DÜNYA KLÂSİKLERİ

BALZAC

Hayatı
Sanatı
Eseri

VARLIK YAYINLARI

BALZAC DÜNYA KLASİKLER

DÜNYA KLÂSİKLERİ : 17

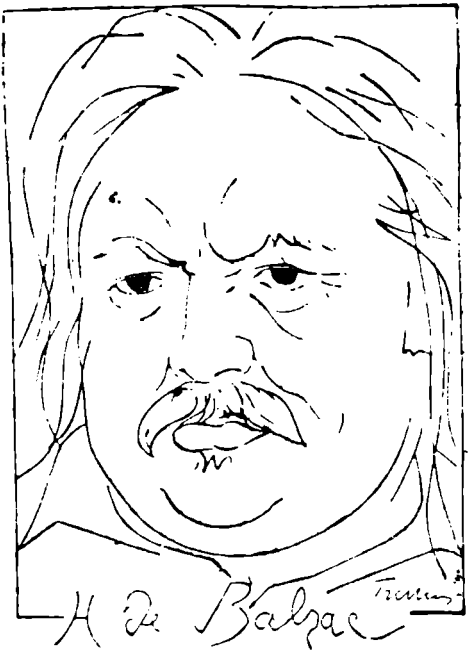
BALZAC

Hazırlıyan
TAHSİN YÜCEL



VARLIK YAYINEVİ
Ankara Caddesi, İstanbul

DÜNYA KLÂSİKLERİ : 17



Varlık Yayınları, sayı : 838
İstanbul'da Ekin Basımevi'nde basılmıştır.
Ağustos, 1961

HAYATI VE ESERİ

HAYATI

Honoré de Balzac, 20 Mayıs 1799 da Fransa'nın Tour şehrinde doğmuştur. Bir köylü ailesinden çıkmış olan babası isminin başına asalet işareti olan "de" yi bizzat kendisi ilâve etmiştir. Küçük Honoré'nin de benimseyeceği ve bütün hayatınca kullanacağı bu "de" edatı, bu itibarla, hiç de hak edilmiş değildir ve düşmanlarının kendisiyle alay etmelerine ileride epey vesile olacaktır.

1746 da doğmuş olan babası Brenard-François Blassa, babasının çiftliğinde ziraat işlerinde fiilen çalışmış, köyünün papazından ders aldıktan sonra, Paris'e giderek orada hukuki bilgilerini ilerletmiş ve Kıral Şûrasında kâtip ünvanını elde etmişti. 1819 senesinde tekaüde sevk edilmiş ve servetini zararlı işlerde eritince ailesiyle birlikte Villeparisis kasabasında yerleşmiştir. Burada içtimaî meseleler hakkında etüdler kaleme alarak bir köşeye yığmakla vakit geçiriyordu. Bununla beraber edebiyatı ve bilhassa romanları hor görüyor ve zararlı sayıyordu.

Yüz yaşına kadar yaşamak arzu ve azminde olan bu ihtiyar, elli yaşında iken on sekiz yaşında Paris'li bir genç kızla, matmazel Sallambier ile evlendi. Babasından zekâ ve harikulâde bir hâfıza tevarüs etmiş olan küçük Honoré'de hikâyeci istidat ve hevesini uyandıran annesi oldu. Fakat bu kadın, çok asabi ve mütehakkimdi. Balzac, sonraları, annesinin sesini ne zaman işitse titremiş olduğunu itiraf etmiştir.

22 Haziran 1807 de küçük Honoré'yi Vendôme'daki *Oratoriens* kolejine vermişlerdi. Üç yüz talebesi olan bu kolejde on iki yaşına kadar, dört sene kaldı. Okul son derece sıkı bir inzibat altındaydı ve terbiye hususunda köhne metotlar tatbik ediliyordu. Honoré, burada sıkılıyor, muvaffak olamıyor, tembel ve alelâde bir talebe telâkki ediliyordu. Derslerine çalışmıyor, verilen vazifeleri yapmıyordu. Buna mukabil, daha o yaşta kendi kendine yazı yazmıya başlamıştı. Gözünü karaladığı kâğıtlarla dolduruyordu. Yaşından umulmıyacak bir cüretle *"Traité de la volonté"* ismini verdiği eseri hocası olan rahip tarafından müsadere ve imha edilmişti. *İrade...* İlk çocukluk ka-

ralamalarmdan birine, hayret verecek bir kudretle sahiboldu-ğunu ileride ispat edeceği bir hassayı mevzu yapışı ne kadar mânidardır. Derslerinden ve vazifelerinden esirgediği bütün zamanını, mektep kütüphanesinden alarak gizlice okuduğu kitaplara hasrediyordu. Ne bulursa okurdu. Lûgatleri karıştırmaktan "inanılmıyacak zevkler" duyduğunu söylemiyor muydu? Kelimeler onu teshir ediyor, çocuk muhayyilesinde yeni geniş ufuklar açıyordu. Bu kitaplardan esaslı ve sistemli bir kültür değilse bile, hâfızasında mükemmel tasnif etmesini bildiği bir sürü malûmat edinecektir.

Ailesinin yanına döndüğü zaman, bu okuma ifratının verdiği serseмlikle âdeta bir uyur-gezer haline gelmişti. Fakat evinde istirahat edince bu hal yavaş yavaş geçti. Yerine, artık hiç kendini terketmiyecek olan, büyük adam olmak hırsı, çocuk dimağına hâkim oldu.

Ailesi bu aralık Paris'e taşındı. Babası onu Lepitre isminde, tanıdığı bir adamın pansiyonuna yerleştirdi.

1816 da burada lise tahsilini bitirdikten sonra *Sorbonne* üniversitesi derslerine devam etti. Papaz mektebinin tembel ve beceriksiz talebesi, kürsülerinde en maruf ilim ve edebiyat adamlarının yer aldığı bu derslerden büyük bir heyecan ve humma içinde dönüyordu. Aynı zamanda Guillomet-Merville isminde bir "avoué" nin idarehanesinde küçük bir kâtip sıfatiyle çalışıyordu. *Albay Chabert* hikâyesinin *Derville*'ini yaratırken, Balzac, ilk patronunu tasvir etmiştir. Büyük romancı, bütün hukukçuları hayrete düşüren adlî ve hukukî bilgilerini işte bu idarehanedeki çalışmaları esnasında edindi.

Honoré, yirmi yaşma gelinciye kadar babasının kendisine daima bir küçük çocuk gibi muamele ettiğinden, pek az para verdiğinden şikâyet etmiştir. Sonsuz olan ihtiraslarına gem vuran bu mahrumiyet, onda, büyük bir edip olarak şöhret ve paraya bir an evvel kavuşmak hırsını kamçıladı. Babası kendisini iyi bir noter yapmak istediğini söyleyince, ondan, bir edebiyatçı olmağa katî karar vermiş olduğu cevabını aldı.

Ailesi, bu tembel ve kabiliyetsiz çocuğun hayatta hiçbir şey olamıyacağına âdeta iman etmişti. Fakat, Honoré'nin ısrarlı ve katî vaitleri karşısında, aile tekrar Villeparisis'e dönerken, babası, iki sene müddetle kendisini Paris'te bırakmağa razı oldu. Fakat ailesi, onun edebiyatçı olmak arzusunu bir ayıp telâkki ettiğinden, kendisini kimseye göstermemesi, bir yere çık-

maması şart koşulmuştu. Herkese çocuklarının hava tebdilinde olduğunu söyliyeceklerdi.

Kenar mahallelerden birinde seneliği altmış franga köhne bir oda tutmuşlardı. Açlıktan ölmemesine ancak yetecek kadar bir para veriyorlardı. Buna karşılık da, iki sene içinde kendisine servet ve şöhret getirecek eseri ortaya koyması gibi ağır bir şart koşmuşlardı. Daha yeni yazmıya başlıyan bir adamdan iki senede şöhret ve servet sahibi olmayı beklemenin, ondan bir mucize istemiye eş olduğunu ailesi takdir edemiyordu.

Tavan arasındaki mezara benziyen odasında Balzac on beş aydan fazla kaldı. Bu dapdaracık odada mobilya namına hasırı dökülmüş bir iskemle, topal bir masa ve kötü bir kerevetten başka bir şey yoktu. Genç adam burada yazın sıcaktan bunalıyor, kışın soğuktan titriyordu. Kız kardeşi *Laure*'a yazdığı mektupta ayakları üşüdüğü için ondan eski bir atkı göndermesini rica ediyordu. Biraz ekmek, biraz süt, biraz pastırma gündelik gıdasını teşkil ediyordu. Sabaha kadar yaktığı lâmbasının gazı ona yediği ekmek kadar pahalıya mal oluyordu. Odasını kendisi düzeltiyor, temizliyor, sık sık çamaşır yıkatmak masrafından kurtulmak için fanilâ gömlek giyiyordu; suyunu satın almıyor, kendi eliyle gidip çeşmeden dolduruyordu. Fakat halinden en ufak bir şikâyette bulunmuyor, mahrumiyetlerini idealinin büyüklüğünden gelen bir tahammülle karşılıyordu.

Balzac'ın ilk çalışma seneleri ve ilk yazıları, sonradan isbat edeceği edebî dehasiyle taban tabana zıt beceriksizliklerle doludur. İlk eseri için istidadına ve zamanına aykırı bir yol tutmuş ve bir trajedi yazmak istemişti. Bu suretle şöhret ve alkışları daha kolayca toplıyabileceğini umuyordu. Bir yandan da *Coqsigrue* isminde bir roman tasarlamış, fakat kendisini henüz roman yazacak kabiliyette görmediği için, bu tasavvurunun gerçekleşmesini sonraya bırakarak trajedisine girişmiştir. İngiliz tarihinin maruf şahsiyetini mevzu alan bu trajedinin ismi *"Cromwell"* dir. Fakat bu mânasız ve kötü eserini yazmakla vakit kaybederken bir yandan da etrafını müşahade ve intibalarını hâfızasına yerleştirerek büyük eserinin malzemesini zenginleştirmekten de geri kalmıyordu.

1820 nisanında ailesinin yanma, Villeparisis'e döndü. Bitirmiş olduğu eseri getiriyordu. Bu trajedinin okunması için ailesi dostlarını davet etti. Balzac eserini bizzat okumıya girişti.

Fakat hazır bulunanlar üzerinde pek soğuk bir tesir bıraktığını görünce devam edemedi, kıraati yarım bıraktı. Eseri bir edebiyat muallimi olan *Andrieux*'ye gösterdiler. Profesör, genç adamın trajedi yazmakla vakit kaybettmi olduğunu söyledi. Honoré bu acı hüküm karşısında ümitsizliğe düşmedi, "demek ki trajedi benim sahaın değilmiş" dedi ve "ya bir şaheserle işe başlamalı, yahut da boynumu koparmalıyım" diye azmetti. Fakat şaheserin doğmasını daha uzun zaman beklemiye mahkûm olduğunu bilmiyordu.

Ailesinin yanında döndükten sonra Honoré'nin tekrar Paris'e gitmesine müsaade etmediler. Paris'te kalmasından kendisine bir hayır gelmiyeceğine artık iyiden iyiye kanaat getirmişlerdi. Balzac, Villeparisis'de mükemmelen yiyip içtiği, rahat yaşadığı halde Paris'teki hayatına hasret çekiyordu.

İşte bu sıralarda ilk romanlarını yazmıya başladı. Fakat inkisar burada da kendi gösterecekti. O daha ilk eserlerinin kendisini meşhur ve zengin edeceğini ummuştu. Paraya ihtiyacı vardı ve ilk eserlerini yazarken bu para hırsiyle işe girişmişti. Alelâcele yazıyor, hattâ işini kolaylaştırmak için başka muharrirlerle işbirliği yapmaktan çekinmiyordu. Fakat bu suretle meydana gelen eserlerin kötülüğünü kendi de hissediyor ve bunlara imzasını atmamak suretiyle sanata karşı saygısını ispat ediyordu.

Kız kardeşi beş sene içinde kırktan fazla cilt yazmış olduğunu söyler. Bu rakamda mübalâğa olsa bile, bugün hattâ mütehassıslarca bile meçhul olan bir hayli eser yazmış ve yazılmasına iştirak etmiş olduğu muhakkaktır. 1822 ile 1825 arasında sekiz eserin kendi kaleminden çıkmış olduğu malûmdur. Muharrir, bunları, *Lord R'hoone, A. de Vielleglé, Horace de Saint-Aubin* gibi müstear imzalarla neşretmiş ve kendi eseri olarak tanımaya hiçbir zaman yanaşmamıştır. Bu çalışmalarında bir sanat kasti gözetmediği ve sırf para kazanmak emeliyle hareket ettiği için zamanın zevkine intibak etmiş ve o devrin modası üzere esrarlı macera romanları yazmıştır. Fakat hiçbir kıymet taşımıyan bu ciltleri, Balzac'ın kâfi derecede zengin olan külliyatı arasında saymamak daha doğru bir hareket olur.

Balzac'ın ilk aşkı, Paris'ten Villeparisis'teki ailesinin yanına döndükten sonra başlar. Paris'te Balzac ailesine komşu oturmuş olan Berny ailesi, Villeparisis'teki ecdattan kalma

çiftliklerine yerleşmişti. Fransa'nın eski ailelerinden birine mensup olan M. de Berny, 1793 te yirmi dört yaşında iken, on altı yaşında bir genç kızla evlenmişti. Madam de Berny, yedisi hayatta olan dokuz çocuğu olmasına rağmen kocasını sevmemiş ve mesut olamamıştı.

Geçkin yaşına rağmen Madam de Berny, gençlik taravet ve cazibesini büsbütün kaybetmemişti. İlk defa güzel ve asil bir kadınla tanışan genç Balzac'ın üzerinde, bu itibarla, aradaki ehemmiyetli yaş farkına rağmen, büyük bir tesir bırakmıştı.

Honoré'nin ailesinden hoşlanmıyan ve onları pek bayağı bulan Madam de Berny, bu yakışıklı, hassas ve zeki delikanlıyı takdir ediyordu. Her ikisinin de kalblerinde kaynıyan aşk ihtiyacı onları birbirlerini sevmiye sevk etti. Balzac, annesi yaşında olan bu kadına çılgınca aşk mektupları yazdı ve ondan mukabele gördü. Aralarında başlıyan plâtonik sevgi, çok geçmeden yerini ihtiraslı bir aşka terketti. Sevgilisinin gelinlik kızlarının, kocasının ve oğullarının gözlerinden bu günahkâr sevdayı gizlemek bir hayli müşkül işti. Her iki ailenin de arasıra Paris'te ikamet etmeleri münasebetlerini bir derece kolaylaşrıyordu.

Bu münasebetten genç muharrir, maddî ve mânevi birçok menfaatler temin etti. Madam de Berny zeki, görmüş geçirmiş bir arkadaştı. Acemi delikanlıya uzun tecrübelerin, ihtirasların olgunluğunu getiriyordu. Ona aristokrasinin sımsıkı kapalı kapılarını açıyor, en kibar salonlara girmesini temin ediyor, zarafet ve kibarlığını kendisine aşılıyordu.

Sonra bu yaşlı sevgili, ona karşı, âdeta şefkatli bir anne muhabbeti de besliyordu. Genç adamın edebî dehasına ilk inanan, onu, bütün gayretiyle ilk teşvik eden, çalışmalarını sevk ve idare eden o olmuştu. Daha ziyade kalblerin ve dimağların anlaşmasından doğan bu bağlılık, ihtirasından kaybetmesine mukabil daha derinlere kök salarak devam etti. 1832 de sevgililerinin artık bir arkadaşlıktan başka bir şey olmıyacağına karar vermişlerdi. Buna rağmen 1836 da Madam de Berny öldüğü zaman Balzac ıstırapların en acısını duydu. Annesine yazdığı mektupta *"Ah, anneciğim, Madam de Berny ölüyor! Istırabımı bir ben, bir de Allah bilir. Üstelik çalışmak lâzım, ağlıyarak çalışmak."* diye yazıyordu. Gene *Yabancı kadın'a* yazdığı mektupta *"Kaybettiğim kadın benim için bir anneden ziyade, bir ar-*

kadastan ziyade, belki herhangi bir mahlûkun bir diğeri için olabileceğinden ziyade bir şeydi. Beni sözle, fiille, sadakatle büyük fırtınalar esnasında himaye etmişti. Bugün yaşıyorsam onun sayesindedir."

1825 ten 1828 e kadar hayatı hakikaten fırtınalar içinde geçmişti. Yazdığı romanlar henüz kendisine ne para, ne de şöhret getirmişti. Asıl kıymetli eserlerini vermiye henüz başlamamıştı. Paris muhiti kendisini teshir ettiği için artık ailesiyle birlikte Villeparisis'e de dönmek istemiyordu. Sefil ve beş parasız birtakım gazete yazıcılariyle birlikte sefalet içinde yaşıyor, Paris kaldırımlarını arşınlıyordu. Fakat bu mustarip seneler, kendisine mânevi hazlar vermemişse bile, ileride romanlarının ruhunu teşkil edecek olan zengin hayat bilgisini arttırmaya yaramıştır.

Hayatını yazılariyle kazanamadığı için iş hayatına atılmayı düşündü. Fakat gene bu sahada da edebiyat kendisini çekti. La Fontaine'le Molière'in eserlerini basmak üzere bir tâbile ortak oldu. Madam de Berny bu iş için kendisine otuz bin frank ödünç verdi. Fakat ümitleri gerçekleşmedi. Bu işten on beş bin frank borçlu çıktı. Bu ziyanı telâfi etmek için bir matbaa satın aldı. Bir buçuk sene içinde işler gene bir çıkmaza girdi. Matbaa alacaklıların muhasarasından kurtulamıyordu. Bu sırada bir hurufat dökümhanesi iflâs yüzünden satılığa çıkarılmıştı. Balzac bu kârlı müesseseyi satın aldığı takdirde işlerini yoluna koyabileceğini düşündü. Madam de Berny'nin yardımiyle dökümhaneyi de satın aldı. Fakat her şeye rağmen 1828 ilkbaharında iflâs geldi, çattı. Bu hüsranın acılarını *César Birotteau* isimli romanında canlandırmıştır. Nihayet akrabaları işe müdahale ederek borçların bir kısmını kendi üzerlerine almak zorunda kaldılar. Madam de Berny tarafından küçük bir bedelle satın alınmış olan dökümhane oğlu Alexandre'ın idaresi altında çok verimli bir müessese oldu. Fakat Balzac'ın iş adamı olmadığı artık iyice anlaşılmıştı. Ve bu tecrübeyi pek pahalı ödemişti. Yalnız Madam de Berny'nin ziyanı kırk beş bin frangı buluyordu. Kendi ailesi de kırk bin frank kadar zarara girmişti.

Balzac, yerinin ticaret âleminde olmadığını anlamakla beraber cesaretini kaybetmiş değildi. Paris'in en gürültülü muhitlerinde safaletle pençe pençeye geçen senelerinin kendisine kazandırdığı mânevi olgunlukla yeniden yazmıya koyuldu. Ten-

ha bir yerde küçük bir köşkün bir katını kiraladı. Yirmi dokuz yaşındadır ve yüz bin frank borçlanmıştır.

Bu sefer yazı masası başına çok ciddi niyetlerle gelmişti. *Chouan*'lar harbinin bir safhasından bir roman mevzuu çıkarabileceğini düşününce her şeyden evvel romanını vesikalara istinat ettirmek lüzumunu hissedecektir. Romanın geçtiği yerleri görüp tanımak için Fougères'de oturan bir baba dostunun yanına gitti. Kasabayı ve civarını dolaştı, köylülerle düşüp kalktı. Notlar aldı. Ve ondan sonra kendisine tahsis edilen odada masa başına geçerek eserini yazmıya koyuldu. Beş ay sonra ilk büyük romanı olan *Les Chouans* intişar etti. Bu eserini sonraları, "ilk eserim ilk dostuma" diye ithaf ederek daha önce yazdıklarını zımnen inkâr edecektir.

Les Chouans da müstear adla neşrettiği öteki romanlarından fazla satılmadı. Gerçi eser münekkitlerin dikkatini çekmedi değil. Fakat lâyık olduğu şekilde takdir edilmedi. Hattâ meşhur münekkit Sainte-Beuve, bu romanı Walter Scott'un değersiz bir taklidi diye gösterecek kadar haksızlıkta ileri gitti. Hakikatte, Fransız edebiyatının en büyük romancılarından biri, bu romanla, şaheserlerinin ilkini vermiş bulunuyordu. *Les Chouans*'ın intişarı edebiyat tarihi bakımından, ehemmiyetli bir hâdise telâkki edilebilir.

Artık Balzac, kendine itimadını bulmuş, olgunluğunun tam bir idraki içinde, bütün gayretiyle işe koyulmuştur. 1829 dan 1833 e kadar dört sene içinde on beş, on altı cilt eser vermiştir. Bunların arasında *La Peau de Chagrin, Louis Lambert, Le Médecin de Campagne, Eugénie Grandet* gibi dört büyük romanı, *Contes Drôlatiques* ismini verdiği silsileden yirmi hikâye, içlerinde *Le Colonel Chabert, Le Curé de Tours* gibi nefisleri olan otuz büyük hikâye, *Evlenmenin fizyolojisi* gibi tetkik eserleri ve bir sürü diğer makale ve yazılar vardır. Şaşılacak kadar çeşitli olan bu yazıları, onun öğrenmek ve anlamak için duyduğu tükenmez tecessüsü ve devrini çok iyi tanıdığını ispata kâfidir.

Evlenmenin fizyolojisi, uyandırdığı iskandal vasıtasiyle ona şöhretin kapılarını açtı. Başına "Kadınlar buraya girmez" ibaresini yazdığı eserinde kadınlığın müdafaasını üzerine almış ve cinsi geçimsizliklerin bütün kababatini erkeğin üzerine atmak istemişti. Burada kendi fikirlerinden ziyade Madam de Berny,

Madam d'Abrantès gibi tanıdığı aydın kadınların tezini müdafaa etmiş ve onların tesiri altında kalmıştı.

Artık Balzac meşhur bir adamdı. Borçlarının yükünü omuzlarından henüz atamamış olmakla beraber atları, arabaları vardı. Rahatça yaşıyordu. Eski sıska adam değildi. Göbek salıvermeye başlamıştı. Sıhhati yerinde, yanakları kırmızıydı. Kadın dudaklarından tebessüm eksik olmuyordu. En muteber salonlara devam ediyor, zevkle giyiniyor ve *"bir romancının en mühim vasfı, çok iyi yaşamasını bilmektir"* diyordu.

Balzac'ı terlikleri ve robdöşambrı içinde odasından dışarı çıkmıyan bir münzevi şeklinde tasvir eden rivayetler doğru değildir. Usanmaz bir sabırla çalışmasını bilen bu büyük romancı, yaşamasını ve bu suretle romanları için vesikalarını kaynağından toplamasını da biliyordu.

Kendisine ilk defa Madam de Girardin'in evinde rastlamış olan Lamartine, henüz ancak birkaç sahifesini okumuş olduğu bu genç muharriri şöyle tasvir etmiştir: "Mermer şöminenin yanında ayakta duruyordu. Yüzünün parıltısı ve endamının hareketliliği boyunu farketmeğe mâni olmakla beraber uzun boylu değildi; fakat bu boy, fikirleri gibi dalgalanıyordu. Zeminle kendisi arasında mesafe var gibiydi; kâh sanki bir fikir demetini toplamak içinmiş gibi yere kadar eğiliyor, kâh düşüncesinin sonsuzluğu kadar uçuşunu takip için, ayakları ucuna basarak yükseliyordu. Benim için sözünü yarım dakikadan fazla kesmedi; mösyö ve madam Girardin'le sohbetinin hararetine kapılmıştı. Bana, canlı, aceleci, zarif, son derece iyicil bir nazar fırlattı. Elini sıkmak için yanına yaklaştım; söz söylemeden anlaştığımızı gördüm, ve aramızda her şey söylenmiş oldu."

Sâf ve müstehzi yüzünde bilhassa gözleri, her göreni hayrete düşüren bir cazibe ile parıldıyordu. Bu gözlerin harikulâdeliğinden pek çok kimseler bahsetmiştir. Eserlerini basmış olan tâbii Werdet, hâtıralarından bu gözlerin bir mıknatıs cazibesiyle üzerine çevrildikleri zaman, kesesindeki son liraya kadar çekmek kabiliyetini haiz olduğunu söylemiştir.

Bir gün büyük bir servet yapmak, Pair de France rütbesini kazanmak ve bir düşesin kocası olmak hülyasiyle devam ettiği kibar salonlarda Balzac, düşes d'Abrantès'i tanıdı. *Otuz yaşındaki kadın* romanında madam d'Aigemont ismi altında onu tasvir etmiştir. General *Junot*'dan dul kalmış olan bu kadın, ikisi kız, ikisi erkek dört büyük çocuğun annesiydi. Madam

d'Abrantès Balzac'ın üzerinde ilk bakışta büyük bir tesir bıraktı. Geçirdiği maceralı hayatın verdiği büyük yorgunluk ve usanca rağmen, gençliğini hâlâ kaybetmemiş olan kadın, bu alâkadan hoşlandı. Madam d'Abrantès de yazı yazıyordu. Balzac ona hâtıralarını yazmasını tavsiye etti. On sekiz ciltlik bu hâtıralar epey rağbet buldu ve her cildine tabiden üç bin frank aldı. Bununla beraber Paris salonlarının bu güzide kadını 1838 de borç içinde öldü.

Balzac, kadınlardan imzalı imzasız günde birkaç mektup alırdı. İşte bunlardan birinin sahibi ona hüviyetini ifşa etmişti. Bu, Fransa'nın en asîl ailelerinden birine mensup hakiki bir düşesti. Bir at gezintisinde fena halde düşerek yaralandığı için hemen daima salonunda uzanmak mecburiyetindeydi. Zeki, ince ve hassas bir kadın olan düşes de Castries Balzac'ı teshir etmekte gecikmedi. Ona lâyık bir arkadaş olabilmek için Balzac, kendisine her zamankinden fazla itina ediyor, kıyafeti için çılgınca masraflara giriyor, düğmeleri işlenmiş altından elbiseler giyiyordu. Muharrir, pek masum kalmış olan bu münasebetin hayatının en büyük ıstıraplarından birini teşkil ettiğini söylemiştir.

Fakat Balzac'ın asıl büyük aşkı, ölünciye kadar devam etmiş olan alâkası, *Etrangère (Yabancı kadın)* diye anılan Polonyalı Madam Hanska ile olan münasebetidir.

1832 senesinin şubatında, Balzac, tâbiinde, Odesa'dan kendi adına gönderilmiş *"Yabancı kadın"* imzal ıbir mektup buldu. Eserine ve şahsına karşı hararetli bir alâka gösteren bu mektupta: *"Sizin için ben bir yabancı kadınım ve bütün hayatımca böyle kalacağım. Beni hiçbir zaman tanımıyacaksınız."* deniliyordu. Bununla beraber, on sekiz ay sonra yabancı kadın Balzac'ı *Neufchâtel*'e çağırıyordu. 1833 senesi eylûlünde Balzac gizlice Paris'ten ayrıldı. Üç gün sonra orada idi. Birkaç günlük bir buluşmadan sonra tekrar Paris'e döndü. Yabancı kadın, madam Hanska yirmi dokuz yaşında idi. Ailesi tarafından parasına tamah edilerek kendisinden yirmi beş yaş büyük bir ihtiyar asilzade, Kont Hanski ile evlendirilmişti. Ukrayna'da Wierzchownia'da satoları ve geniş arazileri vardı. Son derece kıskanç ve aksi tabiatli olan Kont, karısına pek sıkı ve sıkıntılı bir hayat geçirtiyordu.

Birbirini yalnız mânen tanıyan bu iki insan, Neufchâtel'in bir parkında karşılaştıkları zaman Balzac, madam Hanska'nın

güzelliğine hayran kaldı. Buna mukabil, müstakbel sevgilisi üzerinde bıraktığı tesir aynı derecede iyi olmadı. Fakat her yerde insanına yetişmiş olan gözleri, bu defa da vaziyetini kurtardı. Bu buluşma ile, edebiyata malolan aşkların en muhteşemlerinden biri başlamış oldu. Aynı senenin kânunlarında Cenevre'de tekrar buluştular ve Kont Hanski öldüğü zaman evlenmek kararıyle ayrıldılar. Bundan sonra görüşmeleri hiç de sık olmıyacaktır. 1835 te Viyana'da kısa bir buluşmadan sonra uzun müddet beklemeleri icabetti. Kont Hanski 1841 de öldü. Fakat miras meseleleri, ve bazı ailevî güçlükler, genç kadını vaadini yerine getirmekten hayli müddet daha alıkoydu. Kontes Hanska, dul kalışından ancak dokuz sene sonra Balzac'la evlenebildi. Bu uzun müddet içinde aradaki uzun yolculuğa hiç şikâyetsiz katlanarak, Balzac, kendisini daha birkaç defa ziyaret etti.

Arada, daha birçok kadınlarla olan geçici münasebetlerine rağmen, Balzac, *Yabancı kadın*'a hayret edilecek bir sadakatla bağlı kaldı. Fransız edebiyatının en güzel romanlarını yazmış olan, sanatkâr, artık kendi büyük romanını yaşıyordu. Ona, ruhunun bütün fırtınalarını, hayatının bütün ıstırap ve neşelerini aksettirdiği yığınlarla mektuplar yazdı. Edebî eserleri arasında bu mektupların da mühim bir mevkii vardır.

Madam Hanska ile evlenmeyi, onu tanıyalıdanberi kendisine hedef ve gaye edinmişti. Bir türlü gerçekleşmiyen bu emeli, arzu ve ihtirasını ancak artmasına ve bu yüzden ıstırap çekmesine sebeboluyordu.

Madam Hanska ile evlenmesi, ona yalnız sevdiği kadını vermekle kalmıyacaktı. Mânevi nişanlısı, büyük bir servetin sahibiydi. Asildi. Onun sayesinde borçlarını ödiyecek, mevki ve itibar sahibi olacak, Akademiye âza seçilecekti. Fransız Akademisini, bu intihabı geciktirmeğe sevk eden tek sebep borçları değil miydi?

1846 da Madam Hanska, bir çocuk bekliyordu. Babası Balzac olduğuna göre, acele evlenmeleri lâzımdı. Sevgilisi Wiesbaden'deydi. Balzac hemen Metz şehrine gitti. Vali ile görüştü. Tamamiyle gizli tutacaklarına dair vait aldıktan sonra evlenme hazırlıklariyle meşgul oldu. Fakat Madam Hanska bir kaza geçirdi. Çocuk tehlikesi kalmadığı için, evlenme işini böyle hızlandırmaya da hacet yoktu. Tasavvur suya düştü.

Balzac, müstakbel saadetine yuva olmak üzere Paris'te

Fortunée sokağında (bugün Balzac sokağı) küçük bir ev satın aldı. Bu evi en büyük bir itina ile döşedi, süsledi, eşyaları için, çılgınca masraflara girmekten çekinmedi.

Bir yandan da eserine devam ediyordu. 1838 den itibaren temaşa sahasında çalışmaya başladı. Yirmi roman şaheseri vermiş olan bu usta yazıcının ilk piyesi son derece acemice bir melodramdı ve oynanmadı. Romanlarında Molière'i bile kıskandıracak güzellikte konuşma sahneleri yaratmasını bilen adam piyes yazmakta güçlük çekiyordu. Fakat yılmadı. *Vautrin* isimli ikinci eseri polis tarafından menedildi ve bu hareket onu bir utançtan kurtarmış oldu. Kötü piyesler, her defasında biraz daha terakki eseri göstererek birbirini kovaladı. Nihayet *Mercadet* isimli piyesiyle sahne edebiyatı sahasında da bir şaheser verdi. İlk defa olarak tiyatroya realiteyi getiriyordu. Ömrü vefa etseydi, büyük temaşa muharrirleri arasında, ihtimal onun da ismi zikredilecekti.

Roman külliyatı da zenginleşiyordu. 1846 da *La Cousine Bette*, 1847 de *Le Cousin Pons* gibi şaheserleri intişar ediyordu. 1848 de son bitmiş romanı olan *l'Envers de l'Histoire Contemporaine* çıktı. Son romanını veren Balzac henüz kırk dokuz yaşındaydı. Fakat çok çalışma onu vaktından önce tüketmişti.

1849 da bütün borçlarını ödeyebileceği ümidini besliyordu. Fakat yeni bir inkılâp ona altmış bin frank zarara maloldu. Bu ümidi de suya düştü. Bir yandan bu inkisar, öte yandan büyük emeinin bir türlü tahakkuk edememesi sıhhatini bozmuştu. 1848 eylûlünde, *Yabancı kadın*'la buluşmak için, Ukrayna'ya hareket ettiği zaman âdeta hasta idi. Burada hastalığı arttı. Bilhassa kalbi zayıflamıştı. 1850 şubatında hastalığı şiddetlendi. Fakat bir ay sonra nihayet istediği oldu. Madam Hanska ile evlendi. Kadın, ihtimal ki, daha yaşıyacak çok zamanı kalmadığını görerek sırf merhamet hissinin sevkile, bu kadar sene geciktirdiği bu evlenmeye razı olmuştu. Fakat on beş sene sürmüş olan bu ideal aşk devresinden sonra, evlendiğinin ertesi günü yeni evliler arasında ihtilâf ve kavga başgösterdi.

Paris'e gitmek üzere yola çıktılar. İkisi de hasta idi. Balzac, nişanlısı için bir kuş yuvası gibi süslediği evde ölüm döşeğine yatmıya geliyordu.

17 ağustos günü, Balzac'ın ölmek üzere olduğunu haber alan Victor Hugo, gece onu ziyarete gitti. Meslekdaşını, yarı ölmüş

bir halde, odasında yapyalnız buldu. Herkes onu terketmişti, karısı bile. Ve daha son nefesini vermemiş olan vücut, tefessüh etmeğe bile başlamış, odayı bir ölüm kokusiyle doldurmuştu.

Büyük romancının ölüm halinde sayıklarken romanlarının kahramanlarından Doktor Biancon'u çağırttığını, bu eserde tasvir edilmiş olan Derville'e vasiyetname yazdırmıya kalkıştığını söylerler.

İşte, on dokuzuncu asrın en büyük romancısı, böylece, elli bir yaşında, hayata gözlerini yumdu. Cenaze merasiminde bütün Paris halkı, çok sevdiği romancıya son hürmet ve tazimi ifa etmeğe koştu.

ESERİ. — Balzac, her şeyden önce, devrinin adamı olmuştur. Ne tarih, ne de pek moda olan esatir onu, etrafında kaynaşan insan kütleleri kadar teshir edememiştir. Tabiat güzellikleri karşısında pek fazla bir heyecan duymıyan muharrir, insanla alâkalı her şeye derin bir tecessüsle bağlıydı. Hayatın akışı içinde karakteristik olan hiçbir şey onun gözünden kaçmazdı. Bilâkis, herkes için en alelâde, en mânasız sayılan şahıslarda, vaziyetlerde, derin mânalar görmesini ve göstermesini bilirdi. Hiçbir sınıfın, hiçbir zümrenin mümessili olmamıştır. Cemiyetin bütün tabakalarına mensup her türlü insanlar, onun nazarında, aynı derecede merakla tetkike değer birer mevzudur. Ve cemiyet karşısında âzami hadde varan bu objektifliği sayesinde, bütün bu cemiyetin tahlilini yapmıya, devrini bütün hususiyetleriyle eserinde yaşatmıya muvaffak olmuştur.

Dante'nin *"İlâhî Komedya"* sına nazire olarak "Beşerî Komedya" ismi altında birleştirmiştir. Her romanı müstakil bir birlik olmakla beraber bunların hepsi birbirine kuvvetli bağlarla merbuttur. "Beşerî Komedya" nın elli cildinde sayısız insanlar kaynaşır. Bir romanında birkaç çizgiyle silik bir portresi çizilmiş olan bir tip, bir başka romanının başlıca kahramanı haline gelmiş görürüz. Muhtelif romanlarının şahısları arasında akrabalıklar, dostluklar, iş münasebetleri gibi alâkalar mevcuttur. Balzac, yarattığı şahısları kendi evlâtları ve dostları gibi sevmiş, onlardan ayrılmıya bir türlü razı olamamıştır. Bu

da, muhayyilesinin nasıl ayrı bir cihan olduğunu göstermeğe kâfidir.

Eşsiz bir hâfızaya sahipti. Böyle bir eser için, hâfızanın ne büyük bir yardımcı olacağını izaha hacet yoktur. Herhangi bir müşahadeden kafasına yerleştirdiği bir tipi, on sene, yirmi sene sonra, romanlarında yeniden dirilttiği olurdu.

Balzac, idealistti, eserinde beşeri gayeler takibetmiş, ahlâk ve cemiyet hakkındaki düşüncelerini ve itikatlarını yaymıya çalışmıştır. Bu idealizminin eserine kattığı nisbî romantizme rağmen, realist romancıların en realisti olarak kalmasını bilmiştir. Bunu da, bütün romanlarını hayattan vesikalandırmasına borçludur.

Romanlarının vakası Fransa'nın muhtelif vilâyetlerinde ve Paris'in her semtinde geçer. Bu suretle devrinin Fransası hakkında umumî bir fikir vermek gayesini takibetmiştir. Fakat, görmeden, tetkik etmeden tasvir ettiği bir tek dekor yoktur. Vakanın geçeceği yerin coğrafî vaziyetini, insanlarını, örf ve âdetlerini, çalışma şekillerini, mazisini iyiyden iyiye tetkik ederdi.

Az tasvir eder, fakat birkaç çizgiyle kuvvetli bir dekor çizmesini bilir. Romanlarında dekora pek ziyade ehemmiyet vermiyen Balzac, tiplerinin tasvirinde pek velûttur. Romanlarında ismi geçen hemen bir tek şahıs yoktur ki, çehresi ,kılığı, tabiatı, bize az çok bir şekilde tasvir edilmiş olmasın. Bu tasvirlerde onu geçen bir romancı gösterilemez.

Balzac'ın muayyen bir ideolojisi vardı. *"İki ebedî hakikatin ışığında yürüyorum: Din ve Kırallık."* diye yazmıştı. Fakat meşrutî kırallığın değil, mutlakıyetçi kırallığın kurulmasına taraftardı. Dinin ise, bilhassa katolik şeklinde, insanlığa en büyük hizmetlerde bulunan bir içtimaî müessese olduğuna inanırdı.

Buna rağmen, kırallık Fransa'da yeniden kurulduğu zaman, onunla ilk alay eden gene Balzac olmuştur. O, kendi muhayyilesinde yaşattığı hususi bir din ve kırallık şeklinin peygamberi idi. Gerek din adamlarının, gerek kırallık idaresinin kötülüklerini tenkitte o kadar ileri gitmişti ki, bunlara faydasından ziyade zararı dokunduğunu söyliyenler olmuştur.

Çağdaşları, çok defa, romanlarında, hep fena şahısları ve fenalığı tasvir etmiş olduğunu söyliyerek ona hücum etmek

istemişlerdir. Gerçi eserinde cemiyetin birçok zararlı tipleri harikulâde bir maharetle tasvir edilmiştir. Bununla beraber *Albay Chabert* gibi iyiliğin timsali diye gösterilebilecek insanlar da bu eserde nadir değildir. Ve Balzac "faziletli bir adamı enteresan kılmak gibi müşkül bir dâvayı" hallettiğini söyliyerek övünürdü.

Balzac'ın hudutsuz olan yaratma ve terkip kudreti yanında fikir kudreti bilhassa kaydedilmeğe değer. Kendisine hemayar olarak gösterilebilecek romancıların hepsine bu noktadan üstündür. Bilgi ve malûmatı sonsuzdur: Metafizik, psikoloji, din, ilim, felsefe, beşerî bilgilerin her sahasında eserleri hayrete değer bir zekâ ve görüş kudretinin misalleriyle doludur. Kahramanlarını, gündelik hayatlarının maddî ve mânevi bütün taraflariyle teşhir eder. Ve bize onların hastalıklarından bahsederken doktordur, ticarî ve hukukî işlerini anlatırken bir avukat. İş hayatında hiç muvaffak olamıyan Balzac, romanlarında herkesi hayrete düşüren bir ticaret ve iş zekâsı gösterir. *César Birotteau* romanı bunun en sarih misalidir. İşte bu muhayyel şahıslar, bize bu kadar gerçek olarak tasvir edildikleri içindir ki, onları, tıpkı yakından tanımış olduğumuz ahbaplar gibi hatırlarız. Romancının en hakikî kudreti de bu değil midir?

Balzac'ın romanlarında, acıma hissi âzami derecede inkişaf etmiş bir insan kalbinin vuruşu hissedilir. Beşeriyeti seven ve onun ıstırapları üzerine şefkatle eğilen bir baba kalbi...

Birçokları Balzac'ın kötü yazdığını ve üslûp sahibi olmadığını söylerler. Kendine has bir üslûbu olmadığı iddiası belki yerindedir. Edebiyatı sırf şekilden ibaret sananların fikrine iştirak etmiyen bu büyük romancı, muazzam eserini bir an evvel bitirmek endişesiyle üslûp unsuruna her zaman pek ziyade ehemmiyet vermemiştir. Bununla beraber, ekseri yazıları üzerinde pek çok çalışmıştır. Bir üslûp yaratmak arzusundaydı. Bunun için arkadaşlarının fikrine müracaat ediyor, bir sahifeyi bazan birçok defalar yeniden yazdığı, bir cümle için, bütün bir gece çalıştığı oluyordu. Bazı sahifelerinin, meselâ bir Chateaubriand'a izafe edilebilecek kadar mükemmel olması da zaman zaman nükseden bu güzel yazma hevesinin eseridir. Bu sahifeleriyle Balzac, en büyük üslûpçular ayarında yazabileceğini ispat etmiştir. Romanlarında ağdalı, zevksiz kısımlar yok değildir. Fakat umumiyetle, teşbih ve istiarelere boğulmamış çıplak

üslûbu, tasvir ettiği realiteye çok uygun düşer. Bu itibarla Balzac, on dokuzuncu asır Fransız muharrirlerinin en canlısı olarak kalacaktır.

★

Balzac, tercümesi en güç muharrirlerden biridir. Eserinin pek büyük olan önemine rağmen bu yakın zamanlara gelinciye kadar mütercimlerin ona pek az rağbet göstermiş olması belki de bu yüzdendir.

Balzac, birasır öncenin fransızcası ile yazar, bütün şahıslarını kendilerine has hususiyetlerle ve çok renkli bir muhavere diliyle konuşturur. Tasvir ettiği iş ve cemiyet muhitlerine ait ıstılahları sıralamaktan çekinmez. Uzun ve ağdalı cümleler yapar.

Yaşar NABİ

NOT : Bu etüdün yazılmasında bilhassa *André Bellesort*'un *"Balzac et son Oeuvre"* isimli eserinden faydalanılmıştır.

İNSANLIK KOMEDYASI'NI MEYDANA GETİREN ESERLERİN KRONOLOJİK TABLOSU

— Eserdeki olayın geçiş tarihi ve eserin yayınlanış tarihine göre (1) —

A. — TÖRE İNCELEMELERİ

I. ÖZEL HAYAT SAHNELERİ

Olay		*İlk yayınlanış*
1815'ten önce	*Top oynayan kedi mağazası*	1830
1819	*Dampalar balosu*	1830
1825-1833	*İki gelinin hatıraları*	1841-1842
1819	*Kese*	1832
1829	*Modeste Mignon*	1844
1822-1838	*Hayatta bir başlangıç*	1842
1834-1835	*Albert Savarus*	1842
1800-1815	*La Vendetta*	1830
1806-1833	*Çifte aile*	1830
1809	*Aile huzuru*	1830
1822-1824	*Madame Firmiani*	1832
1822	*Kadın üzerine inceleme*	1830
1835-1842	*Sahte sevgili*	1841
1833-1834	*Bir Havva kızı*	1830-183e
1819	*Mesaj*	1832
1820	*La Grenadière*	1832
1822	*Terkedilmiş kadın*	1832
1836, 1824-1830	*Honorine*	1843
1836-1839	*Béatrix*	1839
1830, 1806-1830	*Gobseck*	1830
1813-1844	*Otuz yaşındaki kadın*	1831-1844
1819-1820	*Goriot Baba*	1834-1835
1818-1840	*Albay Chabert*	1832
1821-1831	*Tanınmazın âyini*	1836

1821-1827	*Evlenme mukavelesi*	1835
1828	*Yasak*	1836
1830,1815-1816	*Kadın üzerine başka bir inceleme*	1842

II. TAŞRA HAYATI SAHNELERİ

1829-1837	*Ursule Mirouet*	1841
1819-1833	*Eugénie Grandet*	1833
	Bekârlar	
1827-1828	1. *Pierrette*	1840
1826	2. *Tours papazı*	1832
1792-1839	3. *Su bulandırıcı kadın*	1841-1842
	Taşrada Parisliler	
1830-1831	1. *Ünlü Gaudissart*	1833
1836-1843	2. *İlin ilham perisi*	1843
	Rekabetler	
1816	1. *İhtiyar kız*	1837
1822-1824	2. *Antikalar odası*	1836-1838,1839
8119-1823	*Sönmüş hayaller*	1837-1898,1843
	1. *İki şair*	
	2. *Taşralı bir büyük adam Paris'te*	
	3. *Mucidin ıstırapları*	

III. PARİS HAYATI SAHNELERİ

	On üçlerin hikâyesi	
1819	1. *Ferragus*	1833
1818-1829	2. *Langeais düşesi*	1833-1834
1815	3. *Altın gözlü kız*	1834-1835
1819-1823	*César Birotteau'nun büyüklüğünün ve gerilemesinin hikâyesi*	1837
1836, 1826	*Nucingen Bankası*	1838
1824-1830, 1845	*Orospuların ihtişam ve sefaletleri*	1839-1847
	1. *Fahişeler nasıl severler*	
	2. *Aşk ihtiyarlara kaça malolur*	
	3. *Kötü yollar nereye götürür*	
	4. *Vautrin'in son kişiliği*	
1830-1833	*Prenses de Cadignan'ın sırları*	1839
1822	*Facino Cane*	1836
1830-1758	*Sarrasine*	1831

1832	*Pierre Grassou*	1840
	Yoksul Akrabalar	
1838-1844	1. *La Cousine Bette*	1846
1844-1845	2. *Le Cousin Pons*	1847
1840 1833	*Bir iş adamı*	1845
1830-1837	*Bir Bohemya prensi*	1840
1844'e doğru	*Gaudissart II*	1844
1824-1830	*Memurlar*	1837
1846	*Oyunculuklarından habersiz oyuncular*	1846
1830-1840	*Küçük Burjuvalar*	-ölümünden sonra-
1809-1836	*Çağdaş tarihin iç yüzü*	1842-1846

IV. POLİTİKA HAYATI SAHNELERİ

1793	*Terreur devrinde bir olay*	1830
1803-1806, 1834	*Esrarlı bir vaka*	1841
1839	*Arcis milletvekili*	1847
1836	*Z. Marcas*	1840

V. ASKERLİK HAYATI SAHNELERİ

1799	*Chouans'lar*	1829
	Çölde bir tutku	1830

VI. KÖY HAYATI SAHNELERİ

1823-1826	*Köylüler*	1844
1829	*Köy hekimi*	1833
1829-1836	*Köy papazı*	1838-1839
1809-1896	*Vadideki zambak*	1835

B. FELSEFE İNCELEMELERİ

1830-1831	*Tılsımlı deri*	1831
1426'dan sonra	*İsa Flandra'da*	1831
1822'den önce	*Barışmış Melmoth*	1835
1820	*Massimilla Doni*	1839
1612	*Bilinmiyen şaheser*	1831
1831-1837	*Gambara*	1837

1812-1824	*Mutlak peşinde*	1834
1591-1617	*Lânetlenmiş çocuk*	1831-1836
1812-1819	*Allahaısmarladık*	1830
1811	*Marana'lar*	1832
1793	*Seferberlik neferi*	1831
1808	*El Verdugo*	1830
1824	*Deniz kıyısında bir dram*	1835
1479	*Cornélius Usta*	1831
1799-1819	*Kırmızı han*	1831
	Catherine de Médicis üzerine	
1560	1. *Calvin'ci kurban*	1841
1573	2. *Ruggieri'lerin sırrı*	1836-1837
1786	3. *İki rüya*	1831
XVI. yüzyıl	*Uzun hayat iksiri*	1830
1308	*Sürgünler*	1831
1812-1824	*Louis Lambert*	1832-1833
1799-1800	*Séraphita*	1835

C. ÇÖZÜMLEMELİ İNCELEMELER

1824-1828	*Evliliğin fizyolojisi*	1829
1830-1845	*Evliliğin küçük sıkıntıları*	1830,1840,1845

Bu tablo, Philippe Bertault'ün *"Balzac, l'homme et Poeuvre"* adlı eserinden alınmıştır.

★

DİLİMİZE ÇEVRİLMİŞ ESERLERİ

Goriot Bana: a) Haydar Rifat Yorulmaz, b) Nahit Sırrı Örik.
Eugénie Grandet: Nasuhi Baydar.
Albay Chabert: Yaşar Nabi
İki Yeni Gelinin Hâtıraları: Nurullah Ataç
Tılsımlı Deri: Hamdi Varoğlu
Vadideki Zambak: a) Nahit Sırrı Örik, b) Cevdet Perin
Köy Hekimi: Nasuhi Baydar

Vendetta: Nurullah Ataç
Altın Gözlü Kız: a) Cemil Meriç, b) İhsan Pozan
Âsiler: Muzaffer Eren
Mahvolan Şaheser: a) Adnan Benk, b) Nahit Sırrı Örik
Kornelyüs'ün Elmasları: Cevdet Perin
Otuz Yaşındaki Kadın: a) Cemil Meriç, b) Mina Urgan
Onüçlerin Romanı: Cemil Meriç
Mutlak Peşinde: Oktay Rifat ve Sabiha Rifat
Maskeli Aşk: Ferit Namık Hansoy.
Kibar Fahişeler: Cemil Meriç
Kırmızı Han: Nermin Sankur
Louis Lambert: Oktay Rifat
Cousine Bette: a) Şerif Hulûsi, b) Vahdi Hatay
Rahibenin Aşkı: Nermin Yürür
Terör Devri: Tuna Baltacıoğlu
Modeste Mignon: Oktay Rifat
Tefeci Gobseck: Vedat Günyol
Top Oynayan Kedi Mağazası: Necdet Bingöl
Cousin Pons: Vahdi Hatay
Tours Papazı: Mebrure Alevok
Esrarlı Bir Vaka: Yaşar Nabi
Ursule Mirouet: Sabiha Rifat
Sönmüş Hayaller: Yaşar Nabi
Üç Hikâye: Mücahit Topalak
Köy Papazı: Kâzım Ayduru
Köy Hekimi: Nasuhi Baydar

ROMANLARI

ÖZETLERİ
KONULARI

İNSANLIK KOMEDYASI

Honoré de Balzac, romanlarını, büyük hikâyelerini İnsanlık Komedyası *adı altında toplamaya karar verdiği zaman, bu kararın nedenini açıklamak için büyük eserine bir önsöz yazmayı gerekli bulmuştu. Aşağıda eserin 1842 baskısında yayınlanan bu önsözün ilgi çekici bölümlerini bulacaksınız.*

Yazılmaya başlanalı nerdeyse on üç yıl olacak bir esere *İnsanlık Komedyası* adını verirken, benimle ilgili şeyler değilmişler gibi, düşüncesini söylemem, kaynağını anlatmam, planını kısaca açıklamam gerekir. Sanıldığı kadar güç değil bu. Az eser çok gurur verir, çok çalışma ise sonsuz bir alçak gönüllülük, Corneille'in, Molière'in, daha başka büyük yazarların kendi eserleri üzerindeki yargılarını göz önünde bulundurarak söylüyorum bu düşünceyi: güzel yaratışlarında kendilerine erişmek imkânsız olsa bile, bu duyguda onlara benzemek istenebilir.

İnsanlık Komedyası'nın ilk fikri bir rüya, hayalde canlandırılan, sonra da uçmaya bırakılan şu imkânsız tasarılardan biri gibiydi bende; gülümseyen, dişi yüzünü gösteren, sonra hemen kanatlarını açıp masalsı bir göğe yükselen bir hayal, Ama hayal sık sık gerçek haline geçer, boyun eğilmesi gereken buyrukları, zorbalıkları vardır.

Bu fikir, İnsanlık ve Hayvanlık arasında bir kıyaslamadan gelir.

Son günlerde Cuvier ile Geoffroy Saint-Hilaire arasında çıkan büyük kavganın bilimsel bir yeniliğe dayandığını sanmak yanlış olur. Oluş birliği bundan önceki iki yüzyılın büyük zekâlarını da ilgilendirmekteydi, deyimler değişiyordu yalnız.

. .

Sebebolduğu çekişmelerden çok önce anladım bu öğretiyi, bu bakımdan Toplumun Tabiata benzediğini gördüm. Toplum, eyleminin ortaya çıktığı çevrelere göre, hayvanlar bilgisindeki çeşitler kadar farklı insanlar haline getirmez mi insanları? Bir asker, bir yönetmen, bir işçi, bir avukat, bir âvare, bir bilgin,

bir devlet adamı, bir tüccar, bir denizci, bir şair, bir yoksul, bir papaz arasındaki farklar, kavranılmaları daha güç olsa bile, kurdu, aslanı, eşeği, kargayı, camgöz balığını, deniz aygırını, koyunu, v.s.'yi birbirlerinden ayıran farklar kadar büyüktür. Öyleyse hayvanlar bilgisinde cinsler olduğu gibi, Toplumsal Cinsler de olmuştur, her zaman da olacaktır. Buffon bir kitapta hayvanları bütünüyle vermiye çalışarak çok güzel bir eser meydana getirdiğine göre, Toplum için de bu çeşit bir eser meydana getirilmesi gerekmez mi? Ama Tabiat hayvan çeşitleri için sınırlar koymuştur, Toplumun bu sınırlar arasında kalmaması gerekir. Buffon erkek aslanı çizdiği zaman, dişi aslanı birkaç cümleyle anlatıp bitirebiliyordu; oysa Toplum içinde, kadın erkeğin dişisi olmakla kalmaz her zaman. Bir allede birbirlerine taban tabana zıt iki yaratık bulunabilir. Bazı bazı bir satıcı karısı, bir prens karısı olabilecek niteliktedir, bir prens karısı da çoğu zaman bir sanatçı karısından üstün değildir. Toplumda, Tabiatta görülemiyecek rastlantılar vardır, çünkü Tabiata Toplum da eklenmiştir. Öyleyse, yalnız erkek ile dişi göz önünde bulundurulunca, Toplumsal Cinslerin çizilmesi Hayvansal Cinslerin çizilmesinden en azından iki misli daha fazla emek ister. Sonra hayvanlar arasında o kadar dram da yoktur, karışıklık da görülmez pek; birbirlerine saldırırlar, o kadar. İnsanlar da birbirlerine saldırırlar; ama zekâları savaşı bir başka türlü karışık kılar. Sonra Buffon hayvanlarda hayatı son derece basit bulmuştur. Hayvanın pek az bir eşyası vardır, sanattan da, bilimden de yoksundur; oysa insan, araştırılması gereken bir yasaya uyarak, gereksinmelerine uydurduğu her şeyde törelerini, düşüncesini, hayatını göstermek ister. Leuwenhoek, Swammerdam, Spallanzani, Réamur, Charles Bonnet, Muller, Haller ve başka hayvanlar bilgisi hastaları, hayvan törelerinin ne derece ilgi çekici olduğunu ortaya koymuşlardır ama her hayvanın alışkanlıkları, hiç değilse bize göre, sürekli olarak birbirlerinin benzeridir; oysa bir prensin, bir bankerin, bir sanatçının, bir burjuvanın, bir papazın, bir yoksulun alışkanlıkları, elbiseleri, sözleri, barınakları birbirlerininkine benzemez, uygarlıklara göre de değişir.

Bunun için, ortaya çıkarılacak eserin üç boyutlu olması gerekiyordu: erkekler, kadınlar, nesneler, yani kişiler ve düşünceleriyle verdikleri maddesel görünüş; kısacası insan ve hayat.

Tarih diye adlandırılan kuru, bıktırıcı söz yığınlarını okurken, yazarların bütün zamanlarda, Mısır'da, İran'da, Yunanistan'da, Roma'da, bize törelerin tarihini vermeyi unuttuklarını farketmiyen var mıdır? *Pétrone*'un Romalıların özel hayatı üzerindeki parçası, merakımızı yatıştırmaktan çok, sinirimize dokunur. Rahip Barthélemy, tarih alanındaki bu büyük boşluğun farkına vardıktan sonra ömrünü Anacharsis'te Yunan törelerini yeni baştan canlandırmaya hasretmişti.

Ama bir Toplumun sunduğu üç dört bin kişilik bir dramı nasıl ilginç kılmalı? Aynı zamanda hem şairi, hem filozofu, hem de sürükleyici görüntüler altında şiiri ve felsefeyi istiyen kitleleri nasıl memnun etmeli? İnsan yüreğinin bu tarihinin önemini ve şiirini kavrıyabiliyorsam da, gerçekleştirilmesi için bir yol göremiyordum. Çünkü, günümüze kadar, en ünlü hikâyeciler bir iki tipik kahraman yaratmak, hayatın bir yüzünü çizmek yolunda harcamışlardı yeteneklerini. Walter Scott'un eserlerini bu düşünceyle okudum. (. .) Walter Scott, romana eski zamanların ruhunu karıştırıyor, romanda dramı, dialoğu, portreyi, manzarayı, tasviri bir araya getiriyordu; romana gerçeküstü ile gerçeği, yani destanın başlıca iki unsurunu sokuyordu. Ama bir düzen tasarlamaktan çok, çalışmanın esini içinde, ya da bu çalışmanın mantığı ile kendi tarzını bulduğundan, yazılarını her bölümü bir roman, her romanı da bir çağ olacak, tam bir hikâye meydana getirecek şekilde birbirine bağlamayı düşünmemişti. Bu bağlantı kusurunu - İskoçyalının büyüklüğüne bir zarar vermez bu kusur - farkedince, hem eserimin gerçekleştirilmesine elverişli bir düzen gördüm, hem de gerçekleştirilmesinin mümkün olduğunu. Her zaman kendi kendine benziyen, ama her zaman özden kalan Walter Scott'un şaşırtıcı verimliliği gözlerimi kamaştırdığı halde, umutsuzluğa düşmedim, çünkü bu yeteneğin sebebini insan yaradılışının sonsuz çeşitliliğinde bulmuştum. Raslantı, dünyanın en büyük romancısıdır: verimli olmak için, onu incelemek yeter. Fransız toplumu tarihçi olacaktı, ben de onun kâtibi. Kusurların ve erdemlerin bilânçosunu çıkararak, tutkuların başlıca eylemlerini bir araya getirerek, karakterleri çizerek, toplumun belli başlı olaylarını seçerek, birbirine benzer birçok kişilerin hatlarını birleştirip tipler meydana getirerek, o kadar tarihçinin unuttuğu tarihi, törelerin tarihini yazmayı belki de başarabilecektim. Çok sabır, çok cesaret gösterirsem, hepimizin aradığı kitabı, Roma'-

nın, Atina'nın, İran'ın, Hindistan'ın kendi uygarlıkları üzerinde ne yazık ki bırakmadıkları, cesur ve sabırlı Monteil'in rahip Barthélemy'yi örnek alarak Ortaçağ üzerinde gerçekleştirmeye çalışıp da pek çekici olmıyan bir şekilde gerçekleştirebildiği kitabı, ben on dokuzuncu yüzyıl Fransa'sı konusunda gerçekleştirebilecektim.

Bu çalışma hiç birşey değildi daha. Bir yazar, bu özenli kopyayla yetinmekle, insan tiplerinin oldukça sadık, oldukça mutlu, sabırlı ya da cesur ressamı, içten hayat dramlarının hikâyecisi, toplumsal eşyaların arkeoloğu, mesleklerin terimcisi, iyi ile kötünün tesbitçisi olabilirdi; ama her sanatçının beklliyeceği övgüleri haketmek için, bu toplumsal etkilerin sebeplerini ya da sebebini incelemem, çehrelerin, tutkuların, olayların bu pek geniş yığınının gizli anlamını bulmam gerekmez miydi? Bu sebebi, bu toplumsal etkeni -bulduktan sonra demiyorum- aradıktan sonra, doğal ilkeler üzerinde kafa yormak, Toplumların ölümsüz kuraldan, güzelden, gerçekten nerde uzaklaştıklarını, bunlara nerde yaklaştıklarını görmek gerekmez miydi? Eser, tam olabilmek için, kendi başlarına birer eser olabilecek kıyas unsurlarının genişliğine rağmen, bir sonuç istiyordu. Bu şekilde tanımlanıp anlatılınca, Toplum, hareketinin sebebini kendinde taşımalıydı.

Yazarın yasası, yazarı yazar yapan, onu -söylemekten korkmuyorum- devlet adamına eşit, belki de devlet adamından üstün kılan şey, insansal nesneler üzerinde herhangi bir karardır, ilkelere tam bir bağlılıktır. Machiavel, Hobbes, Bossuet, Leibnitz, Kant, Montesquieu, devlet adamlarının uyguladıkları bilimlerdir. "Bir yazar, ahlâkta ve politikada durmuş, oturmuş kanılara sahibolmalı, kendini insanların öğretmeni gibi görmeli; çünkü şüphecilik alanında insanların öğretmene ihtiyacı yoktur," der Bonald. Demokrasi taraftarı yazar kadar kıralcı yazarın da yasası olan bu büyük sözleri erkenden kural bildim kendime. Bunun için, çelişmeye düştüğümü göstermek istiyenler, belki de bir alayı yanlış yorumlayacak, kişilerimden birinin sözünü aleyhime çevirmek isterken yersiz birşey yapmış olacaktır. Bu eserin içten anlamına, ruhuna gelince, işte ona temellik eden ilkeler.

İnsan ne iyi, ne de kötüdür, içgüdülerle, yeteneklerle doğar; Toplum, Rousseau'nun ileri sürdüğünün tersine, onu bozmaz,

mükemmelleştirir, daha iyi yapar; ama çıkar kötü eğilimlerini geliştirir. Hristiyanlık, hele katoliklik, *Köy Hekimi*'nde de söylediğim gibi, insanın kötü eğilimlerini bastırmada tam bir öğreti olduğundan, Toplumsal Düzen'in en büyük unsurudur.

Bütün iyiliği ve bütün kötülüğüyle, en can alıcı noktalarıyla verilmiş Toplum tablosu dikkatle okununca, şu sonuç çıkar: düşünce, ya da düşünce ile duyguyu içine alan tutku, toplumsal bir unsurdur, yıkıcı unsurdur da. Bu noktada, toplum hayatı insan hayatına benzer.

Bir çağın belirli iki üç bin çehresini çizmekufak bir iş değildi, öyle ya, her kuşağın sunduğu, *İnsanlık Komedyası*'nın içine alacağı tiplerin sayısı bu kadar tutuyordu. Bu çehre, karakter sayısı, bu hayatlar çokluğu, çerçeveler, deyim hoş görülsün, galeriler gerektiriyordu. Eserimin önceden bilinen, dek doğal bölümleri bundan doğmuştur: *özel hayat, taşra, Paris, politika, askerlik, köy hayatı sahneleri.* Bu altı kitapta, Toplumun genel tarihini, atalarımızın deyimiyle bütün iş ve eylemlerinin topunu meydana getiren bütün *Töre incelemeleri* sınıflandırılmıştır. Öte yandan bu altı kitap genel fikirlere cevap vermektedir. Her birinin kendi anlamı vardır, insan hayatının bir çağını belirtmektedir. Burada, vakitsiz bir ölümün yazı dünyasından koparıp aldığı bir genç kabiliyetin, Félix Davis'nin, plânım üzerinde bilgi aldıktan sonra yazdıklarını kısaca tekrarlıyacağım. *Özel hayat sahneleri* çocukluğu, delikanlılığı ve hatalarını, *Taşra hayatı sahneleri* de tutku, hesap, çıkar ve hırs çağını anlatır. *Sonra Paris hayatı sahneleri* zevklerin, kusurların, hem en yüksek derecesine varmış iyiliğin, hem en yüksek derecesine varmış kötülüğün bulunduğu başkentlere has törelerin kışkırttığı bütün aşırılıkların tablosunu sunar. Bu üç bölümün her birinin kendi *yersel rengi* vardır: Paris ve taşra, bu toplumsal zıtlık uçsuz bucaksız kaynaklar sağlamıştır. Yalnız insanlar değil, hayatın başlıca olayları da tiplerle belirtilir. Bütün hayatlarda, tipik safhaları olan durumlar vardır, bu da en çok aradığım doğruluklardan biridir. Güzel memleketimizin çeşitli bölgeleri hakkında da bir fikir vermiye çalıştım. Eserimin soyları, aileleri, yerleri, nesneleri, kişileri, olayları olduğu gibi coğrafyası da vardır; asilleri ve burjuvaları, esnafları ve köylüleri, politikacıları ve züppeleri, ordusu, kısacası bütün dünyası olduğu gibi!

Bu üç kitapta Toplum hayatını çizdikten sonra, bir bakıma genel yasanın dışında olan müstesna hayatları göstermek kalıyordu: *Politik hayat sahneleri*. Toplumun bu pek geniş tablosu tamamlanıp bittikten sonra, onu en şiddetli durumu içinde, savunma ya da fetih amacıyla kendi yatağından çıkmış durumuyla göstermek gerekmez miydi? Eserimin şimdilik en az tamamlanmış parçası, ama bitirdiğim zaman eklenmek üzere, bu baskıda yeri bırakılacak olan parçası, *Askerlik hayatı sahneleri* bu gereksinmeden doğmuştur. Sonra, *Köy hayatı sahneleri*, toplumsal dramı böyle adlandırabilmek mümkünse, bir bakıma bu uzun günün akşamıdır. Bu kitapta en saf karakterler, bir de düzen, politika ve ahlâkın büyük ilkeleri bulunmaktadır.

Çehrelerle, komedyalarla, tragedyalarla dolu kat budur, bunun üzerinde *Felsefe incelemeleri*, eserin ikinci bölümü bulunmaktadır, burada bütün etkilerin toplumsal kanıtı ortaya konulmuş, düşüncenin zararları duygudan duyguya çizilmiştir, bu bölümün ilk eseri *Tılsımlı Deri*, bir bakıma, hayatı Arzu ile, yani bütün Tutkuların temeli ile saç saça baş başa iken çizen bir fantezinin halkasıyla *Töre incelemeleri*'ni *Felsefe incelemeleri*'ne bağlamaktadır.

Yukarda, *Çözümlemeli incelemeler* bulunacaktır, bunlar üzerinde hiç birşey söyleyemiyeceğim, çünkü yalnız bir tanesi, *Evliliğin Fizyolojisi* yayınlandı. Yakında bu çeşitten iki eser daha vermem gerekiyor. İlkin *Toplumsal hayatın patolojisi*, sonra da *Öğreticilerin anatomisi* ile *Erdemin monografisi*.

Hem tarihi, hem de Toplumun eleştirilmesini, dertlerinin çözümlenmesini, ilkelerinin tartışılmasını kapsıyan bir plânın genişliği, eserime bugün altında belirdiği adı, *İnsanlık Komedyası* adını taşımaya hak kazandırır sanırım. Hırslı birşey mi bu? Yoksa doğruluğun ta kendisi mi? Bu konuda, eser bittikten sonra, okurlar kitlesi karar verecektir.

(Çeviren: Tahsin YÜCEL)

MODESTE MIGNON

Modeste Mignon, *Honoré de Balzac'ın en uzun ve en önemli romanlarından biridir*, İnsanlık Komedyası'*nın* Özel hayat sahneleri *arasında yer alır. 1844 yılında, mart ve temmuz ayları ara-*

sında yazılmış, aynı yıl yayınlanmıştır. Romana konu olan olay, 1829 yılında geçer. Eserin başlıca kahramanı Mignon, pek güzel bir bedeni, pek tutkulu, pek ince bir ruhu olan bir genç kızdır. Annesiyle birlikte, Havre'in en güzel evlerinden birinde oturmaktadır; Babası Charles Mignon de Bastie, soylu bir Provence'lıdır, imparatorluğun bütün savaşlarına katılmış, zengin bir Alman baronunun kızıyla evlenmiş, Napoléon'un düşmesinden sonra Havre piyasasında kısa zamanda büyük bir servet edinmiştir. Ama beklenmedik bir iflâsa uğrar, bu durum karşısında, servetini yeniden toplamak düşüncesiyle Güney denizlerine gider, dört yıldır yuvasından uzaktır. Ama büyük kızının başına gelen bir felâket, yani bilyük kızı Bettina-Caroline'in kötü bir adamla baba evinden kaçıp acıklı bir şekilde ölmüş olması, onu öylesine sarsmıştır ki, yola çıkmadan önce, güvendiği birkaç dostunu kendi yokluğunda kızına göz kulak olmakla, onu insanlarla her türlü bağıntıdan uzak tutmakla görevlendirmiştir. Modeste de şimdiye kadar başına kakılabilecek hiç larının etkisine kapılarak büyük şair Canalis'e gönül vermiş bir kusur işlememiş durumdadır. Bununla birlikte, okuduktur. Canalis gençtir, ünlüdür, vakitsiz başarılarıyla başı dönmüştür, Paris yüksek tabakasının şımarık çocuğudur. Genç kız ona aşk mektupları yollamaya başlar. Ne var ki bu ateşli aşk mektuplarına aynı coşkunlukla karşılık veren Canalis'in kendisi değil, onun genç kâtibi Ernest de la Brière'dir. Ernest de la Brière, ince ruhlu, bilgili, çekingen, soylu, duygulu bir adamdır. Hep takma kişiliği altında, Mignon'u görür, ona gönül verir. Mignon'un dostlarından biri, Anne Dumay, Modeste'in sırrını öğrenir, Canalis'le görüşüp durumu iyice anlamak için Paris'e gider, Charles Mignon'un zengin olup Hindistan'dan döndüğü günlerde, işin iç yüzünü anlar. Ernest, duygularını genç kızın babasına anlatır, suçsuzluğunu kabul ettirmeyi de başarır. Ama Modeste Mignon, onun davranışını bayağı bir kötle saymış, derinden derine yaralanmıştır, ondan söz açılmasını bile istemez. Yeniden geçmiş günlerin büyük heyzadesi oluveren Charles Mignon, Canalis'i kâtibiyle birlikte Havre'a çağırır, o da zengin bir kızla evlenmek düşüncesiyle kalkıp gelir. Charles Mignon, kızı herşeyi görüp bilerek karar verebilsin diye, bir aylık bir zaman verir onlara. Bu iki istekliye dük d'Hérouville de eklenir. Birbirini kovalıyan şatafatlı şenliklerde, toplantılarda, Canalis ile dük üstünlüklerini, değerlerini gözler önüne sermiye çalışırlar. Ernest'in umutları gittikçe daha çok kırılır,

geride, gölgede kalır kendi isteğiyle. Modeste Mignon, ilkin şairle düke eğilim gösterirse de en sonunda Ernest'te karar kılar. Böylece sona eren Modeste Mignon, *ayrıntı çokluğuna rağmen örnek bir sadeliktedir. Romansı bir hayalcilikle ileri bir gerçekçilik bu romanda kusursuz bir doğallık içinde kaynaşırlar.*

OTUZ YAŞINDAKİ KADIN

Otuz Yaşındaki Kadın, İnsanlık Komedyası'*nın* Özel hayat sahneleri *arasında yer alan en güzel romanlardan biridir. Büyük romancı Balzac'ın dehasını ortaya koyan ilk eserlerdendir. İlkin 1831 yılında yayınlanmıştır ama birçok kereler yeniden gözden geçirilip düzeltildikten sonra 1834 yılında biraz daha değişik, biraz daha kusursuz olarak yeniden basılmıştır. Bu bakımdan, 1834 yılı da,* Otuz Yaşındaki Kadın'*ın ilk yayınlanış yılı diye gösterilebilir. Romanda olaylar, otuz bir yıl gibi uzun bir süre içinde geçer (1813-1844). Ard arda sıralanan tablolar bize bir kadının hayatının değişik anlarını gösterirler. Romanın kahramanı Julie, ilkin 1813 yılında çıkarılır karşımıza; yakışıklı bir subay olan Aiglemont kontu Victor'a gönül vermiştir, genç bir kızdır. Julie'nin babası, ihtiyar, hasta bir beyzadedir, kızının ince ruhunu da, Victor'un sonsuz bayağılığını da çok iyi tanıyıp bilmektedir; bunun için, kızı ile Victor arasındaki aşkı engellemiye çalışır, ama çabaları boşa gider. Gençler, birkaç ay sonra evlenirler. Ama huyları, yaratılışları arasında büyük bir uyuşmazlık vardır, şimdi buna Julie'nin kocası karşısında duyduğu bedensel nefret de eklenmiştir, Julie sonsuz acılar içinde kıvranmıya başlar, hayatı bile tehlikeye girer. Hele genç kadın platonik bir aşkla soylu bir İngiliz gencine tutulunca, durum büsbütün güçleşir. Julie içindeki aşka bütün gücüyle karşı koyar, ama aşkı, pek romansı birçok olaylardan sonra, genç adamın ölümüne sebebolur. Julie'yi bu fırtınalı gençlikten sonra, otuz yaşında, güzelliğinin bütün çiçeklenişi içinde yeniden karşımızda buluruz. Kocasının sadakatsizliklerine boyun eğmiş bir kadındır artık, ona arkadaşça davranmaya, toplum içinde gittikçe sivrilmesi için onu desteklemeye hazırdır. O zaman da Charles de Vandenesse'e gönül verir, çok*

geçmeden de bu adamdan bir oğlu olur. Ustaca kurulmuş olan bu birinci bölümden sonra, birbirinden tuhaf olaylar serilir gözlerimizin önüne. Julie'nin üzerine, Tanrı yasalarını, insan yasalarını bozarak mutluluğa erişeceğini ummaktan başka birşey olmayan cinayetinin cezaları olarak korkunç felâketler çöker. İlkin, günahının meyvesi olan çocuk boğulur. On yıl sonra da büyük kızı, Victor'un tesadüfen konukladığı bir haydutla çekip gider. Çok geçmeden Victor da yoksul bir adam durumuna düşer, yeniden servet edinebilmek amacıyla Amerika'ya gider. Burada, kızını bir korsanla evlenmiş bulur. Julie küçük kızıyla başbaşa kalmış, ona herşeyini feda etmiştir. Onun da bozulmuş, nankör bir insan olduğunu görür, en sonunda kederinden ölür.

Aşağıdaki satırlarda Balzac, ömrünün sonuna yaklaşan Julie'nin portresini çizmektedir.

Bu erken ihtiyarlamış kadın, bulvardan geçen bir şair için, garip bir tablo olabilirdi. Onu bir akasyanın ince gölgesinde, öğleyin bir akasya gölgesinde oturmuş görünce, güneşin sıcak ışınları ortasında bile solgun, soğuk olan bu yüz üzerine yazılmış binlerce şeyden birini okuyabilirdi herkes. Anlatım dolu yüzü sonuna yaklaşmış bir hayattan daha ağır, yaşantılarla çökmüş bir ruhtan daha derin birşey belirtiyordu. Özellikleri yok diye küçümsenip geçilen binlerce çehre ortasında sizi bir an durduran, düşündüren örneklerdendi; bir müzenin bin tablosu arasında, üzerine Murillo'nun analık acısını resmettiği soylu bir başın, üzerine Le Guide'in en korkunç cinayetin dibinde en içe işleyici masumluğu resmedebildiği başın, Beatrice Cinci'nin başının, üzerine Velasquez'in kırallıktan gelen muhteşem dehşeti silinmemesiye oturttuğu yüzün, II. Philippe'in düşünceli yüzünün sizi bütün gücüyle etkilemesi gibi. Kimi insanların çehreleri, sizinle konuşan, size soru soran, saklı düşüncelerinize cevap veren, hattâ tam şiirler yaratan zorba görüntülerdir. Madame d'Aiglemont'un buz gibi yüzü de bu korkunç şiirlerden, Dante Alighieri'nin *Tanrısal Komedyası*'na yayılmış binlerce yüzden biriydi.

Kadının çiçekte kaldığı, çabucak geçen mevsimde, güzelliğinin özellikleri, yaratılıştan gelen zayıflığı ile toplumsal yasalarımız yüzünden mahkûm olduğu gizlemeye hayranlık verici

bir şekilde yardımcı olurlar. Körpe yüzünün zengin renkliliği altında, gözlerinin ateşi altında, öylesine ince hatlarının, eğri ya da doğru, ama saf ve tam yerini bulmuş, o kadar çizginin güzel ağı altında, bütün heyecanları gizli kalabilir: kızarması, önceden de alabildiğine canlı olan renkleri daha bir renklendirir, hiç birşeyi çıkarmaz ortaya; bütün iç odaklar, hayatla parıldıyan bu gözlerin ışığıyla öylesine karışırlar ki, bir ıstırabın geçici alevi burda fazladan bir güzellik gibi görünür ancak. Bunun için de hiç birşey genç bir yüz kadar sır saklayıcı değildir ya, hiç birşey ondan daha kımıltısız değildir çünkü. Bir genç kadının çehresinde, bir göl yüzeyinin durgunluğu, düzlüğü, serinliği vardır. Yüzünde ressamın yalnız pembe ile akı, aynı düşünceyi, gençlik ve aşk düşüncesini, tek biçimli, derinlikten yoksun düşünceyi tekrarlıyan gülümseyiş ve anlatımları bulduğu yaşa kadar böyle gider bu; ama, ihtiyarlıkta, herşey konuşmuştur kadında, tutkular yüzüne işlenmiştir; sevgili, eş, ana olmuştur; sevinç ile acının en şiddetli anlatımları hatlarını kırıştırmış, bozmuştur en sonunda, her birinin birer dili bulunan binlerce kırışık halinde işlenmiştir oraya; işte bir kadının başı o zaman dehşetle yüce, içlilikle güzel, durgunlukla çok güzel olur; garip benzetmeye devam edersek, kurumuş göl, kendisini meydana getirmiş olan bütün sellerin izlerini gösterir: bir ihtiyar kadının başı ne alışkın olduğu zerafet fikirlerinin yıkılışını görünce ürperen uçarı insanların, ne de onda hiç birşey bulamıyan bayağı sanatçılarındır; gerçek şairlerindir o, sanat ve güzellik konusundaki birçok önyargılara desteklik eden orta malı kanıların hiç birine bağlanmıyan bir güzellik duygusu olanlarındır.

Madame d'Aiglemont başına moda bir şapka giymişti ama, bir zamanlar kara olan saçlarının zalim heyecanlarla ağardığını görmek kolaydı; ama bunları ikiye ayırışı zevkini belli ediyor, zarif kadının ince alışkanlıklarını ortaya koyuyor, biçiminde eski parıltısından bazı izlere rastlanan, soluk, kırışık alnını çok güzel belli ediyordu. Çehresinin biçimi, hatlarının düzgünlüğü, herhalde bir zamanlar koltuklarını kabartan güzellik hakkında pek zayıf bir fikir veriyordu; ama bütün bu belirtiler acıları daha iyi koyuyorlardı ortaya, bu acılar bu yüzü oyacak, şakaklarını kurutacak, gözkapaklarını morartacak, bakışın inceliğini alıp götürecek kadar keskin olmuşlardı. Herşey sessizdi bu kadında: yürüyüşünde ve hareketlerinde saygı uyandıran şu cid-

di ve içine kapanık ağırlık vardı. Çekingenlik haline gelmiş alçak gönüllülüğü, birkaç yıldır edindiği bir alışkanlığın, kızının önünde silinme alışkanlığının bir sonucu gibi görünüyordu; sözleri seyrekti, yumşaktı, düşünmek, içine kapanmak, kendi içlerinde yaşamak zorunda olan insanlarınki gibi. Bu tutum, bu ağır haller, anlatılmaz bir duygu uyandırıyordu insanda, korku da, acıma da değildi bu duygu, ama bu değişik duygulanışları uyandıran bütün fikirler anlaşılmaz bir şekilde eriyorlardı içinde. Kısacası, kırışıklarının cinsi, yüzünün kırışma şekli, sızılı bakışının solukluğu, herşey, herşey, hiç bir zaman yere düşmemiş, her zaman yüreğe akmış o gözyaşlarına çok güzel tanıklık ediyordu. Hayatlarının acılarından kurtulabilmek umuduyla gökyüzünü seyretmiye alışmış bahtsızlar, bu annenin gözlerinde, günün her dakikasında tekrarlanmış bir duanın zalim alışkanlıklarını, analık duygusuna varıncıya kadar ruhun bütün çiçeklerini yok eden bu gizli eziklerin hafif kalıntılarını kolayca görebilirlerdi. Ressamların bu portrelere göre renkleri vardır, ama fikirlerle sözler, bunları oldukları gibi yansıtabilecek güçte değildir; renk derecelerinde, resmin havasında, ruhun görme ile kavradığı, açıklanmaz oluşlar vardır, ama yüzü böyleslne korkunç bir şekilde altüst eden olayların hikâyesi, bunları anlatmak istiyen şaire kalan tek kaynaktır. Sakin ve soğuk bir ıstırabı, analık acısının kahramanlığı ile duygularımızın güçsüzlüğü arasındaki gizli çarpışmayı haber veriyordu bu çehre. Durmadan içe atılan bu ıstıraplar bu kadında hastalıklı birşey meydana getirmişlerdi zamanla. Hiç şüphesiz, fazlasiyle şiddetli bazı heyecanlar bu ana yüreğini bedensel bakımdan bozmuşlardı, bir hastalık, belki de damar çatlamasından meydana gelen bir şiş, bu kadını, haberi bile olmadan, yavaş yavaş tehlikeye atmadaydı. Sahici acılar, açtıkları, içinde uyur gibi oldukları derin yatakta pek sakindirler görünüşte, ama kristali delen korkunç asid gibi, ruhu aşındırmaya devam ederler.

(Çeviren: Tahsin YÜCEL)

GORIOT BABA

Balzac, en güzel romanlarından biri olan Goriot Baba*'yı il-*

kin Paris hayatı sahneleri *başlığı altında toplanan eserleri arasına koymuştu. Sonra kararını değiştirerek* Özel hayat sahneleri *arasına aldı. Roman ilkin 1834-1835 yıllarında yayınlandı. Kitabın birbirinden ilginç olayları 1819-1820 yıllarında, Paris'te geçer. Kitaba adını veren Goriot Baba, iki kızını çılgınca seven, onlar için her şeyi yapabilen bir ihtiyardır. Grandet Babada para tutkusu nasıl dayanılmaz bir tutkuysa, Goriot Babanın kızlarına duyduğu aşk da öylesine güçlü bir tutkudur.*

Balzac, Goriot Baba'*ya Paris'teki Neuve-Sainte-Geneviève sokağında bulunan bir pansiyonu bütün girdi-çıktısıyla anlatmakla başlar. Pis, kasvetli bir yerdir burası. Madame Vauquer'in işlettiği bu pansiyon, ihtiyar kız Michonneau, ihtiyar manyak Poiret, anasız kalmış bir genç kız olan Victorine Taillefer gibi silik, düşük, aynı zamanda da garip insanlarla doludur. Bu önemsiz kişiler arasında üç kişi sivrilir yalnız: Eugène de Rastignac, soylu ama yoksul hukuk öğrencisi; Vautrin, neşeli ve garip yaratılışlı, iri yarı bir adam; bir de Goriot baba, esrarlı bir kederе gömülmüş eski un tüccarı. Bazı garip sahneler Rastignac'ın kafasını kurcalar durur: Vautrin, geceleri, kapılar sürgülendikten sonra, sessizce pansiyona dönmektedir; Goriot babanın odasına genç ve güzel kadınlar gelmektedir, bunlardan birine bir ödeme senedi de verir. Bütün bunlara akıl erdiremez. Ama akrabası madame de Beauséant'ın yardımıyla yüksek sosyeteye girer, içinin bir fetih aşkıyla dolduğunu duyar. İlkin acemi bir adım atar, Goriot babanın adını andığı için vikontes de Restaud'nun kapıları yüzüne kapanır. Ama kibarlar dünyası üzerinde bilgisi çabuk artar. Madame de Beauséant'dan Goriot babanın sırrını öğrenir. Goriot baba, kızlarına lüks bir hayat yaşatmak uğrunda iflâs etmiş, yoksul bir hayat sürmek zorunda kalmıştır. Kızlarından biri, Anastasie, bir beyzadeyle, monsieur de Restaud ile, ikinci kızı Delphine ise Yahudi bir maliyeciyle, baron de Nucingen ile evlenmiştir. Damatlar, kendileri için avuç avuç para döktüğü müddetçe ihtiyarı iyi karşılamışlar, ama parası bitince eve girmesini bile yasak etmişlerdir. Madame de Beauséant, verdiği bu bilgilere, hayat üzerindeki acı düşüncelerini ortaya koyan birkaç öğüt eklemeyi de unutmaz.*

Vauquer pansiyonundaki Vautrin, Rastignac'ın hırslı hayallerini sezmekte gecikmez. Alaycı bir güven içinde, onunla pazarlık etmek ister: Rastignac'a Victorine Taillefer'in aşkını

kazanmasını söyler. Victorine'in babasının uçsuz bucaksız bir serveti vardır ama bu serveti oğluna bırakmaya kararlıdır. Vautrin, iki yüz bin frank karşılığında, Victorine'in mirasa konmasının biricik engeli olan kardeşini öldürmeye hazırdır. O zaman Rastignac genç kızın milyonlarını rahatça elde geçirebilecektir. Rastignac böyle bir teklif karşısında sinirlenir, ayaklanır, ama böyle bir tasarıyla büyülendiği de gözden kaçmaz. Şimdilik, madame de Beauséant'ın öğüdüne uyarak kibarlar dünyasında parlamayı herşeyden üstün tutmaktadır. Goriot babanın kızı madame de Nucingen ile tanıştırılır, güzel baronesin sevgilisi olur. Bu arada Vautrin tasarısını gerçekleştirmiştir, ama ihtiyar kız Michonneau'nun polise yaptığı yardım sonunda eski, kaçak bir mahkûm olduğu anlaşılır. Emrindeki bir adamın Victorine'in kardeşini öldürdüğü gün yakalanıp götürülür. Bundan bir zaman sonra, Goriot babanın iki kızı, babalarına gelip ağlıya ağlıya yardım isterler. Çevirdikleri dolapları kocaları ortaya çıkarmıştır, babalarından başka başvuracak yer bulamadıkları için, onun son kaynaklarını da sömürüp kurutmak niyetindedirler. İhtiyar babanın gözleri önünde kavgaya girişir, birbirlerini suçlandırırlar. Goriot bu durum karşısında hastalanır. İnmeli bir insandır artık. Goriot baba kendilerini sayıklıyarak pis bir yatakta can verirken, kızlarından biri baloda, öbürü işlerini düzeltme çabası içindedir. Goriot'un başında Eugène de Rastignac ile tıp öğrencisi Bianchon'dan başka kimse yoktur, ama o kızlarını kutsayarak can verir. Rastignac, Goriot babanın pek az insanın katıldığı cenazesi ardından gittikten sonra, aldığı akıl durdurucu hayat derslerini aklından geçirir. Sonra madame de Nucingen'e, akşam yemeğine gider.

Aşağıdaki parçada, Goriot baba ölüm döşeğinde kızlarını sayıklamaktadır.

— Ah! zengin olsaydım, servetimi saklasaydım, onlara vermeseydim, burada olacaklardı, yanaklarımı yalıyacaklardı öpüşleriyle! Köşkte oturacaktım, güzel odalarım, uşaklarım olacaktı, ateşim yanacaktı; onlar da gözyaşı dökeceklerdi, kocalarıyla, çocuklarıyla birlikte. Olacaktı bunlar. (Inh! inh!) Ama hiç! Para verir herşeyi, kızları bile. Of! param, nerede? Bırakacak hazinelerim olsaydı, yaramı sararlar, bana bakarlardı, seslerini duyardım, yüzlerini görürdüm. Of! aziz çocuğum, biricik çocu-

ğum, terkedilmişliğim, düşmüşlüğüm daha iyi! Hiç değilse, bir bahtsız sevildi miydi, şüphesizdir sevildiği. (Iıh! ııh!) Yok, zengin olmak isterdim, görürdüm onları. Vallahi, kim bilir? İkisi de taş yürekli. Fazla severdim de oyüzden sevmezlerdi beni. Bir baba her zaman zengin olmalı, dizginlerini tutmalı çocuklarının, huysuz atlar gibi. Ama ben onların önünde diz çökerdim. Ölüyorum. (Aıh!) Sefiller! on yıldır nasıl da vekarlı davrandılar. Evliliklerinin ilk zamanlarında nasıl üzerime titrerlerdi, bilseniz! (Of! yüreğimle, bedenimle ne zalim bir işkence çekiyorum, ııh!) Aşağı yukarı sekiz yüz biner frank vermiştim her birine, sert davranamazlardı bana, kocaları da davranamazdı. Evlerine alırlardı beni: "Sevgili babacığım aşağı, sevgili babacığım yukarı." Sofralarında her zaman hazırdı yerim. Kocalarıyla yemek yerdim, saygılı davranırlardı. Hâlâ birşeylerim var gibiydi. Neden mi? İşlerim hakkında birşey söylemezdim de. Kızlarına sekiz yüz bin frank veren bir adam, bakılacak bir adamdır. Onlar da üzerime titrerlerdi, ama param için titrerlerdi. Dünyanın tadı yok. Ben bunu gördüm! Beni tiyatrolara götürürlerdi, suarelerinde de istediğim gibi kalırdım. Kısacası, kızım olduklarını söylerlerdi, babaları olduğumu saklamazlardı. O kadar inceliğimiz de var artık, canım, hiç birşey kaçmadı gözümden. (Iıh! ııh!) Herşey onun içindi, yüreğimi deldi. Yapmacıktı bunlar, bal gibi görüyordum, ama derdin çaresi yoktu. (Aaah! ay! ııh!) Akağıdaki sofradaki kadar rahat değildim evlerinde. Bu sosyete insanlarının bazıları damatlarının kulağına eğilip sorarlardı, duyardım: "Kim bu bey? Altınlı babamız, çok zengin. -Ha, hay Allah!" Böyle derlerdi, altınlardan gelen saygıyla bakarlardı bana (Iıh!). Ama bazı bazı biraz rahatlarını bozdum mu, kabahatimin cezasını fazlasiyle öderdim! Kim kusursuzdur ki zaten? (Iıh! çok fenayım, başım bir yara!) Ölmek için çekilmesi gereken acıyı çekiyorum bugün, ama Anastasie kendisini küçülten bir münasebetsizlik yaptığımı anlatmak için öyle bir bakışla bakmıştı ki, bu acı o bakışın verdiği acının yanında hiç kalır: damarlarımı deldiydi bakışı. Herşeyi öğrenmek istiyordum, ama bütün öğrendiğim, bu dünyada fazla olduğumdu. Ertesi gün teselli bulmak için Delphine'e gittim, orda da bir münasebetsizlik yaptım, onu kızdırdım. Deliye döndüm. Tam sekiz gün ne yapacağımı bilemedim. Serzenişlerinden korktum, onları görmiye gidemedim. İşte kızlarımın evinin kapısındaydım. (Iıh! ııh!) Tanrım! mademki çektiğim sefaleti, acıları biliyorsun, mademki yediğim hançer vuruşlarını

saydın, beni ihtiyarlatan, değiştiren, öldüren, saçlarımı ağartan bu zamanda (uh! uh!) neden acı çektiriyorsun bugün? Onları fazla sevmenin günahını iyice çektim. Sevgimden iyice aldılar öçlerini, bana cellâtlar gibi işkence ettiler. (Iuh! oy! of! ölüyorum!) İşte böyle, babalar öyle budaladır ki, onları öyle seviyordum ki, kumara dönen kumarcılar gibi geri döndüm. (Aaah!) Kızlarım da benim kötü yanımdı, sevgililerimdiler (Aaah!), herşeyimdiler kısacası! Her ikisine de birşeyler gerekti, süslü püslü şeyler gerekti; hizmetçiler söylüyorlardı, ben de ağırlanmak için veriyordum! Ama gene de sosyete yaşayışı üzerinde bazı ufak tefek dersler verdiler bana. Ah! ertesi günü beklemediler. Benim yüzümden utanç duymaya başlıyorlardı. Çocukları iyi yetiştirmenin sonu budur işte. Ama o yaşta okula gidemezdim ya! (Çok fenayım, Tanrım! Hekimler! hekimler! Beynimi açsalar, bu kadar yanmazdı canım). Kızlarım! kızlarım! Anastasie! Delphine! onları görmek istiyorum. Jandarmayla çağırtın, zorla! adalet benden yana, herşey benden yana, tabiat da (uh! aaah! aaah!), medeni kanun da. İtirazım var! Babalar ayaklar altında çiğnenirse vatan batar. Bu meydanda. Toplum, dünya babalığa dayanır, çocuklar babalarını sevmezlerse herşey yıkılır. Of! onları görmek, işitmek istiyorum, ne derlerse desinler, yeter ki seslerini işiteyim, acılarımı dindirir, hele Delphine. Ama, söyleyin onlara, geldikleri zaman, her zamanki gibi soğuk soğuk bakmasınlar bana. Ah, iyi dostum monsieur Eugène, bakışın altınının birdenbire kül rengi kurşuna dönmesinin ne demek olduğunu bilemezsiniz. Gözlerinin üzerimde parlamaz olduğu günden beri, hep kışta yaşadım (uh! uh!); yalnız kederleri kemirdim, onları yedim! Alçaltılmak, hakaret görmek için yaşadım. Onları o kadar severim ki, bütün hakaretleri yutuyordum, bu hakaretlerle bana küçük, yüz kızartıcı, zavallı bir hazzı satıyorlardı. Bir baba kızlarını görmek için saklansın! Hayatımı verdim onlara, bugün bana bir saatçiklerini vermiyecekler! Susuzum, açım, yüreğim yanıyor, cançekişmemde içimi serinletmiye gelmiyecekler, öyle ya, ölüyorum, duyuyorum bunu... Ama bunlar babanın cesedini çiğnemenin ne demek olduğunu bilmiyorlar mı hiç!... Göklerde bir Tanrı vardır, o Tanrı biz, biz babalar istemesek bile alır öcümüzü. Yok! gelecekler! Gelin, canlarım, gelin gene beni öpmeye. Babanıza, sizin için Tanrı'ya dua edecek, iyi kızlar olduğunuzu söyliyecek, sizi savunacak olan babanıza son bir öpüş, bir yol harçlığı verin!

Ne de olsa, masumsunuz. Onlar masumdur, dostum! Herkese söyleyin bunu, benim yüzümden canları sıkılmasın. (Inh!) Bütün kabahat bende, beni ayaklar altında çiğnemeye alıştırdım onları. Bundan hoşlanırdım. Kimseyi ilgilendirmez bu, insan adaletini de, Tanrı adaletini de ilgilendirmez. Tanrı onları benim yüzümden cezalandırırsa haksızlık eder. Nasıl davranacağımı bilemedim, haklarımdan el çekmek budalalığını yaptım. Onlar için alçalabildim! (Inh!) Ne yaparsınız! babalık en iyi ruhları bile düşürebilir. (Inh! aaah! ah!) Sefilin biriyim ben, haklı olarak cezalandırıldım. Kızlarımın küçülmesine yalnız ben sebeboldum, şımarttım onları. Eskiden şekerleme istedikleri gibi, bugün de haz istiyorlar. Genç kızlık heveslerini gerçekleştirmelerine her zaman izin verdim. On beş yaşında, arabaları vardı! Hiç bir dirençle karşılaşmadılar. Yalnız ben suçluyum, ama suçum aşktan. Sesleri yüreğimi serinletiyordu... (Inh!) Seslerini duyuyorum, geliyorlar. Ya! evet, gelecekler. Kanun, babanın ölümünü görmeye gelmeyi emreder... Kanun benden yana. Sonra (aaah!) kalkıp gelecekler, o kadar, ne masraf, ne birşey! Karşılığını öderim. Kendilerine bırakılacak milyonlarım olduğunu yazın onlara! Şeref sözü (Aaah!aaah!) Odesa'ya gidip makarna, şehriye yapacağım. Usulü bilirim. Milyonlar yatıyor tasarımda. Bunu kimsecikler akıl edemedi. Buğday gibi, un gibi, yolda bozulmaz hiç. Heh! he! nişasta, milyon verecek, milyon! Yalan söylemiyeseksiniz, milyonlar deyin onlara, tamahkârlıkla gelecekler ama olsun, varsın aldatılayım, onları görürüm ya. - Kızlarımı istiyorum! benden meydana geldiler, benimdirler! dedi, yerinden doğruldu, Eugène ak saçları dağınık, tehdit belirtebilecek herşeyle gözdağı veren bir baş gördü.

— Hadi, yatın, Goriot babacığım, dedi,yazacağım onlara. Gelmezlerse, Bianchon döner dönmez ben gideceğim!

— Gelmezlerse mi? diye tekrarladı ihtiyar hıçkırarak. Ama ben öleceğim, bir sinir, bir sinir nöbeti içinde öleceğim! Öfke doluyor içime! Şu sırada, bütün hayatımı görüyorum. Aldatıldım! Beni sevmiyorlar, beni hiç bir zaman sevmediler! bu meydanda. Gelmediklerine göre, gelmiyecekler demektir. (Aaah!) Geciktikçe, bana bu sevinci verme istekleri azalacak. Bilirim onları. (Inh! ınh!) Dertlerimi, acılarımı, ihtiyaçlarımı hiç bir zaman sezmediler, ölümümü de sezmiyecekler; sevgimi hiç bir zaman anlıyamadılar. Evet, bunu anlıyorum, benim içimi parçalama alışkanlıkları, yaptığım herşeyin değerini düşürdü. Göz-

lerimi de oymak isteseler, "Oyun!" derdim onlara.Çok budalayım. (Aaah! ıh! ıh!) Bütün babalar kendi babaları gibidir sanıyorlar. İnsan her zaman saydırmalı kendini. Çocukları öcümü alacak onlardan. Ama buraya gelmek onların menfaatinedir. Cançekişmemi bozduklarını bildirin onlara. (Ihh! aaah! ıh!) Bir tek cinayette bütün cinayetleri işliyorlar... Ama gitseniz onlara, gelmemenin baba kaatilliği olduğunu söylesenize onlara! Yeter derecede cinayet işlediler, bunu eklemeseler de olur. Bağırsanıza benim gibi: "Hey, Nasie! Hey, Delphine! babanıza gelin, size çok, çok iyi davranan, şimdi de çok acı çeken babanıza!" Hiç, hiç kimse! Bir köpek gibi mi öleceğim! İşte mükâfatım, terkedilis. (Ihh! ıh! ıh!) Aşağılık bunlar, cani bunlar; onlardan tiksiniyorum, onlara lânet ediyorum; geceleyin onlara gene lânet etmek için tabutumdan kalkacağım, öyle ya, dostlarım, haksız mıyım? öyle kötü davranıyorlar ki, değil mi?.. (Aaah! aaah!) Ne diyorum? (Aaah! ıh! aaah! ıh! ıh!) Delphine'in buraya geldiğini söylemediniz mi? İkisinin en iyisi o... Siz benim oğlumsunuz, Eugène, siz onu sevin, ona babalık edin. Öteki pek dertli. (Aaah! aaah!) Ya servetleri! Of! Tanrım! Ölüyorum, biraz fazla yanıyor canım! Başımı kesin benim, yalnız yüreğim kalsın. (Aaah! aaah! ıh! ıh! ovvv!)

— Christophe, gidin, Bianchon'u bulun, diye haykırdı Eugène, ihtiyarın iniltileriyle haykırışlarının büründüğü hal tüylerini ürpertmişti, bana da bir araba getirin. - Gidip kızlarımızı bulacağım, Goriot babacığım, getireceğim onları size.

— Zorla! zorla! polis, asker isteyin, hepsini hepsini! dedi, içinde akıl parlıyan son bir bakışla baktı Eugène'e. Hükûmete, savcıya söyleyin, getirsinler, istiyorum!

— Ama onlara lânet ettiniz.

— Kim demiş? diye cevap verdi ihtiyar, şaşırmıştı. İyi biliyorsunuz onları sevdiğimi (Ihh! ıh! aaah!), onlara tap... tap... (aah!) parım... (Öööf!) Onları görürsem iyileşirim... Hadi, iyi komşum, sevgili çocuğum, gidin, siz, siz iyisiniz işte; size teşekkür etmek isterdim, ama can çekişen bir adamın kutsamalarından başka birşeyim yok verecek. Ah! size olan borcumu ödesin diye hiç değilse Delphine'i görmek isterdim. (Aaah! aaah!) Öteki gelmezse, Delphine'i getirin. Gelmek istemezse artık kendisini sevmiyeceğinizi söyleyin. Sizi o kadar sever ki, gelir. Su verin! İçim yanıyor! Başımın üstüne birşey koyun. Kızlarımın

eli beni kurtarırdı, duyuyorum bunu... Tanrım! ben gidersem kim eski haline getirecek servetlerini? Onlar için Odesa'ya gitmek istiyorum. (Iıh! ıh! ıh! aaah! aaah!) Odesa'ya, makarna yapmıya.

Eugène can çekişen adamı kaldırdı, sol kolunu aldı onu, sağ elinde de ilâç dolu bir fincan tutuyordu.

— Bunu için, dedi.

— Siz babanızı, annenizi seversiniz şüphesiz! dedi ihtiyar, dermansız elleriyle Eugène'in elini sıktı. Onları, kızlarımı görmeden ölmeme aklınız eriyor mu? Hep susuz olmak, hiç bir zaman içmemek, işte böyle yaşadım on yıldır... İki damadım kızlarımı öldürdü. Evet, evlenmelerinden sonra kızsız kaldım (Iıh! ıh! öööf!) Babalar, söyleyin Meclis'e, evlilik üzerine bir kanun çıkarılsın! Kısacası, kızlarınızı seviyorsanız evlendirmeyin. Damat, kızın herşeyini bozan bir alçaktır, herşeyi kirletir... (Iıh!) Evlenmelere paydos. (Öööf! öööf! of!) Kızlarımızı elimizden alan şey bu, öldüğümüz zaman yanımızda olmuyorlar artık. Babaların ölümü üstüne bir kanun yapın. (Iıh! aaah!) Korkunç şey bu! Öç isterim! Gelmelerine damatlarım (aaah!) engel oluyorlar... Öldürün onları!... Kahrolsun Restaud! Kahrolsun Alsace'li! onlar benim kaatillerim!. Ya ölüm, ya kızlarım! (Aaah! ıh!) Ah! bitti, onları görmeden ölüyorum!.. Onları!.. Nasie!.. Fifine, hadi, gelsenize! Babanız gidiyor...

— Goriot babacığım, telâşlanmayın, canım, sakin olun, çabalamayın, düşünmeyin.

— Onları görmemek, işte cançekişme!

— Göreceksiniz.

— Sahi mi? diye haykırdı ihtiyar, şaşkındı. Ah! onları görmek! göreceğim onları, seslerini duyacağım. Mutlu öleceğim. Pe kâlâ, evet, yaşamak istemiyorum artık, dayatmıyorum, acılarım gittikçe artıyordu. (Iıh!) Ama onları görmek, elbiselerine dokunmak, ah! yalnız elbiselerine, pek az şey bu, ama onların birşeyi değsin de elime! Saçlarından alın biraz, saç... (öööf!)... larından...

Bir topuz vurulmuş gibi başı yastığa düştü. Elleri, kızlarının saçlarını tutmak istercesine, çarşaflar üzerinde çırpındı.

— Onları kutsuyorum, dedi çabalıyarak. kut... (off!)... kut.. kut.. ku...

Birdenbire çöktü. Bu sırada Bianchon girdi.

— Christophe'a rastladım, dedi, sana bir araba getirecek.

Sonra hastaya baktı, gözkapaklarını zorla kaldırdı, iki üniversiteli, sıcaklığı gitmiş, donuk bir göz gördüler.

— Düzelmez artık, dedi Bianchon, hiç sanmam.

(Çeviren: Tahsin YÜCEL)

EUGÊNIE GRANDET

Balzac'ın ilk şaheseri diye gösterebileceğimiz Eugéne Grandet, *yazarın en çok bilinen, en çok okunan eserlerinden biridir,* Taşra hayatı sahneleri *arasında yer alır. İlk yayınlanışı 1933 yılına rastlıyan bu romanın olayları 1819-1833 yılları arasında geçer. Balzac, romana çevre olarak Fransa'nın Saumur kasabasını seçmiştir. Büyük romancı, Grandet babanın para tutkusu, Eugénie ile annesinin arılığı, insanların çıkar düşkünlüğü, içinden pazarlıklığı yanında, taşrayı, taşra hayatını da tam bir doğrulukla yansıtır.*

Eski bir fıçıcı olan monsieur Grandet, İhtilâl devrinde, adalete uygun olarak değilse de kanuna uygun olarak, pek büyük bir servet edinmenin yolunu bulmuştur. Ama son derece cimri olduğu, paraya kıyamadığı için, Saumur'de, kötü, eski bir evde, baskısı altında ezdiği karısı, kendisine köril körüne bağlı hizmetçisi Nanon ve kızı Eugénie arasında yoksulca bir hayat sürer. En değersiz şeyleri bile kılı kırk yararak, mümkün olduğu kadar az sarfeder. Eugénie, babasının zorbalığına baş kaldırmayı aklından bile geçirmiyen, alçak gönüllü bir genç kızdır, ama Saumur'ün en zengin varisidir. Bu yüzden, kasabanın iki zengin ailesi, Cruchot'larla des Grassins'ler, Eugénie'yi kendi oğullarına alabilmek umuduyla, Grandet'lere yaranmak konusunda birbirleriyle yarışa çıkmışlardır. Bu yarıştan en çok faydalanan da Grandet babadır. Eugénie ise iki istekli karşısında da ilgisizdir. Kapalı, sınırlı hayatına devam etmekte, ışıktan yoksun bir çiçek gibi solup gitmektedir. Ama birdenbire bir aşk hayatını aydınlatacak, bu durgun hayata bir anlam kazandıracaktır. Eugénie'nin doğum gününün kutlandığı akşam, Grandet'lere genç bir konuk gelir. Grandet babanın Paris'teki zengin kardeşi Guillaume'un oğlu Charles'dır bu gelen. Guillaume Grandet servetini batırmış, oğlunun eline bir mektup verip

kardeşine yolladıktan sonra intihar etmiştir. Eugénie bir Paris züppesi olan amcası oğluna büyük bir sevgi ve hayranlıkla yaklaşır. İçine acıma da karışan büyük aşka kapılarak bir fedakârlık yapar onun için: babası yeğeninin evde yemek yemesinden, mum yakmasından bile rahatsız olurken, Eugénie yıllardır biriktirdiği altınlarını gizlice genç adama vermekten çekinmez. Eugénie'den gördüğü büyük ilgi karşısında Charles da duygusuz kalmaz. Ama şimdilik babasının vasiyetine uygun olarak servet yapmak üzere Hindistan'a gidecek, dönüşte de Eugénie ile evlenecektir. Bundan sonraki yılbaşı gününde, Grandet baba, kızının altınlarını elden çıkardığını anlayınca küplere biner. Eugénie'ye odasında aylarca katıksız hapis hayatı yaşatır. Ama hasta yatan karısı ölecek olursa, Eugénie'nin onun mirasını bölmeye hak kazanacağını öğrenince, hemen barışır kızıyla. Kocasının kızına ettikleri karşısında hastalanan bayan Grandet, aylarca yattıktan sonra öldüğü zaman, Grandet baba, Eugénie'den annesinin mirasından vazgeçtiğini bildiren bir belge alır. Ama çok geçmeden kendisine de inme iner, altınlarını hırsla seyrederek ölür. Eugénie yıllarca beklediğin sonunda Charles'dan bir mektup alır. Charles çabucak zengin olmuştur, ama değişmiştir de, Eugénie'nin büyük servetinden haberi olmadığı için bir çıkar evlenmesi yaptığını sanarak çirkin bir kızla evlenmek üzeredir. Eugénie amcası oğlunu babadan kalma borçtan kurtardıktan sonra, ister istemez mahkeme başkanı Cruchot ile evlenmeye boyun eğer. Ama bu hırslı adam da çok geçmeden ölür. Daha da zenginleşen Eugénie, servetini hayır işlerine harcıyarak eski durgun, gösterişsiz, yoksul hayatını yaşamaya devam eder.

Aşağıdaki parçada, romanın başlıca kişilerinden hizmetçi Nanon'un ustaca çizilmiş bir portresini bulacaksınız.

Koca Nanon efendisinin zorbalığına boyun eğebilecek tek yaratıktı belki de. Bütün şehir ondan dolayı monsiur Grandet ile karısını kıskanırdı. Altı ayak sekiz parmak uzunluğundaki boyu yüzünden "Koca" diye adlandırılan Nanon, otuz beş yıldır Grandet'lerin kapısındaydı. Topu topu altmış liralık bir yıllığı vardı ama Saumur'ün en zengin hizmetçilerinden biri olarak tanınırdı. Otuz beş yıldır biriken altmış liralar, bir zaman önce

noter Cruchot'ya ömür boyunca gelir sağlamak üzere dört bin lira yatırmasını sağlamıştı. Koca Nanon'un bu uzun ve sürekli tutumluluğunun sonucu pek büyük göründü gözlere. Her hizmetçi, zavallı altmışlığın son günlerinde yiyecek ekmeği bulunduğunu görünce, bu ekmeği kazandıran çetin köleliği aklına bile getirmeden kıskanırdı onu. Zavallı kız, yirmi iki yaşında hiç bir yere kapılanamamıştı, öylesine tiksindirici görünüyordu çehresi insanlara; bu tiksinme duygusu ise hiç şüphesiz pek haksızdı: bu çehre bir muhafız askerinin omuzları üzerinde olsa, fazlasiyle hayranlık görürdü, ama herşey yerinde gerek demişler. İneklerine baktığı çiftlik yanıp da buradan ayrılmak zorunda kalınca, Saumur'e geldi, hiç birşeyden sakınmıyan, zorlu cesaretiyle canlanmış bir halde iş aradı. Grandet baba o zamanlar evlenmeyi düşünüyor, evini önceden düzene sokmak istiyordu. Her kapıdan geri çevrilen bu kızı gözüne kestirdi. Fıçıcı olduğu için, beden gücünü ölçmenin ustasıydı, bir Hercule halinde yontulmuş, kökleri üzerine dikilmiş altmış yıllık bir meşe gibi bacakları üzerine dikilmiş olan bu zorlu kalçalı, geniş sırtlı, arabacı elli, hiç lekelenmemiş erdemi gibi güçlü bir dürüstlük sahibi dişi yaratıktan sağlanacak faydaları sezdi. Nanon'un acayip yüzünü süslİyen siğilleri de, tuğla rengi de, damar damar kolları da, paçavraları da ürkütmedi fıçıcıyı, yüreğin titrediği yaştaydı daha. Zavallı kızı giydirdi o zaman, yalınayaklılıktan kurtardı, ücretini verdi, fakat sert de davranmadan kullandı. Koca Nanon böyle bir davranış karşısında sevincinden gizli gizli ağladı, fıçıcıya yürekten bağlandı, öte yandan o da kendisini derebeyi usulünce çalıştırdı. Herşeyi yapıyordu Nanon: yemeği pişiriyor, kapları temizliyor, Loire'a gidip çamaşırları yıkıyor, omuzlarına yükleyip getiriyordu; gün ışıdı mı kalkıyor, geç vakit yatıyordu; ürünlerin toplanma zamanında bütün bağbozucuların karnını doyuruyor, başakçılara göz kulak oluyordu; sadık bir köpek gibi koruyordu efendisinin malını; kısacası, kör bir güveni vardı ona, en olmaz, en garip isteklerine bile ses çıkarmadan boyun eğiyordu. Ürünü işitilmedik zahmetlerle toplanan o ünlü 1811 yılında, Grandet, tam yirmi yıl kullandıktan sonra, eski saatini Nanon'a bırakmaya karar verdi, Nanon'un ondan aldığı biricik armağandı bu. Eski kunduralarını da ona bırakırdı (Nanon giyebilirdi bunları), Grandet'nin kunduralarından sağlanan üç aylık faydayı bir armağan saymak imkânsızdı, öylesine yıpranmış olurlardı. Yokluk bu zaval-

lı kızı öylesine cimrileştirdi ki, Grandet en sonunda bir köpeği sever gibi sevmiye başladı onu. Nanon da çivilerle kaplı bir tasma taktırtmıştı boynuna, ama çivilerin ucu canını yakmaz olmuşlardı. Grandet ekmeği biraz fazla çingenece kesti mi, Nanon dert yanmayı düşünmezdi; hiç kimsenin hastalanmadığı evin sıkı yaşayışının sağladığı sağlık faydalarından sevinçle yararlanırdı. Hem sonra Nanon da ailedendi: Grandet güldü mü Nanon da gülerdi, onunla birlikte kederlenir, donar, ısınır, çalışırdı. Bu eşitlikte o kadar tatlı karşılıklar vardı ki! Efendisi, bağın şeftalisini, erikleri, korukları, ağaç altında yediği durakları hiç bir zaman kakmamıştı hizmetçinin başına. Dalların meyvalar altında bükülüp de çiftçilerin bunları domuzlara vermek zorunda kaldıkları yıllarda: "Hadi bakalım, Nanon, çek bir şölen kendine!" derdi Grandet. Gençliğinde kötü davranışlardan başka birşey görmemiş bir köylü kızı için, Allah rızası için eve alınmış bir zavallıcık için, Grandet babanın bulanık gülüşü gerçek bir güneş ışınıydı. Zaten Nanon'un basit yüreği, dar kafası ancak bir tek duyguyu, bir tek fikri alabilirdi içine. Otuz beş yıldan beri, kendini hep Grandet babanın iş alanı önünde, paçavralar içinde, yalınayak görürdü, fıçıcının da kendisine hep: — Ne yaparsınız, cicim? dediğini işitirdi. Ve minneti her zaman gençti. Bazı bazı Grandet, bu zavallı yaratığın hiç bir zaman en ufak bir koltuk kabartıcı söz işitmediğini, kadınlığın uyandırdığı bütün tatlı duygulardan habersiz olduğunu, Tanrı karşısına bakire Meryem anadan bile temiz çıkabileceğini düşünürdü, evet, Grandet merhamete kapılır, sonra da ona bakarak: — Zavallı Nanon'cuk! derdi. Ünleminin ardından, ihtiyar kızın kendisine çevirdiği anlatılmaz bir bakış gelirdi hep. Arada sırada söylenilen bu kelimeler, kesilmemiş bir dostluk zinciri meydana getirirdi uzun zamandır, her ünlem yeni bir halka eklerdi zincire. Grandet'nin yüreğine yerleşen, ihtiyar kızca da seve seve kabullenilen bu merhamette korkunç birşeyler vardı. Fıçıcının yüreğinde bin bir haz uyandıran bu dayanılmaz cimri merhameti, Nanon için mutluluğunun toplamıydı. Kim: — Zavallı Nanon! demez ki zaten. Tanrı, seslerinin alçalıp yükselişlerinden, muammalı kederlerinden tanıyacaktır meleklerini. Saumur'de uşakların daha iyi muamele gördükleri, gene de efendilerinden hiç memnun kalmadıkları birçok evler vardı. Şu cümle de bundan doğmuştu: "Grandet'ler Koca Nanon'larına ne yapmışlar da onu böylesine bağlamışlar kendilerine? Onlar için

ateşe bile atılır!" Demir parmaklıklı pencereleri avluya bakan mutfağı her zaman temiz, düzgün, soğuktu, içindeki hiç birşeyin kaybolmaması gereken, gerçek bir cimri mutfağıydı. Nanon kabını yıkayıp da akşam yemeğinin kalıntılarını dolaba koydu mu, ateşi söndürdü mü, salondan bir koridorla ayrılan mutfağından çıktı mı, efendilerinin yanına gelip kenevir eğirirdi. Geceleri biricik mum yeterdi aileye. Hizmetçi koridorun dibinde, ıstırap ışığıyla aydınlanan bir küçük odada yatardı. Demir gibi sağlığı bu bir çeşit delik içinde bir zarar görmeden oturmasını sağlardı, evde gece gündüz hüküm süren sessizliğin yardımıyla, en ufak gürültüleri bile işitebilirdi buradan. Görevli bir polis köpeği gibi, yalnız bir kulakla uyumak, uyanık durup çevresini dinlemek zorundaydı.

(Çeviren: Tahsin YÜCEL)

SÖNMÜŞ HAYALLER

Taşra hayatı sahneleri'*nden bir kitap olan* Sönmüş Hayaller, *üç ciltlik bir eserdir. Bu ciltlerin adları sırasıyla şöyledir:* İki şair, Taşranın büyük bir adamı Paris'te, Mucidin ıstırapları. *Eser, ilk defa 1837, 1839, 1843 yıllarında yayınlanmıştır. Olay ise 1819-1823 yıllarında geçer. Angouleme şehri, bu şehirde sürülen hayat, bu şehrin insanları eserde önemli bir yer tutar. Ama kitap* Taşra hayatı sahneleri *adı altında toplanan eserlerden olduğu halde, başkent Paris de eserde küçümsenmiyecek bir yer kaplar. İkinci cilttеki olaylar Paris'te geçer, bu olaylarla birlikte Paris'in sanatçı çevreleri de anlatılır. Eserin konusu şöyle özetlenebilir:*

I. İki şair: *David Séchard, paradan, kendi çıkarından başka birşey düşünmiyen bir adamın oğludur. Edebiyata, şairliğe meraklıdır, içli yaradılışı da onu şairliğe doğru iter. Ama böyle şeylere zerre kadar önem vermiyen babasının ısrarlarına boyun eğerek emrine verilen eski basımevini işletmeye razı olur. Rubempré adıyla anılan Lucien Chardon'la dost olur, onun kızkardeşi Eve ile de evlenir. Lucien de kendisi gibi şiirle uğraşan bir gençtir. Daha soylu, ama yoksul bir ailenin çocuğudur. Şehvet düşkünüdür, hırslıdır, kadınsı halleri vardır. Angoulême'de ol-*

dukça iyi bir şair olarak tanınır. Şehrin kibar kadınlarından biri olan Madame Bargeton'la dostluğu ilerleterek aşk bağıntıları kurar. Madame Bargeton bir gün onunla birlikte Paris'e kaçar.

II. Taşranın büyük bir adamı Paris'te: *Ama çok geçmeden madame Bargeton, genç şairi bırakır. Lucien, tek başına kalınca, bir takım dostlar edinir. Kabiliyetli ve mert bir genç olan Daniel d'Arthez, onu bir ülkücüler topluluğuna sokar; hiç bir şeye değer vermiyen tefrika yazarı Lousteau da pek kudretli bir yayınevi sahibi olan Dauriat'yı tanıtır ona. Lucien, yayınlasın diye, sonelerden meydana gelmiş bir şiir kitabı götürür Dauriat'ya. Ama Dauriat kitabı okumadan geri verir. Lucien işi gazeteciliğe döker o zaman, kitapçıdan öç almak amacıyla pek tuttuğu Nathan'ın son kitabı hakkında son derece sert bir yazı yazar. Bunun üzerine Dauriat kendisiyle uyuşur. Kitabını satın alır. Lucien, Nathan'ın gönlünü almak için, takma bir ad altında yayınldığı ikinci bir yazıda, ilk yazısını çürütür. Bundan sonra salonların şımarık çocuğu haline gelir. Ama daha başka alçaklıklar da yapmadan geri durmadığı için gözden düşmekte gecikmez. Rezil olur, düelloda yaralanır, beş parasız kalır, perişan bir halde Angouleme'e döner.*

III. Mucidin ıstırapları: *Bu arada David Séchard, kâğıt yapmak için yeni bir usul bulmuştur. Ama Lucien, çaresiz kalınca, onun adına bir takım senetler vermiş, böylece temiz yürekli David'in borç yüzünden hapse atılmasına yol açmıştır. Lucien, pişmanlık içinde Angoulême'den ayrılır, kendini öldürmeyi düşünmektedir. Ama garip bir İspanyol papazıyla (bu papaz, Balzac'ın birçok romanlarında çeşitli kişilikler altında karşımıza çıkan Vautrin'den başkası değildir), papaz servetini yeniden toplayacağını vadeder. David, serbest hayata kavuşabilmek için icadının haklarını satmak zorundadır. Babasının ölümü üzerine külçümsenmiyecek bir mirasa konar: artık rahat, sakin bir hayata kavuşmuştur: en sonunda gönlünün istediği gibi edebiyatla uğraşabilecektir.*

Aşağıdaki parçada, Balzac sizi David'in babasıyla karşılaştıracak, ne çeşit bir adam olduğunu birkaç sayfada, ağzından çıkan birkaç sözün yardımıyla, bütün açıklığıyla gösterecektir.

Eve'le David, Lucien'in, David'in gösterdiği büyük âlicenaplık karşısında duygulandığı için sustuğunu sanıyorlardı. Bu iki asil ruhlu insana göre, sessiz bir kabul hakiki bir dostluğa delâlet ederdi. Matbaacı tatlı ve muhabbetli bir belâgatle bu dört kişilik ailenin kavuşacağı saadeti tasvire başladı. Eve'in itiraz nidalarına rağmen, evin birinci katını bir âşığın lüksüyle döşeyip dayadı; sâf bir hüsnüniyetle Lucien için ikinci katı ve madam Chardon için sundurmanın üstünü inşa etti, madam Chardon'a karşı bir evlât bağlılığiyle itina göstermek istiyordu. Nihayet aileyi o kadar mesut ve kardeşini o kadar bağımsız tasvir etti ki, David'in sesi ve Eve'in okşamalariyle büyülenen Lucien, yolun gölgeliklerinde, sakin ve parlak Charente ırmağı boyunca, gecenin yıldızlı kubbesi altında ve ılık havası içinde yüksek soyetenin alnına geçirmiş olduğu can yakıcı diken tacını unuttu. Mösyö de Rubempré nihayet David'i anlıyabildi. Değişken tabiatı çok geçmeden onu her zamanki temiz, çalışkan ve burjuva hayatına döndürdü; bu hayatını daha güzelleşmiş ve kaygısız gördü. Aristokrat muhitin gürültüsü kulaklarında git gide uzaklaştı. Nihayet Houmeau'nun taş döşeli sokaklarına gelince, ihtiraslı adam kardeşinin elini sıktı ve mesut sevgililerin hislerine iştirâk etti.

David'e:

— Allah vere de baban bu evlenmeye güçlük çıkarmasa? dedi.

— Bana ne kadar az ehemmiyet verdiğini bilirsin! Adamcağız sade kendi için yaşar; ama yarın onu görmeye Marsac'a gideceğim, hiç olmazsa ihtiyacımız olan inşaatı yapması için kandırmalıyım.

David, kardeşle kızkardeşe madam Chardon'un evine kadar refakat etti ve gecikmeye hiç tahammülü olmayan bir adam acelesiyle ondan kızını istedi. Annesi kızının elini alıp sevinçle David'in eline koydu ve cesaretlenen âşık, sözlüsü bulunan genç kızı alnından öptü. Eve de kızararak ona gülümsedi.

Annesi, Tanrının takdisini diliyormuş gibi gözlerini göğe kaldırarak:

— Fakir insanlar böyle kız verir, dedi. Sonra, David'e döndü. Cesursunuz, yavrum, dedi, biz mahrumiyet içindeyiz ve yoksulluğumuzun sâri olmasından korkarım.

David, ciddî bir tavırla:

— Zengin mesut olacağız, dedi. Şimdiden siz artık hastabakıcılığı bırakacak, kızınız ve Lucien'le beraber gelip Angoulême'de oturacaksınız.

O zaman üç çocuk, şaşıran annelerine cazip projelerini anlatmaya başladılar, insanların daha ekmeden bütün mahsulleri toplamaktan, bütün saadetleri tatmaktan hoşlandıkları o çılgınca aile sohbetlerinden birine giriştiler. David'i kapı dışarı etmeleri icabetti; bu gecenin bitmesine gönlü hiç razı olmıyacaktı. Lucien müstakbel eniştesini Porte-Palet'ye kadar geçirdiği zaman saat biri vuruyordu. Bu fevkalâde gidiş gelişlerden hayrete düşen zavallı Postel, pancurunun ardında ayakta bekliyordu; pencereyi açmıştı ve bu saatte Eve'in evinde ışık gördüğü için "Chardon'larda neler oluyor acaba?" diye düşünüyordu. Lucien'in geri döndüğünü görünce:

— Evlât, dedi, ne oldu size Allah aşkınıza? Bana bir ihtiyacınız var mı?

Şair:

— Hayır, efendim, cevabını verdi; ama dostumuz olduğunuz için size işin içyüzünü söyliyebilirim: annem kızkardeşimi David Séchard'a verdi.

Postel, matmazel Chardon'u istememiş olduğuna yanarak, cevap vermeden birdenbire pencereyi kapayıverdi.

David, Angoulême'e dönecek yerde Marsac yolunu tuttu. Gezine gezine babasının bağına gitti ve güneş doğarken eve bitişik bağına vardı. Âşık genç, bir badem ağacının altında, bir çitin üstünde yükselen ihtiyar Ayı'nın başını gördü.

David:

— Merhaba, baba, dedi.

— Vay, sen misin, oğlum. Hangi rüzgâr attı bu saatte seni bu yollara? Oğluna küçük bir kafesli kapıyı göstererek: şuradan gir, dedi. Bağ çubuklarımın hepsi çiçekte, bir kök bile donmadı! Bu sene arpent başına yirmi fıçıdan fazla alacağım; ama ne de güzel gübreledim ya!

— Baba, size mühim bir meseleden bahsetmeye geldim.

— Ya! E nasıl bizim makineler bakalım! Herhalde ağırlığınca para kazanıyorsundur?

— Kazanacağım, baba, ama şimdilik daha zengin değilim.

— Burada bağı gübreliyorum diye herkes beni ayıplıyor. Burjuvalar, yani marki, kont, falanca, filânca, şarabın kalitesini düşürdüğümü iddia ediyorlar. Tahsil neye yarıyor sanki?

Aklımızı körletmekten başka. Dinle! Bu adamlar arpent başına yedi, bazan sekiz fıçı mahsul alırlar ve fıçısını altmış franktan satarlar ki, bereketli senelerde topu topu arpent başına dört yüz frank eder. Ben yirmi fıçı mahsul alırım ve otuz franktan satarım, yekûn altı yüz frank! Budala olan kim? Kalite! Kalite! Kaliteden bana ne? Markizlerin olsun kaliteleri! Kalite benim için paradır. Ne diyordun?

— Baba, evleniyorum, sizden şunu istemeye geldim ki...

— İstemiye mi? Neyi! Hiçbir şey, evlâdım. Evleneceksen evlen. Rızamı veriyorum; ama sana başka birşey vermeye gelince, tek meteliğim yok. İşçi masrafları beni mahvetti! İki senedir işçi masrafı, vergi masrafı, türlü türlü masraflar, hükümet elimizde ne varsa alıyor, varımız yoğumuz hükümete gidiyor! İşte iki senedir zavallı bağcıların hali harap; bu sene mahsul fena olmıyacak, mendebur fıçılar şimdiden on bir franga düştü! Bütün kazandığımızı fıçıya vereceğiz. Ne diye bağ bozumundan önce evlenmeye kalkarsın?

— Baba, sizden sade rızanızı almaya geldim.

— Ha! O zaman iş değişir. Sormak gibi olmasın ama kiminle evleniyorsun?

— Matmazel Eve Chardon'u alıyorum.

— O da kim? Kimdir, neyin nesidir?

— Houmeau eczacısı rahmetli mösyö Chardon'un kızı.

— Houmeau'dan kız alıyorsun ha? Senin gibi burjuva! Angoulême'de de kralın matbaacısı! İşte tahsil ve terbiyenin neticesi! Gelin de evlâtlarınızı liseye yazdırın.

İhtiyar bağcı oğluna nazlı bir eda ile yaklaşarak:

— Bu kız herhalde çok zengin olacak, öyle değil mi? Houmeau'dan kız aldığına göre herhalde çok parası olmalı! Öyleyse birikmiş kiralarımı ödersin. Biliyor musun ki oğlum iki sene üç aylık kira birikti, iki bin yedi yüz frank eder, fıçının parasını ödemek için tam zamanında imdadıma yetişecek. Oğlum olmasaydın senden faiz istemek hakkım olurdu; ne de olsa iş başka, dostluk başka; ama faizini sana bırakıyorum. Eh! Söyle bakalım, kaç para getiriyor?

— Annem size ne kadar getirdiyse o kadar.

İhtiyar bağcı: "Demek topu topu on bin frank!" diye bağıracaktı ama oğlundan annesinin hesabını gizlemiş olduğunu hatırladı ve bağırdı: "On parası yok!"

— Annemin serveti, zekâsı ve güzelliğiydi.

— Bunları pazara çıkar da kaç para getirdiğini bir gör! Allah müstehakını versin, babalar evlâtlarından hiç hayır görmiyecekler mi! David, ben evlendiğim zaman servet namına başımda bir kâğıt külâhla iki kolumdan başka bir şeyim yoktu, biçare bir Ayı idim; fakat sana *verdiğim* o güzel matbaayla, işin ve bilgilerinle sen şehirden bir burjuva kızı, otuz kırk bin franklık serveti olan bir kadınla evlenmelisin. Vazgeç bu sevdadan, seni ben evlendireyim! Buradan bir fersah ötede otuz iki yaşında dul bir değirmenci kadın oturur, yüz bin franklık emlâki var; işte tam sana göre bir kısmet. Onun arazisini Marsac'la birleştirebilirsin, çünkü bitişiktir! Ah! Ne güzel arazimiz olurdu ve onu ne iyi idare ederdim! Baş işçisi Courtois ile evleneceği söyleniyor, sen ondan üstünsün! Ben değirmeni idare ederdim, o da Augoulême'de boy gösterirdi.

— Baba, ben söz verdim...

— David, ticarete senin hiç akım ermiyor, bu gidişle iflâs edeceksin. Evet, bu Houmeau'lu kızla evlenecek olursan, seninle hesaplaşacağım, kiralarımı ödemen için seni mahkemeye vereceğim, çünkü sonunu iyi görmüyorum. Ah! Zavallı makinelerim! Makinelerim! Sizi yağlamak, bakmak ve işletmek için para lâzımdı size. Bu felâketten beni ancak iyi bir mahsul teselli edebilir.

— Baba, bana öyle geliyor ki bugüne kadar size bir sıkıntı vermedim...

Bağcı atıldı:

— Ama kiralarımı da vermedin.

— Sizden evlenmeme rızanızdan başka evinizin ikinci katını yaptırmanızı ve sundurmanın üstünde bir daire inşa ettirmenizi de istemiye gelmiştim.

— Hava alırsın, meteliğim yok, pekâlâ biliyorsun. Hem paramı sokağa atmıya niyetim yok, bu inşaat ne getirir bana? Sabah sabah kalkmış benden bir kıralı iflâs ettirecek inşaat istiyorsun. İsmin David olsa da bende Süleyman'ın hazineleri yok. Ayol, deli misin sen? Oğlumu sütnine haline getirmişler.

Sözünü keserek David'e bir bağ çubuğunu gösterdi:

— İşte üzüm verecek bir çubuk. Babalarının ümitlerini boşa çıkarmıyan evlâtlar işte bunlar: gübresini verirsiniz, size para getirirler. Ben seni liseye koydum, seni âlim yapmak için dünyanın parasını sarfettim, gidip Didot'ların yanında

zanaat öğrendin; bütün bu alâyişlerin neticesi bana, bir metelik drahoması olmayan Houmeau'lu bir kızı gelin getirmek! Tahsil etmemiş, gözümün önünde kalmış olsaydın, sözümden dışarı çıkmaz, bugün, değirmeni hesaba katmadan yüz bin franklık serveti olan değirmenci kadınla evlenirdin. Demek aklınca bu güzel hareketinden dolayı mükâfat olarak sana saraylar yaptıracağım ha?... Sanki oturduğun evde iki yüz senedir sade domuzlar oturdu, Houmeau'lu kız orada yatamıyor, işe bak! Kraliçe mi bu mübarek?

— Pekâlâ, baba, ikinci katı kendi hesabıma inşa ederim, oğul babayı zenginleştirmiş olur. Ne kadar acayip olsa da görülmemiş şey değildir.

— Nasıl, evlâdım, demek inşaat yapacak paran var da kiralarımı ödemeye gelince yok, öyle mi? Kurnaz tilki seni, babana hile yaparsın demek!

Bu suretle ortaya atılan meselenin halli güç oldu, çünkü adamcağız oğlunu, babalık vazifesini yapıyormuş gibi görühürken bir yandan da bir şey vermesini mümkün kılacak bir vaziyete soktuğuna pek memnundu. David, babasından evlenmesine sadece rıza göstermesinden, baba evinde lüzum göreceği bütün inşaatı yapmak müsaadesinden başka bir şey koparamadı. İhtiyar Ayı, bu muhafazakâr baba timsali, oğlundan kiralarını istememek ve onun belli etmek ihtiyatsızlığında bulunduğu birikmiş paralarını elinden almamak lûtfunda bulundu. David mahzun döndü: Bir felâket halinde babasının yardımına güvenemiyeceğini anlamıştı.

(Çeviren: Yaşar Nabi NAYIR)
• Millî Eğitim Bakanlığı yayını •

CESAR BIROTTEAU

César Birotteau'nun büyüklüğü ile gerileyişinin hikâyesi, *Honoré de Balzac'ın ünlü romanlarındandır.* İnsanlık Komedyası'nın Paris hayatı sahneleri *arasında yer alır. Yazarın en verimli yıllarından biri olan 1837 yılında yayınlanmıştır. 1819-1823 yılları arasında geçen olayın kahramanı César Birotteau parfümcülük olanında büyük başarılar göstererek büyük bir servet edinir, ün kazanır, nişan almayı ummaya başlar. Ona göre, insan yaşayışını toplumsal durumunun değişmelerine göre*

ayarlamalıdır, bunun için, Legion d'Honneur nişanını almadan önce, evini genişletip güzelleştirmeye karar vermiştir. Noter Roguin, dostlarıyla birlikte gerçekleştirilecek ihtikârlı bir işe girmek için kışkırtır kendisini. Bir takım topraklar gerçek değerlerinin dörtte biri fiyatına satın alınacak, bu topraklar kısa zamanda gerçek değerlerini yeniden kazandıkları zaman büyük bir servet sağlanacaktır. Birotteau'nun karısı bu işin tehlikelerinden korkar, kocasını caydırmaya çalışır ama başaramaz. Bu ihtikâra ön ayak olan kimse, bir zamanlar César Birotteau'nun emrinde çalışmış, şimdi ise maliyecilik alanında en yüksek derecelere erişmiş bir genç adam olan Du Tillet'dir. Du Tillet, eskiden patronunun karısı Constance'ı baştan çıkarmaya çalışmış, ayrılırken bin eğlenceleri aşırmış ama Birotteau'ların bu gençlik suçunu bilmelerini bir türlü bağışlayamamıştır. Birotteau'nun serveti, bilimin, politikanın, maliyenin temsilcilerinin de bulunduğu büyük bir şölen ile büyük bir baloda son parıltılarını saçar. Ama toprak işine çoktan girişmiş, üç yüz bin frank borçlanmıştır. İflâsın eşiğindedir. Sayısız alacaklılar kapısını çalarlar, onunsa verilecek hiçbir şeyi yoktur. Sonra, zorlu bir yumruk iner tepesine: noter Roguin, toprak işi için kendisine bırakılan paraları zimmetine geçirdikten sonra kaçar. Birotteau iflâs eder. Bu durum karşısında, sadık dostlarının bulduğu küçük bir işte çalışmaya boyun eğer. Ama değişmez bir düşüncesi vardır: her ne pahasına olursa olsun, itibarının geri verilmesini sağlamak. Zavallı adam, ailesinin, herşeyden önce de eski memurlarından biri olan iyi yürekli ve cömert Popinot'nun yardımıyla bu son emeline erişir. Popinot, Birotteau'nun kurumunda çalıştıktan sonra, onun ortağı, sonra da kızı Césarine'in nişanlısı olmuştur. Kendi hesabına kurduğu parfümcülük işinin çok iyi yürülmesini eski patronuna borçludur. Bu borcun karşılığını fazlasiyle öder.

César Birotteau'nun konusu gerçek hayattan, gazetelere geçen küçük bir olaydan alınmıştır. Balzac'ın kahramanına örneklik eden adamın adı Bully, mesleği de parfümcülüktü. Kendi adını taşıyan tuvalet suyunu bulmuştu, ama 1830'da dükkânı yağma edildi. Bu yağma sonunda iflâs edince, alacaklılarıyla ilgisini kesebilmek için tam on beş yıl harcadı, sonra da hastanede öldü. Balzac bu olayı epeyce değiştirdi, herşeyden önce, çağın başlıca özelliklerinden biri olan ihtikârı zapta geçirdi. Ama yaptığı değişmeler sonunda, eserin ilginçliğini değil

yalnız, önemini de yükseltti, böylece Çésar Birotteau, Paris'in ticaretle uğraşan küçük burjuvazisinin kişileşmiş bir örneği durumuna erişti.

LA COUSINE BETTE

Balzac, İnsanlık Komedyası'*na 1846-1847 yılları arasında iki roman daha ekledi.* Paris hayatı sahneleri *arasında yer alan bu iki roman birer şaheser niteliğindeydi ve* Yoksul Akrabalar *adı altında birleştiriliyordu. Ama iki roman arasında konu bakımından bir birlik yoktur. Bunlardan* Le Cousin Pons'*ta zengin akrabalarınca değeri bilinmiyen bir yoksul akrabanın hayat tanlatılır. Yoksul akraba alabildiğine iyi yüreklidir.* La Cousine Bette'*te bunun tersi çıkar karşımıza. Yoksul akraba, zengin akrabalarının iyilikleri karşısında kötülükten başka birşey yapmaz.*

La Causine Bette'*te olay, 1838-1844 yılları arasında geçer. Konusu şöyledir: Lorrain'li bir köylü kızı olan Adeline Fischer, güzel, iyi, çekici bir genç kızdır. Bu güzellik, bu iyilik, baron Hulot d'Ervy'nin gönlünü fethetmesine sebebolur. Baron kendisiyle evlenir. Askeri idarede büyük bir memur olur. Adeline de kendini kocasının mevkiinin gerektirdiği duruma uygun bir kadın haline getirmiye çalışır, bunu başarır da. Sonra da, iyilik olsun diye, yoksul kuzini Lisbeth'i Paris'e getirtir. Lisbeth son derece çirkin bir yaşlı kızdır, Bette diye çağrılır. Paris'te bir yoksul akraba olarak yaşar. Ama göründüğü kadar iyi bir insan değildir; içini kemirip duran hırsı, kıskançlığı koruyucu melek halleri altında gizlemiye çalışır. Bu arada Wenceslas Steinbock adında bir yabancıyı evine kapatmıştır. Wenceslas, sürgünde bulunan bir İslâvdır, gençtir, yakışıklıdır, sanatçıdır. Bette onu intihardan kurtarmış, kanatları altına almıştır, bütün o içe atılmış ihtiyar-kız duygularını ona yöneltmiştir. Ama bir gün, Wenceslas'ın Adeline'in kızı Hortense ile nişanlandığını öğrenir. Bütbütün kötülük duygularıyla dolar içi. Bundan böyle ailesini felâkete sürüklemekten başka birşey düşünemez olur. Wenceslas'dan öç almak için. genç karı kocayı birbirine düşürür, aralarını bozar. Adeline'den öç almak için de baronu gittiği kötü yolda destekler. Baron kendini batırır, devletin kasasını soyar, kusursuz ve lekesiz bir mareşal olan büyük kardeşinin ö-*

lümüne sebebolur. Ama gene de baronun ailesi yavaş yavaş durumunu düzeltmiye başlar. Baron Hulot, haklarına, şerefine yeniden kavuşur. Bette veremden ölür. Ne var ki çok geçmeden baronun içinde gene eski huyları depreşir: karısını iğrenç bir kadınla aldatır. Adeline onu suçüstü yakalar, üç gün sonra da ölür. Agathe Piquetard onun yerini alacak, barones Hulot d'Ervy olacaktır.

Aşağıdaki parçada, Bette'in Wenceslas Steinbock'u elinden kaçırışı anlatılmaktadır.

— *Matmazel* kelimesi de ağzınızdan ne candan çıkıyor! Dinleyin beni, sizi gurada can çekişirken bulduğum günden beri tek düşüncem siz oldunuz. Kurtulur kurtulmaz, artık her şeyimle sizinim, dediniz. Bu anlaşmanın hiç lâfını etmedim, ama ben kendi kendime karşı taahhüt altına girdim. İçimden: "Mademki o her şeyi ile kendisini bana bırakıyor, ben de onu zengin ve bahtiyar edeceğim!" dedim. Ben sözümü tutuyorum, çaresini buldum!

Saadet içinde yüzen, bir tuzak kurulduğunu da farketmiyecek kadar safdil olan artist:

— Sahi mi? Nasıl? dedi.

— Bakın nasıl.

Lisbeth Wenceslas'a vahşi bir zevkle bakmaktan kendini alamadı. Çünkü artist o dakikada içi Hortense'a duyduğu aşkla dolup taşan gözlerini ona bir evlât sevgisiyle dikmiş, ihtiyar kız da bunu kendisine sanmıştı. Hayatında ilk defa bir erkeğin gözlerinde ihtiras ateşi okumuş, bu ateşi kendisinin tutuşturduğunu sanmıştı.

— Mösyö Crevel bir ticaret evi kurmak üzere biz yüze bin frank sermaye veriyor, yalnız, bizim evlenmemizi şart koşuyor. İşte böyle acayip fikirleri var o adamcağızın da... Siz ne dersiniz?.

Bir ölü gibi sararan artist, kurtarıcısına bütün düşüncesini meydana vuran donuk gözlerle baktı. Ağzı açık kalmış, aptallaşmıştı.

İhtiyar kız acı bir gülüşle:

— İğrenecek kadar çirkin olduğumu, bugüne kadar, kimse bu kadar açıkça yüzüme vurmadı, dedi.

— Matmazel, kurtarıcım benim gözümde hiçbir zaman çirkin olamaz. Size karşı büyük bir muhabbetim var, yalnız yaşım henüz otuz bile değil. Halbuki...

— Halbuki benim kırk üç değil mi? Kırk sekizinde olan kuzinim madam Hulot hâlâ erkeklerin kalblerinde çılgın ihtiraslar uyandırıyor. Ama o güzel!..

— Aramızda on beş yaş fark var, matmazel. Nasıl bir yuva kurabiliriz? Bunu iyice düşünmeliyiz biz. Minnetim, hiç şüphe etmeyin, iyiliklerinizden aşağı kalmıyacak. Paranız da çok yakında ödenecek.

— Para mı? Oh! Bana kalbsiz bir tefeciymişim gibi muamele ediyorsunuz.

— Özür dilerim, sık sık tazeliyorsunuz da... Neyse, beni siz yarattınız, mahvetmeyiniz bari.

Bette başını salladı:

— Anladım, dedi. Niyetiniz beni bırakıp gitmek. Sizin gibi yumuşak ,iradesiz adama böyle nankör olmak kuvvetini kim verdi? Güveniniz kalmadı mı bana, iyilik perinize? Ben ki birçok gecelerimi sizin için çalışarak geçirdim! Ben ki ömrüm boyunca biriktirdiğim paraları size verdim! Ben ki dört yıl ekmeğimi, benim gibi bir işçi kızının ekmeğini sizinle paylaştım! Hiçbir şeyimi esirgemedim sizden, ta mânevi kuvvetime kadar!..

Wenceslas diz çöküp ellerini ona uzattı:

— Yeter artık, matmazel, yeter! diye bağırdı. Bir kelime daha ilâve etmeyin! Üç gün sonra söyliyeceğim, herşeyi söyliyeceğim. (Bette'in ellerini öperek) Bırakın, bırakın da saadete kavuşayım. Seviyorum, seviyorum, dedi.

İhtiyar kız onu yerden kaldırırken:

— Peki, öyle olsun, bahtiyar ol, çocuğum, dedi.

Sonra, bir idam mahkûmunun son sabahını tadarken duyacağı ihtirasla genci altından, saçlarından öptü.

Zavallı artist:

— Ah, dedi, siz insanların en iyisi, en asilisiniz; tıpkı sevdiğim kız gibi.

Bette düşünceli bir halle:

— İstikbaliniz üzerine titriyecek kadar, sizi hâlâ seviyorum, dedi. İsa'yı ele veren Jahuda kendini astı! Bütün nankörlerin sonu fenadır. Beni bırakıp gidiyorsunuz, ama artık işe yarar hiçbir şey yapamazsınız! Düşünün bir kere; biz evlenmeden de, çünkü ben ihtiyar bir kızım, biliyorum, sizin gençliğinizi,

sizin sözünüzle gençliğinizin şiirini, asma kabağına benziyen kollarım arasında boğmak istemem, ama evlenmeden de beraber kalamaz mıyız acaba? Benim ticarete aklım erer, on yıllık bir çalışma ile size çok para kazandırırım; çünkü tasarrufun ta kendisiyim ben! Halbuki size israftan başka bir şey yaptırmıyacak olan genç bir kadınla, her şeyin altından girip üstünden çıkacak, yalnız onu mesut etmiye çalışacaksınız. Saadet, sade hatıra kazandırır. Sizi düşündüğüm zamanlar, kolum kanadım kırılıyor benim. Kal benimle, Wenceslas! Her şeyi anlar, kabul ederim: metreslerin, seni tanımak istiyen şu küçük madam Marneffe gibi güzel kadınların olsun. Benimle bulamadığın saadeti o verir sana. İlerde, sana otuz bin franklık bir gelir sağladığım gün, evlenirsin.

Wenceslas göz yaşlarını silerken:

— Siz bir meleksiniz, matmazel, dedi. Şu dakikayı ömrümde unutmayacağım.

Bette büyük bir coşkunlukla ona baktı:

— İşte şimdi tam istediğim gibisiniz, dedi.

Gurur hepimizde o derece kuvvetlidir ki, Lisbeth dâvayı kazandığını sandı. Madam Marneffe'i ona bağışlamakla ne büyük fedakârlık yapmıştı! Hayatının en büyük heyecanını tattı, ilk defa kalbi sevinçle doldu taştı. Bu saadeti bir kere daha yaşıyabilmek için, ruhunu seve seve şeytana satardı.

Genç:

— Nişanlandım, dedi. Hem öyle bir kadın seviyorum ki başka hiçbir kadın onun kalbimdeki yerini alamaz. Fakat siz de benim kaybettiğim anamsınız, hep öyle kalacaksınız.

Bu kelime ateş saçan bu kız üzerine sanki bir çığ gibi indi. Oturdu, bu gençliği, bu seçkin güzelliği, bu artist alnı, güzel saçları, içine gömdüğü kadınlık arzularını harekete getiren her şeyi hüzünlü bir halle seyretti; çıkar çıkmaz kuruyan yaşlar gözlerini ıslattı. Ortaçağ heykeltraşlarının ,mezarlar üstüne oturttukları o ince heykellere benziyordu. Birden kalktı:

— Sana lânet emiyorum, çocuksun sen; Tanrı yardımcın olsun! dedi.

Aşağı indi, odasına kapandı. Wenceslas içinden:

— Seviyor beni, zavallı mahlûk! dedi. Ne de güzel, ne de candan konuştu! Aklını kaybetmiş!

Bu çirkin ve maddî insanın, bu güzellik ve şiir timsalini kendisiyle alıkoymak için yaptığı son gayret, o kadar şiddetli

olmuştu ki, ancak bir şeye benzetilebilirdi: Deniz kazasına uğrayan bir kimsenin kıyıya varmak için son bir deneme ile sarf ettiği çılgınca gayrete...

İki gün sonra, sabahın saat dört buçuğunda, daha Steinbock derin uykuda iken, oturduğu tavan arasının kapısına vurulduğunu duydu; kalktı, kapıyı açınca, giyinişinden zavallı bir icra memuru olduğu anlaşılan bir adamla birlikte kötü kılıklı iki yamağı içeri girdiler.

Memur:

— Mösyö Wenceslas, kont Steinbock sizsiniz, değil mi? diye sordu.

— Evet, benim.

— Ben ticaret mahkemesi mübaşiri mösyö Louchard'ın halefi Grasset.

— Emriniz?

— Sizi tevkif ediyorum, mösyö. Clichy hapishanesine götüreceğiz, lütfen giyinir misiniz? Görüyorsunuz ya, gereken saygıyı gösterdik, yanıma polis falan almadım, aşağıda da bir araba bekliyor.

— Gürültüsüz patırtısız götürüyoruz sizi. Siz de bizleri unutmazsınız herhalde!...

Steinbock giyindi, bir kolunda bir yamak, öteki kolunda da bir yamakla aşağı indi; arabaya konulunca, arabacı, nereye gidileceğini bilen bir adam gibi, emir beklemeden arabayı sürdü; yarım saat sonra, zavallı yabancı, kilit altına sokulmuştu; şaşkınlığından itiraz bile edememişti.

Saat onda, kalem odasına çağrıldı, orada Bette'i gözyaşları içinde buldu. İhtiyar kız, sıkıntı çekmemesi, çalışabilecek kadar geniş bir oda temin etmesi için, ona para verdi.

— Yavrum, dedi, bundan kimseye bahsetmeyin, kimseye bir şey yazmayın, istikbaliniz mahvolur. Bu şerefsizliği saklamak lâzım. Yakında sizi kurtaracağım, gereken parayı bulacağım merak etmeyin. Çalışmanız için neye ihtiyacınız varsa, yazın bana, getireyim. Ya ölürüm, ya da sizi burdan kurtarırım.

— Oh! İki kat borçlu olacağım size. Çünkü kötü insan sayılmak ölümden beterdir benim için...

Lisbeth hapishaneden, kalbi sevinçle dolu çıktı; artisti kilit altında tutmakla, Hortense'la evlenmesini suya düşüreceğini umuyordu; onlara artistin evli olduğunu, karısının gayretiyle affedildiğini, Rusya'ya gittiğini söylemeyi kuruyordu. Bu planı

gerçekleştirmek niyetiyle de, yemek yediği gün olmadığı halde, saat üçe doğru baronlara gitti, Wenceslas'ın belli saatte gelmediğini görünce, küçük kuzininin duyacağı azaptan keyiflenmek istiyordu.

Bu aksilikten duyduğu üzüntüyü saklamıya çalışan madam Hulot:

— Yemeğe mi geldin, Bette? diye sordu.

— Öyle ya!

Hortense:

— Çok iyi, dedi. Gideyim, söyliyeyim de yemeği geciktirmesinler, sen beklemesini sevmezsin.

Üzüntüsünü yoketmek için, Hortense annesine işaret etti; gayesi, Wenceslas gelince, geri yollaması için uşağa emir vermekti; fakat uşak dışarı gittiğinden, oda hizmetçisine tembih etmek zorunda kaldı; o da bekleme odasında otururken, boş kalmamak için, işini almak üzere odasına çıktı.

Hortense dönünce, Bette:

— Benim sevgiliden artık bahsetmez oldunuz, ne oldu? diye sordu.

Hortense:

— Sahi, aklıma gelmişken sorayım, dedi; ne âlemde? Meşhur oldu, değil mi? (Kuzininin kulağına eğilerek) Sen de memnunsundur herhalde, herkesin ağzında onun adı.

Bette yüksek sesle:

— Evet, ama azıtıyor biraz, dedi. Bizim artistin ahlâkı bozuluyor. İşim, yalnız Paris zevklerini unutturacak kadar onu avutmak olsa, mesele yok; ben kendime güvenirdim, ama böyle bir artisti daima yanında bulundurmak için, güya imparator Nicolas onu affetmiş...

Madam Hulot:

— Sahi mi? dedi.

Kalbi duracakmış gibi olan Hortense:

— Nereden biliyorsun? diye sordu.

İnsafsız Bette:

— Ona kutsal bağlarla bağlı birisinden, dedi. Memleketindeki karısından mektup geldi dün. Budalalık ediyor, gitmek istiyor; insan Fransa'yı bırakıp Rusya'ya gider mi?

Hortense annesine baktı, başı omzuna düşüverdi. Madam Hulot, bayılan ve boynundaki dantela gibi bembeyaz kesilen kızını kucaklıyacak kadar zamanı zor buldu.

— Lisbeth, kızımı öldürdün, diye bağırdı. Sen bizim felâket kuşumuzsun.

Lorraine'li:

— Allah, Allah! Bunda benim suçum ne? diye sordu.

Bette, ayağa kalkmış, tehdit eden bir hal almıştı. Ama madam Hulot, şaşkınlığı arasında bunu görmemişti.

Hortense'ı kolları arasında tutan Adeline:

— Doğru, haksızlık ettim, dedi. Zile basıver!

On anda, kapı açıldı; başlarını çeviren iki kadın Wenceslas'ı gördüler. Hizmetçi yerinden ayrıldığı için, ona kapıyı aşçı kadın açmıştı.

Artist:

— Hortense! diye bağırarak üç kadının meydana getirdikleri gurupa doğru seğirtti. Nişanlısını, annesinin gözleri önünde alnından öptü, fakat o kadar şefkatle öptü ki, madam Hulot hiç kızmadı. Bu öpücük bayılanları ayıltmak için kullanılan eter cinsinden ruhların en iyisiydi. Hortense gözlerini açtı, Wenceslas'ı gördü, yüzüne renk gelmiye başladı. Biraz sonra tamamen kendine geldi.

Kuzin Bette, Wenceslas'a gülümsedi; Hortense'la aralarındaki münasebeti, sanki kızın bayılmasından anlamış gibi görünerek:

— Demek benden sakladığınız bu idi? dedi.

Sonra, Hortense'ı bahçeye götürürken ona:

— Sevgilimi elimden nasıl aldın? diye sordu.

Hortense, aşkının hikâyesini, kuzinine olduğu gibi anlattı. Ana babasının kont Steinbock'un eve girip çıkmasına izin verdiklerini, çünkü kuzin Bette'in artık evlenmiyeceğine inandıklarını söyledi. Yalnız, en becerikli bir Agnès gibi Wenceslas'ın gurupunu tesadüfen görüp aldıklarını, sanatkârın da ilk müşterilerini tanımak için eve geldiğini yüzü kızarmadan ilâve etti. Steinbock, hapishaneden çabuk kurtulduğu için, ihtiyar kıza candan teşekkür etmek üzere, hemen biraz sonra, iki kuzinin yanına geldi. Lisbeth Wenceslas'a cevap olarak, pek düzenbazca, alacaklı kendisine müphem vaitlerde bulunduğu için, onu ancak yarın çıkartmak niyetinde olduğunu, fakat ödünç para verenin, yaptığından utanarak, işe daha önce girişmiş olacağını söyledi. Bir taraftan da memnun göründü, artisti saadetinden dolayı kutladı.

Hortense'la annesi önünde, Wenceslas'a:

— Kötü çocuk! dedi. Kuzinim Hortense'ı sevdiğinizi, onun size tutkun olduğunu evvelsi akşam benden saklamasaydınız, bana boş yere gözyaşı döktürmezdiniz. Ben, ihtiyar dostunuzu, yol göstericinizi bırakıp gidiyorsunuz sanıyordum; oysaki, tersine, kuzinim oluyormuşsunuz. Evet, bundan böyle birbirimize zayıf bağlarla bağlı olacağız, ama size karşı duyduğum hisler için bu kadarı da yeter.

Wenceslas'ı alnından öptü; Hortense kuzininin kolları arasına atıldı, gözlerinden yaşlar boşanırken:

— Saadetimi sana borçluyum, dedi. Ömrümde unutmıyacağım bunu.

İşlerin böyle çok iyi düzenlendiğini görmekten duyduğu sevinç içinde Lisbeth'i öpen madam Hulot:

— Kuzin Bette, dedi; baronla benim sana karşı bir borcumuz var, onu yerine getireceğiz. Gel bahçede bu işi konuşalım.

Lisbeth görünüşte ailenin koruyucu meleği rolünü oynadı. Hepsi kendisini seviyordu: Crevel de, Holat da, Adeline de, Hortense da.

Madam Hulot:

— Artık çanışmanı istemiyoruz, dedi. Diyelim ki günde iki frank kazanıyorsun; pazarları saymazsak, yılda altı yüz frank eder. Şimdiye kadar biriktirdiklerin ne kadar oldu?

— Dört bin beş yüz frank.

Madam Hulot:

— Vah, zavallı kuzin vah! dedi. Gözlerini havaya kaldırdı, otuz yılda toplanmış olan bu paranın ne acılara, ne mahrumiyetlere mal olduğunu düşününce, içinin merhametle dolduğunu hissetti. Onun ağzından çıkan "Vah, zavallı kuzin!" kelimelerinin mânasını yanlış anlıyan Bette, sonradan görme kuzininin kendisini hor görerek alay ettiğini sandı ve madam Hulot'nun çocukluğunda baş düşmanı olan bu kıza karşı duyduğu emniyetsizliği unuttuğu şu anda, onun kini iki kat arttı.

(Çeviren: Vahdi HATAY)
- Milli Eğitim Bakanlığı yayını -

COUSIN PONS

Paris hayatı sahneleri *bölümünde yer alan* Cousin Pons,

Balzac'ın son şaheserelerinden biridir. İlk yayınlanışı 1847 yılına rastlar. Bu romanda da iyilikle kötülük, Paris'in hızlı, başdöndürücü hayatı, kişileşmiş tutkular, çıkarlar, sertlikler, yumuşaklıklar, sevgiler, nefretler, insanın içini burkan bir canlılıkla anlatılır. Olay 1844-1845 yılları arasında geçer. Romanın konusu şöyle özetlenebilir: Sylvain Pons, Birinci İmparatorluk devrinde ün yapmış, armağanlar kazanmış bir bestecidir. İtalya'da kaldığı sıralarda, sanat eserlerine tutku derecesinde bir merak duymaya başlamış, yavaş yavaş son derece değerli bir koleksiyon meydana getirmiştir. Ama ihtiyarlayınca, yoksul, sıkıntılı bir hayat geçirmeye başlamıştır. Ününün yerinde yeller esmektedir, herkes unutmuştur eski besteciyi, küçük bir tiyatroda, kimsenin değer vermediği, silik bir orkestra şefidir. Bir yandan da özel dersler vermektedir. Kibar çevrelerin hayatını süren zengin akrabaları, arada sırada ona da sofralarında yer verirler. Ama yoksul bir insan olduğunu sandıkları için, onu küçük düşürmekten de geri durmazlar. Sylvain Pons hem son derece saf, hem de son derece iyi yürekli bir ihtiyardır. Kötülüklere iyilikle karşılık verir her zaman. Akrabalarından bir genç kızın evlenmesine yardım etmek ister; ne yazık ki bulduğu talip bu işten vazgeçer. Bunun üzerine, genç kızın annesi madame de Marville, alaylı bir aldatmacanın kurbanı olduğunu sanarak iyi yürekli ihtiyara kin beslemeye başlar, kinini açıkça göstermekten de çekinmez. Çok kederlenen Pons, hastalanıp ölüm döşeğine düşer. Akrabaları birdenbire bu yoksul adamın büyük bir servetin sahibi olduğunu anlarlar: bütün gözleri hırs bürür. Zavallı hastanın çevresinde bir sürü iğrenç yaratık kapışmaya başlar, onu soymaya, hattâ ecelinden önce öldürmeye çalışırlar. Kapıcı kadın Cibot da bunlar arasındadır. Sylvain Pons'un iyiliğini istiyen, onu gerçekten seven bir tek insan varsa, bu da Alman ırkından bir dostudur, müzisyen Schmucke'tur. Sylvain Pons, ne kadar saf, ne kadar bön olursa olsun, ölüm döşeğinin başucunda çevrilen dolapları en sonunda anlar. Bunun üzerine servetini ihtiyar dostu Schmucke'a bırakır. Ama dolapları çevirenler gene galip çıkar, bin bir türlü dolaplarla Schmucke'u da soyup sovana çevirirler. Dostunun ölümünden bir zaman sonra, müzisyen olarak çalıştığı tiyatronun yoksul aksesuarcısının evinde ölür.

Aşağıda, bu güzel romanın iki bölümünü bulacaksınız. Bu

bölümler, Sylvain Pons'un ölümünden sonra yapılan cenaze hazırlıkları ile cenazenin götürülüşünü anlatır.

LXVIII

Paris'te nasıl ölünür

Bir saat sonra, Schmucke, peşinde siyahlar giyinmiş ve işçi olduğu tahmin edilen bir adamla madam Sauvage'ın geldiğini gördü.

Kadın:

— Mösyö, Cantinet lûtfetti, mahallenin tabutlarını yapan bu bayı size yolladı.

Adam saygı ve tâziye ifade eden bir edâ ile, işinden ve elzem oluşundan emin bir adam tavrı ile Schmucke'u selâmladı:

— Mösyö *onun* nasıl birşey olmasını istiyor? Çamdan mı, sade meşeden mi? En uygunu içi kurşunlu olanıdır. Vücut da normal ölçüde...

Ölçmek için ölünün ayaklarına dokundu:

— Bir yetmiş! diye ilâve etti. - Mösyö kilisede tören yaptırmayı düşünüyordur herhalde?

Schmucke adama, fena bir hareket yapmak üzere olan delilerin gözleriyle baktı.

Madam Sauvage:

— Mösyö, siz bütün bu işlerle uğraşacak birini bulmalısınız yerinize, dedi.

Nihayet pes diyen Schmucke:

— Doğru, dedi.

— Gidip size mösyö Tabareau'yu bulayım mı? Çünkü önünüzde yapılacak daha birçok işleriniz var. Mösyö Tabareau, emin olun, mahallenin en namuslu adamıdır.

Artık herşeye boyun eğen Schmucke:

— Evet, mösyö Tabareau! Ondan bahsettiler bana, dedi.

— O vakit rahata kavuşursunuz, vekiliniz ile bir kere görüştünüz mü, artık acınızla başbaşa kalabilirsiniz.

Saat ikiye doğru, mösyö Tabareau'nun, icra memuru olmak emelinde bulunan birinci kâtibi, mütevazı bir tavırla çıkageldi. Gençliğin hayret verici hususiyetleri vardır: insanı ürkütmez. Villemot adındaki bu delikanlı Schmucke'un yanına oturdu, onunla konuşacağı anı bekledi. Bu ihtiyat Schmucke'a pek dokundu.

Genç:

— Mösyö, ben Tabareau'nun birinci kâtibiyim. Burada menfaatlerinizi ben koruyacağım, dostunuzun gömülmesine ait her çeşit işle ben meşgul olacağım. Sizin de arzunuz bu merkezde mi?

— Hayatımı kurtaracak değilsiniz, çünkü daha uzun zaman yaşamıyacağımı biliyorum. Ama beni rahat bırakacaksınız, değil mi?

Villemot:

— Evet! Siz katiyyen yorulmıyacaksınız.

— O halde ne yapmam lâzım?

— Şu kâğıdı imzalayın; bununla bütün miras işlerinde Tabareau'yu kendinize vekil tayin ediyorsunuz.

Alman hemen imza etmek niyetiyle:

— Peki, verin, dedi.

— Hayır, önce mukaveleyi okumaya mecburum.

— Okuyun!

Schmucke, bu umumi vekâletname okunurken en ufak bir dikkat sarfetmedi, sonunda da imzasını attı. Genç, Schmucke'tan cenaze töreni, mezar satın alınması, kilisedeki merasim hakkında gereken emirleri alırken, ona, bundan sonra en ufak bir sıkıntıyla karşılaşmıyacağını, kendisinden para da istenilmiyeceğini söyledi. Alman mezar için satın alınacak yerin yanında kendisi için de bir yer istiyordu. Yeniden dostunun kadavrası önünde diz çöken zavallı adam:

— Rahat bırakmaları için neyim varsa hepsini verirdim, diyordu.

Fraisier dâvayı kazanmıştı; mirasçı, Sauvage ve Villemot sayesinde girdiği çemberin dışında en ufak bir harekette bulunamıyacaktı.

Uykunun altedemediği hiçbir acı yoktur. Bu yüzden akşama doğru madam Sauvage, ihtiyar müzisyeni Pons'un yatağı dibinde yere uzanmış uyurken buldu; onu oradan kaldırdı, bir anne gibi yatağına yatırdı; Alman ertesi güne kadar uyudu. Uyandığı zaman, yeni bir fasıladan sonra tekrar acılarına döndüğü zaman, Pons'un cenazesi, sokak kapısının önüne, üçüncü sınıf cenazelere has bir şekilde indirilmiş bulunuyordu. Binaenaleyh dostunu yatağında boş yere aradı; artık acı hatıralardan başka birşey bulamadığı daire ona çok büyük göründü. Sch-

mucke'a, küçük bir çocuğu büyüten bir süt anne otoritesiyle bakan madam Souvage, kiliseye gitmeden önce onu bir şeyler yemeğe mecbur etti. Bu zavallı insan yemek için kendi kendini zorlarken, madam Souvage Jérémie'ye has yanıp yakılmalarla ona siyah elbisesi olmadığını söyledi. Madam Cibot'nun göz kulak olduğu elbise dolabında, Schmucke'un, dostunun hastalığından önce, tıpkı yemeği gibi, azaltıla azaltıla, iki pantalonu ile iki redingotundan başka birşey kalmamıştı!

— Bu kılıkla mı mösyönün cenazesine gideceksiniz? Bu bütün mahalleyi bizden nefret ettirecek kadar büyük bir ayıptır.

— Peki nasıl gitmem lâzım?

— Matem elbisesiyle...

— Matem elbisesi mi?

— Âdet öyledir.

Acının bir çocuk ruhunda uyandırabileceği öfkenin en son derecesine varmış olan zavallı adam:

— Âdet!.... Bu saçma şeylere ben aldırış etmem! dedi.

Madam Sauvage, odada birden beliren ve Schmuske'u titreten bir adama dönerek:

— Böyle nankörü de hiç göremiştim! dedi.

Bu memur, zengin bir şekilde siyah ceket, siyah kilot pantalon, siyah ipek çoraplar giymişti; beyaz kollukları, bir madalyonun asılı bulunduğu gümüş bir zinciri, çok iyi bağlanmış beyaz muslinden bir kravatı ve beyaz eldivenleri vardı; insanların ıstırap günleri için yaratılmış olan bu resmî tip, elinde, memuriyetinin alâmeti olarak abanos ağacından bir değnek, sol kolunun altında da Fransız bayrağı renginde kurdelesi olan üç köşe bir şapka tutuyordu.

Bu şahıs tatlı bir sesle:

— Ben cenaze törenleri şefiyim, dedi.

Vazifesi dolayısiyle her gün cenaze alayları idare etmeye, doğru veya sahte aynı ıstıraplara gömülmüş olan aileler arasında bulunmaya alışmış olan bu adam, bütün meslektaşları gibi alçak ve tatlı bir sesle konuşuyordu. Ölüm perisini temsil eden bir heykel gibi, duruşu terbiyeli, edepli ve ahvale uygundu. Adamın kendisini bu şekilde tanıtması, sanki cellâdı görmüş gibi, Schmucke'ta asabi bir titreme meydana getirdi.

Memur:

— Mösyö ölünün oğlu mu, kardeşi mi, babası mı? diye sordu.

Schmucke sel gibi akan gözyaşları ortasında:

— Hem kardeşi, hem oğlu, hem babasıyım, üstelik de dostuyum, dedi.

Tören şefi:

— Mirasçısı mısınız? diye sordu.

Schmucke:

— Mirasçısı mı? Ne olursam olayım, bence hepsi bir, dedi.

Bunun üzerine, Alman derin acının kendisine verdiği tavrı tekrar takındı.

Tören şefi:

— Hısımlar, dostlar nerede? diye sordu.

Schmucke tabloları ve antika eşyaları göstererek:

— İşte! dedi. Bunlar benim iyi Pons'umu hiç üzmemişlerdir... Bütün sevdiği bir ben, bir de bunlardı!

Madam Sauvage tören şefine:

— Delinin biri, mösyö, dedi. Bırakın, sözlerini dinlemek bir işe yaramaz.

Schmucke oturmuş, farkında olmadan göz yaşlarını silerken budala halini tekrar almıştı. O anda Tabareau'nun birinci kâtibi Villemot göründü. Tören şefi, cenaze alayı için kendisine gelmiş olan genci tanıyarak, ona:

— Mösyö, artık hareket etmek zamanı geldi... Araba kapıda, dedi; ama böyle cenaze alayına da ben nadir rastladım. Hısımlar, dostlar nerede?

Villemot:

— Pek vakit bulamadık, diye cevap verdi. Mösyö öyle bir acı içindeydi ki hiçbir şey düşünmüyordu; bununla beraber, yalnız bir hısım var...

Tören şefi Schmucke'a acıyarak baktı; çünkü bu acı mütehassısı gerçek ıstırabı sahte olandan ayırt edebiliyordu.

Schmucke'un yanına gelerek:

— Hadi, aziz bayım, biraz cesaret! Dostunuzun hatırasını taziz etmeyi ihmal etmeyin, dedi.

— Davetiyeleri göndermeyi unuttuk, ama demin size bahsettiğim biricik hısım olan reis mösyö de Marville'e bir tane gönderdim... Dost olarak kimse yok. Ölünün orkestra şefi bulunduğu tiyatrodaki insanların geleceklerini ummam... Ama, mirasçı mösyödür sanıyorum.

Tören şefi:

— O halde merasimi onun idare etmesi gerek, dedi. Schmucke'a dönerek: — Matem elbiseniz yok mu, mösyö? diye sordu.

Biçare Alman iç paralayıcı bir sesle:

— Matem benim içimde!... Hem öylesine içimde ki öleceğimi hissediyorum... Tanrı lûtfunu esirgemiyecek, beni mezarda dostumla birleştirecek. Bundan dolayı Ona hamdediyorum!... dedi ve ellerini kavuşturdu.

Tören şefi Villemot'ya dönerek:

— Bizim idareye kaç kere söyledim; evet, birçok yenilikler ilâve ettî, ama bir elbise dolabı olmalı,mirasçılara kostümler kiralamalıydı; bu ihtiyaç her gün biraz daha kendini hissettiriyor, dedi. Fakat, madem ki mirasa mösyö konuyor, o halde matem mantosunu giymeli, benim getirdiğim manto da onu öylesine sarar ki elbisenin uygunsuzluğu fark edilmez. Schmucke'a: — Lütfen kalkar mısınız? dedi.

Schmucke kalktı, fakat bacaklarının üstünde titriyordu. Tören şefi birinci kâtibe:

— Madem ki vekilisiniz, tutun onu! dedi.

Villemot, Schmucke'u kolundan tuttu; bunun üzerine tören şefi, cenaze arabasını evden kiliseye kadar takip etmek üzere mirasçılara giydirilen o geniş ve iğrenç mantoyu ona giydirdi, çenesinin altından geçen siyah ipek bağlarla da bağladı. O zaman Schmucke hakiki mirasçılara benzedi.

LXIX

İhtiyar bir bekârın cenaze alayı

Tören şefi:

— Şimdi bir zorlukla karşılaşıyoruz, dedi. Ucundan tutulması gereken dört kordon var. Kimse olmadığına göre, kim tutacak?... Saatine bakarak: — On buçuk oldu, kilisede bizi bekliyorlar, dedi.

Villemot oldukça büyük bir ihtiyatsızlıkla:

— Fraisier geldi; dedi.

Ama bu suç ortaklığını kimse farkedemedi.

Tören şefi:

— Kim bu mösyö? diye sordu.

— Alleden biri.

— Hangi aileden?

— Mirastan mahrum edilen aileden. Reis de Marville'in vekilidir.

Türen şefi memnun olmuştu:

— Pek âlâ! dedi. Hiç olmazsa iki kordon tutulmuş olur; biri sizin tarafınızdan, biri de onun...

İki kordon işinin halledilmesinden bahtiyarlık duyan töreh şefi, gitti beyaz geyik derisinden iki çift nefis eldiven getirdi ve terbiyeli bir halle onları Fraisler ve Villemot'ya uzattı:

— Lûtfedip her biriniz bir ucundan tutacaksınız, dedi.

İddialı bir şekilde ve siyahlar giyinmiş, beyaz kravat takmış olan Fraisler, bu resmî kılıkla insana ürperme veriyordu; yüz dâva dosyası taşıyan bir hali vardı.

— Hay hay, mösyö, dedi.

Töreh şefi:

— İki kişi daha gelebilseydi, dört uç ta tutulmuş olurdu, dedi.

O sırada Sonet müessesesinin yorulmak bilmiyen simsarı çıkageldi. Peşi sıra, Pons'u unutmamış, ona karşı son ödevini yerine getirmeyi düşünen biri vardı. Bu adam, tiyatroda çalışan ve vazifesi orkestra partisyonlarını sehpaların üzerine koymak olan bir hademe idi; Pons onun aile babası olduğunu bildiği için, her ay ona beş frank verirdi.

Schmucke hademeyi tanıyarak:

— Ah, Topinard! dedi. Sen, Pons'u seviyorsun!..

— Ben her gün geldim, mösyö; haber almak için her sabah uğradım.

Schmucke tiyatro hademesinin elini sıkarak:

— Her gün ha!... Zavallı Topinard! dedi.

— Ama beni herhalde ölünün hısımı sanıyorlar, fena karşılıyorlardı; ne kadar, tiyatrodanım ve mösyö Pons hakkında haber almaya geliyorum dedimse de para etmedi. Bana, biz bu işlerden anlarız diyorlardı. Ben, sevgili hastayı görmek istiyordum. Ama bir kere olsun yukarı çıkmama izin vermediler.

Schmucke tiyatro hademesinin nasırlı elini kalbi üstünde sıkarak:

— Utanmaz Cibot! dedi.

— Bizim mösyö Pons, mükemmel bir insandı. Her ay bana beş frank verirdi... Bir karımla üç çocuğum olduğunu bilirdi. Karım şimdi kilisede...

Schmucke yanında Pons'u seven birisini görmek sevinci içinde:

— Bundan sonra ekmeğimi seninle paylaşacağım! dedi

Tören şefi:

— Mösyö de kordonlardan birini tutar mı? diye sordu. Böylece dört kordon da tutulmuş olur.

Tören şefi, simsarı bir kordon tutmaya çabucak razı etti; âdet olduğu üzere nefis bir çift eldivenin de ona kalacağını söylemesi bilhassa tesirli oldu.

Sözlerine devam ederek:

— Saat on bire çeyrek var, hemen inmemiz lâzım, kilisede bekliyorlar, dedi.

Bunun üzerine bu altı şahıs merdivenlerden inmeye başladılar. İğrenç Fraisier merdiven ağzında duran iki kadına:

— Daireyi iyice kapayın, siz de içerde kalın, dedi. Muhafız olduğunuza göre, bilhassa siz, madam Cantinet... günde iki frank alıyorsunuz.

Paris'te hiç şaşılmıyacak bir tesadüf eseri olarak sokak kapısı önünde iki cenaze, bunun neticesi olarak da iki alay vardı; biri kapıcı Cibot'nunki, ötekisi de Pons'unki... Sanatların dostu olan adamın parlak cenazesine sevgi alâmetleri göstermeye kimse gelmediği halde, muhitin bütün kapıcıları mukaddes su serpmek için kapıcının ölüsüne üşüşüyorlardı. Cibot'nun cenazesine halkın böyle koşması ile Pons'un yalnız kalması arasındaki bu tezat, yalnız evin kapısı önünde gözükmedi, yolda da kendini gösterdi. Pons'un tabutu peşinden, cenaze günlerinden istifade eden birinin yardımı ile yalnız Schmucke yürüyordu, zira mirasçı her adımda yıkılacak gibi oluyordu. Normandie sokağından Saint-François kilisesinin bulunduğu Orléans sokağına kadar iki tabut iki sıra meraklının arasından geçerek ilerledi, çünkü, daha önce de söylendiği gibi, bu mahallede her şey bir hâdise oluyordu. Üzerine büyük bir P işlenmiş bir kumaşın sarktığı ve arkasından bir kişinin yürüdüğü beyaz arabanın zenginliği göze çarpıyordu; halbuki en alt tabakadan bir insanın ölüsünü taşıyan arabanın arkasında büyük bir kalabalık vardı. Bereket versin, pencerelere üşüşmüş insanlarla aylakların teşkil ettikleri meraklılar gurupu Schmucke'u aptala döndermişti; zavallı hiç birşey duymuyordu; aradaki farkı ancak gözyaşları arasından görüyordu.

Birisi:

— Çifte kumrulardan birisi, diyordu, biliyorsunuz, şu müzisyen!...

— Kordonları tutanlar kim?

— Kim olur, tiyatrodaki oyuncular!...

— İşte Cibot babanın tabutu! İşte bir işçi daha eksildi! Ne gayretli bir adamdı!..

— O adam sokağa çıkmak nedir bilmezdi...

— Hafta tatili bile yapmazdı...

— Karısını sever miydi?

— Al sana bahtsız bir kadın daha!...

Rémonenc kurbanının tabutu arkasından yürüyor, bir dostunu kaybettiği için sağdan soldan başsağlığı dilekleri duyuyordu.

(Çeviren: Vahdi HATAY)
«Milli Eğitim Bakanlığı yayını»

ESRARLI BİR VAKA

Bu romanın ilk yayınlanışı 1841 yılına rastlar. Sonradan İnsanlık Komedyası'*nın* Politika hayatı sahneleri *arasında yer almıştır. Romanda olay 1803-1806 yılları arasında, bir de 1834 yılında geçer.* Esrarlı bir vaka'*yı yazarken, tarihsel bir olaydan yararlanmıştır: romanda Malin adıyla karşımıza çıkan senatör Clément de Ris'nin kaçırılması olayı. Napoléon aleyhine hazırlanan bir komplonun sırrını bilen Malin, komployu kuran bakan Fouché'nin emri ile yakalanıp kapatılır. Bu sırada maskeli memurlar da bazı kâğıtları ele geçirmek için evinde araştırmalar yaparlar. Simeuse ve Hauteserre ailesinden kıraliık taraftarı iki insanla, sevgilisi Laurence de Cinq-Cygne'e son derece bağlı Michu, bu kaçırmadan dolayı suçlu gösterilirler. Fouché'nin adamı Corentin'in Laurence de Cinq-Cygne'den nefret ettiği için aşırılıkla yürüttüğü politik entrikaya, Laurence her iki akrabasınca, yani hem Simeuse, hem de Hauteserre'ce sevildiği için, tutkusal bir entrika da karışır. Laurence, İena savaşından önce, Napoléon'un yanında varır, iki akrabasının bağışlanmasını sağlar. Olayın biricikkurbanı suçsuz Michu olur, darağacına götürülür. Roman büyük bir ustalıkla kurulmuştur. Eserin biçim bakımından üstünlüğü yanında, kahramanların*

canlılığını da dikkati çeker. Hele Laurence çok güzel canlandırılmıştır. Balzac, romanda söz konusu olan politik sırrı, en sonra, bir salon konuşmasında verir.

Aşağıda eserin bu son sayfalarını okuyacaksınız.

Başbakan anlattı:

— 1800 yılı haziranının bir gecesi, sabahın üçüne doğru, tanyerinin ağarması mumları soluklaştırdığı bir sırada, iskambil oynamaktan usanmış olan, daha doğrusu sırf ötekileri meşgul etmek için oynıyan iki adam, o zamanlar Bac sokağında bulunan Dışişleri Bakanlığı salonundan çıkarak bir odaya çekildiler. Biri ölmüş olan, ötekinin de bir ayağı çukurda bulunan bu adamlar, her biri kendi sahasında birbirinden daha harikulâde insanlardır. İkisi de papazdılar, ikisi de kiliseyi sonradan teptiler, ikisi de evlendiler. Biri basit bir papaz olmuştu, öteki piskopos cüppesini taşımıştı. Birincinin adı Fouché idi, ikincisinin ismini size söylemiyeceğim (1); fakat ikisi de o zamanlar alelâde Fransız vatandaşlarıydı, hem de pek alelâde...Bunların bir odaya çekildiklerini görünce hâlâ orada bulunanlar biraz merak duydular. Üçüncü bir şahıs peşlerinden gitti. Kendini o iki kişiden çok daha kuvvetli sanan bu üçüncü sahsın adı Sieyès'di, hep bildiğimiz gibi o da İhtilâl'den önce kiliseye mensuptu. Yürürken aksıyanı o sıralarda Dışişleri Bakanı bulunuyordu. Fouché genel emniyet bakanı idi. Sieyès, Consulat'dan yüz çevirmişti. Soğuk ve haşin tavırlı, kısa boylu bir adam yerinden kalkıp o üç adamın yanına gitti ve giderken birine şöyle dedi: "Üç papaz bir araya geldi mi ben korkarım." Bunu bizzat o zatın ağzından işittim.

"Bu adam harbiye bakanıydı. Cornot'nun sözü salonda oyun oynıyan iki konsülü hiç telâşa düşürmedi. Cambacérès'le Lebrun (1) o zamanlar kendilerinden çok daha kuvvetli olan bakanların oyuncağıydılar. Bu insanların hemen hepsi ölmüş oldukları için kendilerine karşı bir borcumuz yok: artık onlar tarihin malıdırlar ve o gecenin tarihi müthiş olmuştur; size bunu söylüyorum, çünkü benden başka bilen yoktur, çünkü

---

(1) Talleyrand.

(1) Fransa'yı idare eden üç konsülden ikisi.

XVIII. Louis, bu hakikati zavallı madam de Cinq-Cygne'e söylemedi ve Markiz'in bu işten haberdar olup olmaması bugünkü hükümetin umurunda değildi. Dördü de oturdular. Topal olanı, daha kimseye bir kelime söylemeden gidip kapıyı kapadı, hattâ söylediklerine bakılmak sürgüyü de sürdü. Ancak usul erkân bilen kimseler böyle küçük şeylere dikkat ederler. Üç papazın yüzleri hep o bilinmez solgun ve kayıtsız yüzlerdi. Yalnız Cornot'nun benzinde renk vardı. İlk söze başlıyan da kendisi oldu:

"— Nedir konuşacağımız şey?...

"Zamanımızın en harikûlade adamlarından biri saydığım ve hayran olduğum prens:

"— Fransa'nın akıbeti, demiş olacak.

"Fouché de herhalde:

"— Cumhuriyet, demiştir.

"Sieyès'in de:

"— İktidar, diye ilâve etmiş olması muhtemeldir.

Dinliyenlerin hepsi bakıştılar. De Marsay, sesi, bakışı ve tavırlariyle üç zatı mükemmel bir şekilde tasvir etmişti.

"— Üç papaz, aralarında pek iyi anlaştılar, diye devam etti. Carnot, iş arkadaşlariyle eski konsül'e herhalde hayli vakur bir eda ile bakmıştır. Öyle sanıyorum ki, içinden şaşkına dönmüş olacaktır.

"— Sieyès ona sordu:

"— Muvaffak olacağınızı sanıyor musunuz?

"Harbiye bakanı:

"— Bonaparte'dan her şey beklenir, cevabını verdi. Alp dağlarını muvaffakiyetle aştı.

"Diplomat:

"— Şu anda varını yoğunu oynuyor, dedi.

"Fouché:

"— Açık söyliyelim, dedi. Başkonsül yenilirse ne yapacağız? Yeniden bir ordu kurmak mümkün müdür? Onun mütevazi hizmetkârları olarak mı kalacağız?

"Sieyès atıldı:

"— Artık cumhuriyet yoktur, on sene müddetle konsüldür.

"Piskopos ilâve etti:

"— Onun kudreti Cromwell'de bile olmamıştı, hem Kıral'ın idam hükmüne de iştirak etmemiştir.

"Fouché:

"— Bir efendimiz var, dedi, muharebeyi kaybedersek gene ona tâbi olacak mıyız, yoksa hakiki cumhuriyete mi döneceğiz?

"Carnot kesip atıcı bir tavırla:

"— Fransa ancak Convention devrindeki canlılığını yeniden kazanırsa mukavemet edebilir, dedi.

"Sieyès:

"— Ben de Carnot ile aynı fikirdeyim, dedi. Bonaparte mağlûp dönerse, işini bitirmeli; yedi aydan beri bize çok kafa tuttu!

"Carnot düşünceli bir tavırla:

"— Ordu onun tarafını tutar, dedi.

"Fouché:

"— Halk da bizim tarafımızı, diye haykırdı.

"Piskopos, hâlâ muhafaza ettiği o gür sesiyle atıldı:

"— Pek acelecisiniz, beyim.

"Bu ses, küçük papazı kendine getirdi.

Eski bir Convention âzası, kapıdan başını uzatarak:

"— Saklamayın, dedi, Bonaparte galip gelirse ona tapacağız; yenilirse gittiği gündür.

"Ev sahibi hiç heyecana kapılmadan:

"— Ya, orada mıydınız, Malin, dedi; siz de aramıza katılırsınız.

"Ve oturmasını işaret etti. İşte hayli sönük bir Convention âzası olan bu adam, o gördüğümüz mevki ve nüfuzunu bu hâdiseye borçludur. Malin sır tutmasını bildi. İki bakan da ona sadık kaldılar; fakat çevrilen entrikaların elebaşısı oldu.

"Carnot, katî bir kanaat ifade eden bir sesle:

"— Bu adam daha hiç yenilmemiştir! diye haykırdı. Annibal'i bile gölgede bıraktı.

"Sieyès, beş kişi olduklarına her birinin dikkatini çektikten sonra pek ince bir buluşla:

"— Bir felâket olursa, *Directoire* (1) hazırdır, dedi.

"Dışişleri Bakanı dedi ki:

"— Fransız İhtilâl'nin muhafazası, hepimizin menfaati icabıdır, üçümüz de kiliseyi teptik; General Kıral'ın idamına karar verenlerdendir. Size gelince, Malin, siz de mülteci emlâki aldınız.

---

(1) Fransız İhtilâli devirlerinden biri olan Directoire'da devlet, beş directeur *tarafından idare edilirdi.*

"Sieyès:

"— Hepimizin menfaatleri müşterektir ve menfaatlerimiz vatan menfaatlerine uymaktadır, dedi.

"Diplomat gülümsedi.

"— Bu da pek nadir görülür.

"Fouché ilâve etti:

"— Harekete geçmeliyiz; muharebe devam ediyor, Melas'ın kuvvetleri üstündür. Cenova teslim oldu, Massena'da Antibes'e gitmek üzere gemilere binmek hatasını işledi; şu halde Bonaparte'a yetişeceği şüphelidir, Başkonsül tek başına kalacak.

"Carnot sordu:

"— Kim verdi bu haberi size?

"Fouché:

"— Doğruluğuna güvenebilirsiniz, dedi. Borsa saatinde postayı alacaksınız.

De Marsey, bir lâhza durup gülümsiyerek:

— Bu adamların sağı solu gözettikleri yoktu, dedi. Gene Fouché atıldı:

"— Kulüpleri teşkilâtlandırmak, ihtilâl ruhunu canlandırmak ve anayasayı değiştirmek, felâket haberi geldikten sonra yapılacak işler değildir. 18 Brumaire'imiz (1) hazır olmalı.

"Diplomat:

"— Bu işi emniyet bakanına bırakalım ve Lucien'den sakınalım, dedi. (Lucien Bonaparte, o sıralarda içişleri bakanıydı.)

"Fouché:

"Onu tevkif ederim, dedi.

"Sieyès atıldı:

"— Baylar, bizim Directoire'ımız anarşik değişikliklere tâbi olmıyacaktır. Oligarşik bir hükûmet, kaydıhayat şartiyle tâyin edilen bir senato, istediğimizi yaptırtabileceğimiz seçimli bir meclis teşkil ederiz; mazinin hatalarından faydalanmasını bilmeliyiz.

"Piskopos:

"— Böyle bir nizamla barışı elde edebilirim, dedi.

"Derin düşüncelere dalmış bir vaziyette kalan Carnot atıldı:

"— Bana Moreau ile muhabere için emin bir adam bulun,

---

(1) Yani hükûmet darbesi için gerekli şeyler.

çünkü Almanya'daki ordu tek dayanağımız olacak!

De Marsey biraz durduktan sonra:

— Hakikaten bu adamlar haklıydılar, baylar! dedi. O tehlikeli anda büyük adamlar olduklarını göstermişlerdir, ben de olsam başka türlü hareket edemezdim.

De Marsey, hikâyesine devam etti:

"Sieyès, ciddî ve ihtar edici bir sesle:

"— Baylar! diye haykırdı.

"Bu "Baylar!" sözünün mânasını hemen anladılar: bütün bakışlar aynı imanı, aynı va'di, yani Bonaparte galip dönerse dillerini tutacakları, mutlak bir dayanışma halinde kalacakları va'dini ifade etti.

"Fouché ilâve etti:

"— Hepimiz yapacağımızı biliyoruz.

"Sieyès'in papaz kulağı imdadına yetişmiş, usulca sürgüyü çekmişti.

"Lucien içeri girdi:

"— Baylar, güzel bir haber! Bir posta, madam Bonaparte'a Başkonsülün bir mektubunu getirdi: Montebello da bir zaferle işe başlamış.

"Üç bakan aralarında bakıştılar.

"Carnot sordu:

"— Hayır, ama değil, bu muharebede Lannes büyük bir şan

"— Büyük bir muharebe mi bu?

kazanmış. Çarpışma çok kanlı olmuş, elindeki on bin mevcutla on sekiz bin mevcutlu bir ordunun hücumuna uğramış, yardımına gönderilen bir tümen onu kurtarmış. Otto kaçıyormuş. Hâsılı Melas'ın yolu kesilmiş.

"Carnot sordu:

"— Ne zaman olmuş bu muharebe?

"Lucien:

"— Ayın sekizinde, dedi.

"Yüksek bilgili bakan devam etti:

"— Bugün ayın on üçü; o halde, görünüşe bakılırsa, şu konuştuğumuz anda Fransa'nın mukadderatı taayyün ediyor.

"Hakikaten, Marengo muharebesi, 14 haziran günü şafakla beraber başlamıştı.

"Lucien:

"— Dört gün bekliyeceğiz, dedi, dört korkunç gün!

Dışişleri bakanı soğuk ve sorucu bir eda ile tekrarladı:

"— Korkunç?

"Fouché:

"— Dört gün, dedi.

"Gözüyle görmüş biri bana anlatmıştı: iki konsül bu tafsilâtı ancak o altı şahıs salona döndükleri zaman öğrenmişler. Saat sabahın dördüydü. İlkönce Fouché gitti. Muzlim, derin, harikulâde, az tanınmış da olsa muhakkak ki, bir II. Philippe, bir Tiberius, bir Borgia derecesinde deha sahibi olan bu adam cehennemî ve sinsi bir faaliyetle bakın neler yaptı. Walcheren hâdisesi sırasında gördüğü işler, pişkin bir kumandan, yüksek bir politikacı, basiretli bir idare adamına yaraşır tarzdaydı. O, Napoléon devrinin tek hakikî bakanıdır. Biliyorsunuz, o zamanlar Napoléon kendisinden dehşetli korkmuştu. Fouché, Massena ve prens de Talleyrand, siyaset, harb ve hükûmet idaresi hususlarında en büyük, en kudretli üç sahsiyettir; Napoléon onları samimî bir surette eserine iştirak ettirseydi, bugün Avrupa'nın yerinde geniş bir Fransız imparatorluğu bulunurdu. Fouché, ancak Sieyès'le Talleyrand prensinin bir kenarda bırakıldığını gördüğü zaman Napoléon'dan uzaklaştı. Fouché, üç gün içinde, bu ocağın küllerini karıştıran eli gizli tutmakla beraber, bütün Fransa'ya çöken o umumî üzüntü havasını yarattı ve 1793 ün cumhuriyetçi enerjisini canlandırdı. Tarihimizin bu karanlık noktasını aydınlatmak eski Montagne hareketinin bütün iplerini elinde tutan Fouché'nin önayak olduğu bu kaygı ve telâş havası, Marengo zaferinden sonra Başkonsül'ün hayatını tehlikeye koyan cumhuriyetçi suikastları meydana getirdi. Ettiği kötülüğü müdrik olduğu içindir ki, Bonaparte'ın eski kanaatte olmasına rağmen, bu suikast teşebbüslerinde kıralcılardan ziyade cumhuriyetçilerin parmağı bulunduğunu kendisine söylemek cesaretini gösterdi. Fouché, insanları çok iyi tanırdı; göz diktiği mevkilere erişemediği için Sieyès'e, büyük bir kişizade olduğu için mösyö de Talleyrand'a, tam mânasiyle dürüst bir insan olduğu için Carnot'ya güvendi; fakat o akşam araya giren adamdan korkuyordu, onu da bakın nasıl bir ağın içine alıp kıskıvrak bağladı: o sıralarda bu adam sadece Malin'di, XVIII. Louis ile muhabere eden Malin. Emniyet bakanı, kendisini ihtilâlci hükûmetin beyannamelerini, hükümlerini, kararlarını, 18 Brumaire âsilerinin kanun dışı edilmesini kaleme almak zorunda bıraktı; üstelik bu vesikaları kâfi miktarda bastırmak ve paketler halinde evinde hazır tut-

mak da gene bu zoraki suç ortağına düştü. Matbaacı fesatçılıkla itham edilerek tevkif edildi, çünkü bu iş için ihtilâlci bir matbaa sahibi ihtihab edilmişti, polis kendisini ancak iki ay sonra salıverdi. Bu adam 1816 da öldü, ve ölünciye kadar da bu işin bir Montagnard fesadı olduğunu sandı. Fouché'nin emrindeki polis teşkilâtının oynadığı en meraklı sahnelerden biri, hiç şüphesiz, o devrin en meşhur bankerinin aldığı ilk haber oldu, bu haber Marengo muharebesinin kaybedildiğini bildiriyordu. Hatırlarsınız, talih ancak akşamın saat yedisine doğru Napoléon'a gülmüştü. O devrin maliye kıralı, harb sahnesine bir müşahit göndermişti, bu adam Fransız ordusunun ezildiğine kanaat getirdi ve acele bir haberci yolladı. Emniyet bakanı ilânları asacak olanları, münadileri çağırttı, adamlarından biri kocaman bir yol arabasına doldurduğu basılmış beyannemelerle gelirken, çok süratli yetişen akşam kuriyesi zafer haberini ortalığa yaydı ve bu haber Fransa'yı çılgına döndürdü. Borsada büyük kayıplar oldu. Fakat Bonaparte'ın kanun dışı edilmesini, siyasi ölümünü ilân edecek olan ilâncılarla münadilerin toplantısı boşa gitti ve bunlar, Başkonsül'ün zaferini öğen beyanname ile ilânının basılmasını beklediler. Bu suikastın bütün mesuliyeti omuzlarına yüklenebilecek olan Malin o kadar korktu ki, basılı vesika balyalarını arabalara yükliyerek gece vakti Godreville'e getirdi ve şüphesiz ki, bu uğursuz kâğıtları, başka bir adamın adı altında satın aldığı şatonun mahzenlerine gömdürdü... O adamı, bir imparatorluk mahkemesi başkanlığına tâyin ettirmişti.. .Bu adamın ismi Marlon'du. Sonra Paris'e vaktinde yetişerek Başkonsül'ü tebrik etti. Napoléon, bildiğiniz gibi, Marengo muharebesinden sonra, İtalya'dan Fransa'ya müthiş bir süratle gelmişti; fakat o zamanların iç yüzünü bilenlerin malûmudur ki, bu acelenin sebebi Lucien'den aldığı bir mektuptu. İçişleri Bakanı, Montagne partisinin maksadını sezmiş, ve rüzgârın nerden estiğini bilmemekle beraber, bir fırtınanın kopmasından ürkmüştü. Üç bakandan şüphe edemediği için bu hareketi, ağabeysinin 18 Brumaire vakasında uyandırdığı kinlere ve 1793 ten kalma adamların İtalya'da tamir edilmez bir hezimete uğrıyacağına inanmalarına atfediyordu. Saint-Cloud'da duyulmuş olan "Kahrolsun müstebit!" haykırışları Lucien'in kulaklarında hâlâ çınlıyordu. Marengo muharebesi, Napoléon'u Lumbardia ovalarında 25 hazirana kadar alıkoydu, 2 temmuzda Fransa'ya vardı. Şimdi o beş fesatçıyı, Başkonsülü Tuilerie sarayında zaferin-

den dolayı tebrik ederken bir göz önüne getirin.

"Fouché, aynı salonda halk hatibine (çünkü demin gördüğünüz Malln'in biraz hatipliği vardı) biraz daha beklemesini ve henüz her şeyin bitmiş olmadığını söyledi. Gerçekten Bonaparte, mösyö de Talleyrand'la Fouché'ye ihtilâle kendileri kadar bağlı görünmüyordu, ve kendi emniyetleri için, Enghien vakasiyle onun elini kolunu bağladılar. Enghlen Prensinin idamı, Marengo muharebesi esnasında Dışişleri Bakanlığında çevrilen dolaba, hissedilir birtakım dallar budaklarla bağlıydı. Şüphesiz işlerin iç yüzünü bilen kimselerle görüşmüş olanların malûmudur ki, bu işte mösyö de Talleyrand'la Fouché, Bonaparte'a oyun etmişler, elçileri Başkonsül'ün nezdinde teşebbüslere girişen Bourbon hanedaniyle arasını açmak istemişlerdir.

Bu sözleri dinliyenlerden biri anlattı:

— Madam de Luynes'in evinde whist oynıyan Talleyrand, sabahın saat üçünde saatini çıkardı, oyunu bıraktı, ve üç oyun arkadaşına birdenbire, damdan düşer gibi, Condé Prensi'nin Enghien Dükü'nden başka oğlu var mıdır? diye sordu. Mösyö de Talleyrand'ın ağzından bu kadar acayip bir sualin çıkması herkesi hayrete düşürdü.

"Biri dedi ki:

"— Pekâlâ bildiğiniz bir şeyi ne diye bizden sorarsınız?

"— Şu dakikada Condé hanedanının sona erdiğini size haber vermek için.

"Halbuki mösyö de Talleyrand, gecenin başlangıcından beri, Luynes'lerin konağında bulunuyordu ve Bonaparte'ın affedemiyecek durumda olduğunu herhalde biliyordu.

Rastignac, mösyö de Marsey'e döndü:

— Peki ama bütün bu işlerin madam de Cinq-Cygne'le ne alâkası olduğunu anlıyamadım.

— Ah dostum, siz o sıralarda pek küçüktünüz, neticeyi söylemeyi unutuyordum; Gondreville kontunun kaçırılması hâdisesini bilirsiniz, hani iki Simeuse'le mösyö d'Hauteserre'in ağabeysinin öiümüne sebebolmuştu. Küçük d'Hauteserre, matmazel de Cinq-Cygne'le evlenerek Cing-Cygne Kontu ve sonradan Markisi olmuştu.

Bu hâdiseden haberleri olmıyan birkaç kişinin ricası üzerine De Marsey, muhakemeyi anlattı ve beş meçhul şahsın, Gondreville Kontu tarafından bastırılan beyanname balyalarını imha etmek vazifesiyle gönderilen İmparatorluk genel emniye-

tine bağlı zorbalardan olduğunu söyledi ve Gondreville Kontu'nun da zaten İmparatorluğun sağlamlaştığını görerek bu vesikaları yakmak için oraya gelmiş bulunduğunu ilâve etti.

— Öyle sanıyorum ki, Fouché, aynı zamanda, Malin'in kendisiyle her zaman, hattâ Terreur devrinde bile anlaşmış olduğu XVIII. Louis ile muhaberesini ispat edecek delilleri de şatoda aratmıştır, dedi. Fakat bu korkunç işte, başlıca rolü oynıyan adamın şahsî hıncı da karışmış, bu adam hâlâ sağdır, hiçbir zaman değişmiyen o ikinci derecede memurlardandır ve şaşılacak ustalıklariyle kendini göstermiştir: dediklerine bakılırsa, Simeuse'leri tevkife geldiği zaman matmazel de Cinq-Cygne kendisine hakaret etmiş. İşte Madam, bu vakanın iç yüzünü öğrendiniz; bunu Cinq-Cygne Markizi'ne söyliyerek XVIII. Louis'nin bu mesele hakkında neden hiç cevap vermediğini kendisine anlatabilirsiniz.

(Çeviren: Yaşar NABİ)
(Milli Eğitim Bakanlığı yayını)

KÖY HEKİMİ

Bu roman, İnsanlık Komedyası'*nda Köy hayatı sahneleri arasında yer alır. Olayı 1829 yılında geçen roman 1833 yılında, yani Balzac'ın kontes de Castries'ye beslediği aşk ile politika alanındaki başarısızlığından doğan umut kırıklığı altında ezildiği bir çağda yazıldı. Balzac, bu umut kırıklığı sonunda bir buhran geçirdi, bu buhran onu değiştirdi. Saint-Germain salonlarına kabul edilen yazar, zilppelik kuruntularından, sırmalı yeleklerden vazgeçerek kendini eserlerine verdi. Bu romanında kendini, kendi ruh halini yansıttı. Kahramanı doktor Benassis'e kendi çehresini hatırlatan bir çehre verdi, kahramanının fikirleri, duyguları da kendi duyguları, kendi fikirleriydi. Romanda, ulusal politika üzerindeki fikirlerini geliştirdi: aristokrasi ile kilisenin rolleri, seçimin tehlikeleri, "bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler" ilkesinin elzemliği. Böylece* Köy hekimi *din ile monarşinin ışığında yazılan eserlerin başında yer alabilecek bir nitelik kazandı. Bütün bu fikirler, romanın başlıca iki kahramanı, doktor Benassis ile binbaşı Genestas arasındaki uzun konuşmalarda, herşeyden çok da, Benassis'in evinde, Genestas'tan başka, çevrenin ileri gelenlerini, papaz ile yargıcı bir araya*

getiren bir yemek sırasında sunuluyordu. Balzac genel oylamanın tehlikeleri üzerinde ısrarla durur, sağlam toplum kademelerini savunur. Buna karşılık yönetici sınıfı canlandıracak, yumşak bir düzen ister. Roman, başlıca kahramanların maceralarını anlatan hikâyelerle kesilen fikir konuşmaları halinde ilerler. Doktor Benassis, Savoie'nın küçük bir köyüne yerleşmiş, burayı canlandırmak amacıyla çabalar harcamıya başlamıştır. Burada bulunup da pisliklerini bütün vadiye bulştırmak tehlikesi gösterenleri sürdürtür. Onun etkisi altında, bölge endüstrisi gelişir, bıçkı fabrikaları kurulur, bolluk, zenginlik başlar. İyi hekimin kişiliği bir muammayla çevrelenir. Bu muamma ancak eserin sonunda aydınlanır. Benassis'in, söylenmemiş bir gençlik günahı sonunda, sevdiği genç kızın gönlünü yitirişini öğreniriz. Yetiştirdiği gayrımeşru çocuk da ölünce, Benassis acısını gizlemek için bu yitik vadiye gelir. Romanın sonunda, Genestas'ın romansı birçok olaylar sonunda yanına aldığı evlâtlığını kendi yanına alır. Doktor Benassis, eserini tamamladıktan sonra, hiç şüphesiz bir zamanlar sevdiği kadından gelen, ama içinde yazılı olanlar okunca gizli kalan bir mektubu aldığı gün ölür.

KÖY PAPAZI

Honoré de Balzac, Köy Papazı'nı *1839 yılında yayınladı. En iyi romanları arasında sayılabilecek olan eser,* İnsanlık Komedyası'nın Köy hayatı sahneleri *arasında yer alır. Roman'da yazar, barışçıl bir sonuca varmaya çalışır, bunu da şiddetli ile acılı arasında durarak, eski bir günahı tatlı, yumşak bir ışıkla aydınlatarak yapmak ister. Olay 1829-1836 yılları arasında geçer. Eserde sözü edilen köy papazı, peder Bonnet'dir, Limousin'de, Montégnac'ta bayan Graslin'in cömertçe iyiliklerine tanık olur, ona yardım eder. Romanın temel olayı ise eski bir cinayettir, herşey bu eskiden işlenmiş cinayetin çevresinde döner gibidir. Jean-François Tascharon adında bir işçi işlemiştir bu cinayeti. Jean-François, bayan Véronique Graslin ile gizlice sevişmiştir, ama idam sehpasına çıktığı zaman bile sırrını içinde saklamış, gizli aşk hakkında hiç kimseye en ufak birşey söylememiştir. Sevdiği kadınla kaçabilmek umuduyla işlemiştir bu cinayeti, genç de herşeyden önce bir zavallı, bir bahtsız insan olarak görü-*

nür gözümüze. Davranışı da ölümü kadar üzer insanı. Véronique Graslin'e gelince, bu cinayette hiçbir suçu yoktur. Ama ömrü boyunca pişmanlığın ağır yükü altında ezilip durur. Yoksulların, zavallıların yardımına koşmak yolunda harcar ömrünü! Ölmeden önce de herkesin içinde günahını anlatır, iyi yürekli papazda da, kendisini dinliyen öbür insanlarda da büyük bir heyecan, saygılı bir merhamet uyandırır.

Balzac, aşağı yukarı bütün romanlarına, olayın geçeceği çevre üzerinde, olayın kahramanları, kahramanların yakınları, dostları, düşmanları üzerinde geniş bilgiler vermekle başlar. Uzun sayfalar boyunca sürer bu bilgiler. Bu girişlere örnek olarak, aşağıda Köy Papazı*'nın girişinin Véronique'in doğumuna kadar olan kısmını bulacaksınız.*

Otuz yıl önce aşağı Limoges'da, Vielle-Poste sokağiyle Cité sokağının köşesinde, ortaçağdan beri hiçbir şeyi değişmemiş gibi görünen o dükkânlardan biri bulunmaktaydı. Yer yer ıslak görünen toprak üzerine konmuş, bin bir yerinden kırık büyük malta taşları bu tuhaf döşemenin çukurlarına ve tümseklerine dikkat etmiyen insanı yere yuvarlıyabilirdi. Tozlu duvarlar, zamanın verdiği, belki de tesadüften ileri gelen bir sağlamlıkla, ağaçlarla tuğlalardan, taşlarla demirden yapılma garip bir mozayik halindeydi. Kocaman kirişlerden mürekkep taban, yüz yıldan fazla bir zamandan beri yukarı katların ağırlığı altında çökmeden bükülüyordu. Dolma bölmelerden yapılmış olan bu katlar, dışardan hendesi şekilleri resmedecek tarzda çivilenen kaygan taşlarla örtülü idi ve eski zaman burjuva inşaatının sâf halini muhafaza ediyordu. Eskiden işlenip de bugün hava bozukluklarının tesiriyle harabolmuş bulunan heykellerle nakışlanmış odundan çerçeveli pencerelerin hiç biri dik durmuyordu. Bazıları sarkıyor, bazıları içine çöküyordu; bir kısmı da birbirinden ayrılacak gibi idi; hepsinin yağmurdan oyulmuş yarıklarında nerden geldiği anlaşılmıyan gübreler vardı, ve duvarlarda baharda birkaç hafif çiçek, utangaç sarmaşık, cılız otlar çıkıyordu. Köşedeki direk, karışık kâgirden, yani tuğla ve çakıl karışık taştan yapılmış ise de, eğriliğiyle gözü korkutuyordu; çatı sivrisi yarım ayak kadar sarkıyor, günün birinde evin ağırlığı altında yıkılacağa benziyordu.

Bundan dolayı belediye ile yol idaresi, meydanı genişlet-

mek için, evi satın alıp yıktırdılar. İki sokağın köşesinde bulunan bu direk, üzerinde İhtilâl sırasında sakatlanmış bir Bakire bulunan güzel bir hücre ile Limousin'li antika meraklılarının nazarını çekiyordu. Arkeoloji meraklısı geçinen burjuvalar, şamdanları koymağa mahsus, taştan bir kenarın izlerine dikkat ediyorlardı, o kenar üzerinde dindar halk mumlar yakıyor, üstüne adaklarını ve çiçeklerini bırakıyordu. Dükkânın arka tarafında çürümüş ağaçtan bir merdiven, üzerinde ambar bulunan iki üst kata tırmanıyordu. Komşu eve dayanan evin hiç bir derinliği yoktu, ayışığını yalnız pençerelerinden alıyordu. Her katta, biri Cité sokağına, öteki Vieille-Poste sokağına bakan birer pencere ile aydınlanan ikişer küçük oda vardı. Ortaçağda hiçbir sanatkâr bundan daha iyi bir evde oturmamıştır. Bu ev, anlaşıldığına göre, eskiden küçük zırh gömlek yapanlara, tüfekçilere, bıçakçılara, sanatları açıkhava gerektiren ustalara aitti; iki sokağın köşesindeki birçok mağazalarda olduğu gibi, demirli kepenkleri her yana kaldırılmadan içerisini açık görmek imkânsız idi. Her kapıda, yüzlerce yılın tesiriyle yıpranmış güzel taştan yapılma birer eşik vardı, sonra her cephe duvarının üzerine dayandığı yukarı kirişte hâsıl olmuş küçük bir oyuk bulunan, dayanılacak kadar yüksek küçük bir duvar başlıyordu. Artık hatırlanamıyan bir tarihten beri kaba pencere kanatları bu oyuğun içine kaydırılıyor, somunlu demirden büyük kuşaklarla tutturuluyordu. Sonra, iki kapı buna benzer bir mekanizma ile bir kere kapandı mı, satıcılar, bir hisarda imiş gibi evlerinde kalıyorlardı. Bu yüzyılın ilk yirmi yılı sırasında, Limoges'luların demir, bakır, yay, tekerlek demiri, çan, yıkıntıların maden olarak verdiği her şeyin yığıldığını gördükleri için, tetkik olununca, eski şehrin bu yıkıntılarına ilgilenen kimseler, orada dükkânın neye mahsus olduğu hakkında tahmin yürüten arkeologları doğrulayan şeyler arasında, uzun bir kurum izinden belli olan bir demirci ocağı bacasının yerini görüyorlardı. Birinci katta bir oda ile bir mutfak, ikinci katta iki oda vardı. Ambar, dükkânın içine karmakarışık atılmış olanlara nisbetle daha zarif şeyleri içinde saklıyordu. Önce kiraya verilen bu ev sonradan, eski demirlere, bakırlara, kurşunlara, hangi şekle girmiş olursa olsun her türlü madene karşı çanak, çömlek, tepsi, tabak gibi, fakir ailelere lâzım olan eşyayı vererek, 1792 den 1796 ya kadar, Auvergne çevresinde elli fersahlık bir mesafe içindeki köyleri gezen Sauviat adında biri tarafından satın

alındı. Auvergne'li, yarım kilo kurşun, yahut bir kilo demir, kırık bel, kırık çapa, çatlak eski tencere karşılığında, iki "su" luk esmer topraktan bir çömlek veriyordu, daima kendi çıkarını düşünüyor, hurdaları kendi tartıyordu. Üçüncü yıldan itibaren Sauviat, bu ticarete kazancılığı da ekledi. 1793 te hükûmetin sattığı bir şatoyu elde edebildi, onu yakıp parçalıyorlardı. Bu kazancı, çalıştığı sahanın birçok noktalarında tekrarladı; daha sonra, bu ilk tecrübeler ona, Paris'teki hemşerilerinden birine büyük çapta bir iş teklifinde bulunması fikrini verdi. Bu suretle, tahripleriyle pek meşhur olan Kara Çete, bütün Limoges'un yirmi yedi yıl bu zavallı dükkânın içinde, kırık çanları, terazileri, zincirleri, bükülmüş kurşundan olukları, her türlü demir parçaları arasında gördüğü ihtiyar çerçi Sauviat'nın dimağında doğdu; bu çetenin ne şöhretini, ne de vüsatini bilmediğini söyliyerek hakkını ona vermek yerinde olur; bundan, meşhur Brézac müessesesine tevdi ettiği sermayesi nisbetinde faydalandı. Panayırları ve köyleri geze geze yorulan Auvergne'li, Limoges'a yerleşti, orada 1797 de Champagnac adında dul bir kazancının kızıyle evlendi. Kayınpederi ölünce, karısiyle beraber daha üç yıl köylerde hurda demir ticareti yaptıktan sonra, bu ticareti devamlı bir şekilde kurduğu bu evi satın aldı.

Sauviat, ihtiyar Champagnac'ın kıziyle evlendiği vakit, elli yaşına varmak üzereydi, kız da otuz yaşından aşağı olmasa gerekti. Ne güzel, ne ne de sevimli olan Champagnac'ın kızı Auvergne'de doğmuştu, karşılıklı bir sevgiye sebeboldu; sonra kadınları en ağır işlere mukavemet ettiren kalın bir boynu vardı; bundan ötürü dolaşmalarında Sauviat ile birlikte bulunuyordu. Demiri, yahut kurşunu omuzunda taşıyor, kocasının değişik bir mürabahacılık etmesine yarıyan çömlekleriyle dolu kötü arabayı sürüyordu. Esmer, renkli, fazlasiyle sıhhatli olan Champagnac kızı, gülerken, badem gibi beyaz, yüksek ve geniş dişlerini gösteriyordu; üstelik tabiatın ana olmak için yarattığı kadınların vücuduna ve kalçalarına sahipti. Bu kuvvetli kız daha erken evlenmemiş ise bekârlığını babasının Molière'i hiç de okumadan tatbik ettiği Harpagon'un çeyizsiz oluşuna vermek lâzım gelirdi. Sauviat çeyizsizliğe aldırış bile etmedi, zaten elli yaşında bir adam böyle meseleler çıkartmazdı, hem karısı onu hizmetçi masrafından da kurtaracaktı. Düğün gününden evden taşınılacağı güne kadar, her biri başka bir yerden getirilmiş, kırpılmış bir cibinlik kenarından, yeşil softan perdelerle süslü

bir yataktan, bir meşin sandıktan, bir komodinden, dört koltuktan, bir masa ile bir aynadan ibaret bulunan odasındaki mobilyaya başka birşey ilâve etmedi. Sandığın üst kısmında, parçaları birbirine benzemiyen kalaylı bir sofra takımı vardı. Yatak odasına bakılarak mutfağın ne halde bulunduğu artık tahayyül edilebilir... Erkek de, kadın da okuma bilmiyordu, bu, öyle küçük bir bilgi noksanıydı ki, şaşılacak bir şekilde hesaplarını tutmalarına ve her çeşit ticaretin en parlağını yapmalarına engel olmuyordu. Sauviat yüzde yüz kârla satabileceğine emin olmadıkça hiç birşey satınalmıyordu. Defter ile kasa tutmaktan kurtulmak için, peşin parayla ödüyor, peşin parayla satıyordu. Zaten öyle mükemmel bir hâfızası vardı ki, beş yıl dükkânda kalsa dahi, her yıl faizleriyle artan satın alma fiatini, bir mangır aşağı, bir mangır yukarı hatırlıyorlardı. Sauviat'nın karısı, ev işleriyle uğraştığı zaman dışında, dükkânın direğine yaslanan, ağaçtan yapılmış kötü bir sandalye üzerinde otururdu, gelip geçenleri seyrederek, hurda demir parçalarına nezaret ederek, satarak, tartarak, Sauviat iş dolayısiyle seyahatte ise, sattıklarını bizzat götürüp teslim ederek, örgü örüyordu. Gün ağarır ağarmaz hurda demir tacirlerinin kepenklerini açtıkları işitiliyordu, köpek sokağa fırlıyordu, biraz sonra Sauviat kadın, Vieille-Poste sokağiyle Cité sokağındaki küçük duvarların teşkil ettiği tabii destekler üzerine, içinde ekseriya yirmi bin franklık kurşun, çelik ve çan bulunan bu dükkâna oldukça sefil bir manzara veren ve tabelalık eden çıngırakları, eski yayları, yuvarlak küçük çıngırakları, kırık tüfek namlılarını, ticaretlerinin değersiz şeylerini yerleştirmek işinde kocasına yardım etmeğe geliyordu. Ne eski panayır koltukçusu, ne karısı servetlerinden bahsetmiyorlardı; bir hırsızın suçunu saklaması gibi, onu gizliyorlardı; uzun zaman Louis altınlarını, Ekülerini kemirdiklerinden şüphe edildi. Champagnac öldüğü vakit Sauviat'lar hiç envanter yapmadılar, evinin bütün köşelerini sıçanlara mahsus zekâ ile aradılar, evi bir ceset gibi çırılçıplak hale soktular; kazanları kendi dükkânlarında sattılar. Yılda bir kere, aralık ayında, Sauviat Paris'e gidiyor, ancak o vakit de umumi arabaya biniyordu. Bu yüzden, mahalledeki müşahitler, hurda demircinin servetinin öğrenilmesi için Paris'te paralarını kendi eliyle bir işe yatırdığını tahmin ediyorlardı. Gençliğinde Paris'in en meşhur maden tacirlerinden kendisi gibi Auvergne'li olan biriyle, sermaye ortaklardan biri olan Sauviat'nın nasihatine

uyarak parasını yukarda söylendiği gibi, kurulan Kara Çete adındaki o meşhur şirketin direği Brézac'a vermeyip evinin kasasında ürettiği çok sonraları anlaşıldı. Sauviat, ufak tefek, tombul, yorgun yüzlü, müşterinin hoşlanacağı doğru bir insan görünüşüne sahibolan ve bu edası iyi satış yapmasına yarayan bir adamdı. İfadelerindeki kuruluk ve tavrındaki tam kayıtsızlık işine yarıyordu. Sıhhatli teni, kıvırcık saçlarını ve çöpür yüzünü hafifçe örten medenî ve siyah toz altında güçlükle farkediliyordu. Alnında bir çeşit asalet vardı. Bütün ressamlar tarafından havarilerin en serti, en halktan olanı ,hem de en zekisi Saint-Pierre'e mal ettikleri klâsik alına benziyordu. Elleri geniş, kalın, dörtköşe ve bir çeşit çatlaklarla yorulmaz bir işçinin elleriydi. Göğdesi, takibedilmez bir adale bütünüydü. Hiçbir zaman yanayır satıcısı kılığını değiştirmezdi: nalçalı baka kunduralar, karısı tarafından örülen ve deri tozluk altında saklı mavi çoraplar, çam yeşili kadifeden pantalon, kullanıla kullanıla çelik gibi parlak ve cilâlı demirden bir zincirle bağlı gümüş saatinin bakır anahtarı asılı duran dörtköşe benekli yelek, pantalona benziyen kadifeden küçük etekli ceket, sonra boynunun etrafında sakalın sürtünmesiyle aşınmış Rouen basmasından kravat... Pazar günleri ile bayramlarda Sauviat, yirmi yılda iki defa yeniliyecek kadar ihtimam gönderilmiş kestane rengi çuhadan bir redingot giyerdi. Kürek mahkûmlarının hayatı, Sauviat'larınkiyle karşılaştırılınca daha zengin gibi görünebilirdi, eti yalnız büyük şenlik günlerinde yerlerdi. Sauviat kadın günlük ihtiyaçlarına lâzım olan parayı çıkarmazdan önce urbasiyle iç etekliği arasında gizli iki cebini karıştırır, bir tanesini bozdurmadan önce ümitsizlikle baktığı kötü yenik paralardan, altı liralık ekü'lerle elli beş metelikten başka bir şey çıkarmazdı. Çok zaman Sauviat'lar, ringa balığı, kırmızı nohut, peynir, salataya karıştırılmış hazırlop yumurta, en az masraflı bir tarzda lezzet verecek şeylerle karıştırılan sebze ile yetinirlerdi. Dayanıklı, çok da uzun olan sarımsak ve soğan demetleri dışında hiçbir şey istif etmediler; kışın yaktıkları bir parçacık odunu da Sauviat kadın sokaktan geçen çalı satıcılarından günü gününe satın alırdı. Kışın saat yedide, yazın dokuzda karı koca kapıyı kapatıp, geçimini mahallenin mutfaklarından sağlıyan büyük köpeklerini dükkâna nöbetçi bıraktıktan sonra yatarlardı. Sauviat ana yılda üç franklık mum kullanmazdı bile.

Bu insanların kanaatli ve çalışkan hayatı bir sevinçle, fa-

kat tabiî bir sevinçle biraz canlandı. Bunun için tek bilinen masraflarını yaptılar. 1802 de Sauviat kadının bir kızı doğdu. Onu tek başına doğurdu, beş gün sonra yeniden ev işlerine çalışmağa başladı. Çocuğunu, iskemlesi üzerinde, rüzgâra karşı, küçük meme emerken hurda demirleri satmaya devam ederek, besledi. Sütü, hiç de masrafı mucibolmadığından, kızını iki yıl emzirmekte devam etti, o da bundan memnun kaldı. Véronique aşağı şehrin en güzel çocuğu oldu, gelip geçenler onu görmek için dururlardı. Komşu kadınlar o vakit, ihtiyar Sauviat'da biraz hassasiyet izi gördüler, zira onu büsbütün bundan mahrum sanıyorlardı. Karısı yemeğini yaparken, satıcı küçüğü kucağında tutuyor, Auvergne türküleri söyliyerek sallıyordu.

(Çeviren: Kâzım Nami DURU)

Milli Eğitim Bakanlığı yayınlarından

VADİDEKİ ZAMBAK

Köy hayatı sahneleri *arasında yer alan* Vadideki Zambak *ilkin 1835 yılında yayınlandı. Romanın olayları ise 1809-1836 yılları arasında geçer.* Vadideki Zambak *her ne kadar* Köy hayatı sahneleri *arasında yer alırsa da, kahramanları basit birer köylü, birer kır insanı olmaktan uzaktır. Aristokrat bir ailenin küçük oğlu Félix de Vandenesse, ana baba sevgisinden uzakta, çalışkan, baskılı bir çocukluk yaşamıştır. Restauration devrinin pek yaklaştığı bir sırada, babası Félix'i Tours'a çağırır. Félix burda bir baloya gider. Baloda, bir genç kadının güzelliği karşısında, içinde coşkun bir tutku tutuşur birdenbire. Tatilde, bu tanıyamadığı kadını Indre nehri kıyısında, Clochegourde şatosunda bulur; kontes Henriette de Mortsauf'dur bu, güzelliği vadinin havasına uymaktadır, vadinin "zambak" ıdır. Temiz, basit ruhlu bir kadındır, asık suratlı, sert bir kocanın yanında, dertli bir hayat sürmektedir. Genç kadın, Félix'in kederli çocukluk hikâyesini dinleyince duygulanır, kendisi de geçmişteki dertlerini anlatır ona. Bundan sonra iki yaratık arasında gizli ve temiz bir aşk doğar. Henriette sevginin hazlarına bırakır kendini; ama Félix'in, bir mevki sahibi olmak için, buralardan uzaklaşması gerekmektedir. Saraya kadar girer, burda XVIII. Louis'nin dikkatini çeker. Kontesin bağıntıları sayesinde Danıştay baş yardımcılığına kadar yükselir. Temiz aşkına sadıktır,*

Henriette'le sık sık mektuplaşmaktadır. İki yıllık bir ayrılıktan sonra yeniden görüşürler: Henriette'in kocasının uzun süren hastalığı, iki sevgiliyi sessiz bir içli dışlılıkta birbirlerine yaklaştırır, ama Félix işleri yüzünden gene Paris'e dönmek zorundadır. Paris'e geldikten sonra, kibarlar dünyasında Lady Dudley adlı bir kadınla karşılaşır, onun patırtılı tutkusunun etkisi altında kalır bir ara. Henriette sadakatsizliği öğrenir; Félix'i bağışlar, ama bu olay ölümüne yaralamıştır onu. Félix güzel İngilizden pek çabuk bıkar, Clochegourde'a koşar, Henriette can çekişmektedir, Félix ancak son nefesinde yetişir. Henriette'in kendisine bıraktığı bir mektup, onun bitkin sevgisinin altındaki patırtılı tutkuyu, içinde geçen savaşları belirtir. Félix de Vandenesse Paris'e döner, bilimle, edebiyatla, politikayla uğraşarak sıkıntısını gidermeye çalışır.

Bu eserden alınan aşağıdaki parçada, Balzac kadın kahramanının ağzından kadınlar ve aşkla ilgili bir ders vermektedir.

Önemli meseleye, kadınlar karşısındaki davranışınıza geliyorum. Gideceğiniz salonlarda, beğenilme hevesinin küçük oyununa kapılarak kendinizi harcamamayı ilke bilin. Geçen yüzyılda en başarılı insanlardan biri, bir suarede hiç bir zaman yalnız bir tek kimseye ilgilenmemek ve en çok ihmal edilenlere bağlanmak alışkanlığındaydı. Bu adam, çağını hükmü altında tuttu. Belirli bir zamanda, herkesin ısrarla kendisini öveceğini bilgelikle hesabetmişti. Çoğu genç adamlar, en değerli servetlerini, toplumsal hayatın yarısı olan bağıntıları yaratmak için gerekli zamanı kaybederler; kendi nitelikleriyle hoşa gittiklerinedn, iyiliklerine çalışılması için yapacakları şey pek azdır; ama bu bahar çabuk geçer, onu iyi kullanmasını bilin. Öyleyse etkili kadınlarla sıkı fıkı olun. Etkili kadınlar, yaşlı kadınlardır, size bütün ailelerin yakınlıklarını, sırlarını, amaca çabuk götürebilecek kestirme yolları öğreteceklerdir. Yürekten sizin olacaklardır; dindar olmadıkları zaman, himaye son aşklarıdır; size çok faydalı olacaklar, sizi övecekler, sizi çekici bir insan haline getireceklerdir. Genç kadınlardan kaçın! Bu sözümde en ufak bir kişisel çıkar bulunabileceğini sanmayın. Elli yaşındaki kadın sizin için herşeyi yapacaktır, yirmi yaşındaki kadınsa hiç birşey; biri bütün hayatınızı ister, öteki ise topu

topu sizden birkaç dakika, birazcık dikkat istiyecektir. Genç kadınlarla alay edin, herşeylerini şaka sayın, ciddî şeyler düşünemez onlar. Genç kadınlar bencildirler, küçüktürler, dostum, gerçek dostlukları yoktur, yalnız kendi kendilerini düşünürler, sizi bir başarı uğruna harcıyabilirler. Öte yandan, hepsi de bağlılık ister, sizin durumunuz ise kendinize bağlılık gösterilmesini gerektirecektir, işte birbiriyle bağdaşamıyacak iki iddia. Hiç biri size gerekenleri aklına getirmiyecek, hepsi de sizi değil, kendi kendini düşünecektir, bağlılıklarıyla size hizmet etmekten çok, hırslarıyla sizi batıracaklardır; zamanınızı kaygısızca yiyecek, sizi servetinizden edecek, sosyetedeki çekiciliğinizi sıfıra indireceklerdir. Dert yanmıya kalktınız mı, en budalası bile elindeki eldivenin sosyeteden daha değerli olduğunu, hiç birşeyin kendisine hizmet etmek kadar şerefli olmadığını söyliyecektir. Hepsi size mutluluk verdiğini söyliyecek, güzel yollarınızı unutturtacaktır; onların mutlulukları değişkendir, sizin büyüklüğünüz ise kesin olacaktır. Geçici isteklerini doyurmak için, geçici bir zevki yeryüzünde başlayıp gökyüzünde devam etmesi gereken bir aşk haline getirmek için ne hain bir sanatla çalışırlar, bilemezsiniz. Sizi bırakacakları gün, *seviyorum* sözünün aşklarını mazur gösterdiği gibi, *artık sevmiyorum* sözünün de terkedişi haklı gösterdiğini, aşkın iradeye bağlı olmadığını söyliyeceklerdir. Saçma öğreti, dostum! İnanın, gerçek aşk ölümsüzdür, sonsuzdur, her zaman kendi kendine benzer; eşittir, arıdır, şiddetli kanıtları yoktur; saçları ağarır, yüreği her zaman gençtir. Bunların hiç biri sosyete kadınlarında bulunmaz, hepsi komedya oynar: biri acılarıyla ilginizi çekecektir, kadınların en yumşak başlısı, en az şey istiyeni gibi görünecektir; ama kendini vazgeçilmez eder etmez, sizi ağır ağır hükmü altına alacak, buyruklarını yerine getirtecektir; diplomat olmak, gitmek, gelmek, insanları, ülkeleri incelemek mi istiyeceksiniz? hayır, Paris'te ya da onun toprağında kalacaksınız, şeytanca eteğine yapıştıracaktır sizi; ne kadar bağlılık gösterirseniz, o kadar nankör olacaktır. Bir başkası, boyun eğişiyle ilginizi çekmiye çalışacaktır, kulunuz köleniz olacaktır, tıpkı kitaplardaki gibi, dünyanın öbür ucuna da gitseniz, ardınızdan gelecektir, sizi alıkoyabilmek için şöhretini tehlikeye atacak, boynunuzda bir taş gibi olacaktır. Siz bir gün boğulacaksınız, kadınsa su yüzünde kalacaktır. Kurnazlıkta en yaya kalmış kadınların bile sonsuz tuzakları vardır; en budalası bile uyandırdığı güvensizlikle galip

gelir; en tehlikesizi sizi nedenini bilmeden seven, sebepsiz yere bırakan, boş bir gurur duygusuyla geri alan bir kadın olurdu. Ama hepsi de ya şimdi, ya da gelecekte batıracaktır sizi. Sosyeteye girip çıkan, hazlarla, boş duygularla yaşıyan her genç kadın, yarı bozulmuş bir kadındır, sizi de bozacaktır. Ruhunda her zaman hüküm süreceğiniz, arı, içine kapalı yaratığı orda hiç bir zaman bulamıyacaksınız. Ah! sizi sevecek olan yalnız olacaktır: en güzel şenlikleri bakışlarını olacaktır, sözlerinizle yaşıyacaktır. Bu kadın da sizin için bütün dünya olsun, çünkü siz onun için herşey olacaksınız; sevin onu, onu kederle de, rakiplerle de karşılaştırmayın, kıskançlığını körüklemeyin. Sevilmek, anlaşılmak en büyük mutluluktur, dostum, bu mutluluğu tatmanızı dilerim, ama ruhunuzun çiçeğine leke sürmeyin, sevgilerinizi yerleştirdiğiniz yüreğe güveniniz olsun. Bu kadın hiç bir zaman kendi kendisi olmıyacaktır, hiçbir zaman kendi kendini düşünmiyecek, sizi düşünecektir; hiç birşey için sizinle çekişmiyecek, kendi çıkarlarına hiç bir zaman kulak asmıyacak, sizin görmiyeceğiniz yerde, kendisini bekliyen tehlikeleri unutacağı yerde, size yaklaşan tehlikeyi sezmesini bilecektir; sonra, acı çekerse, hiç dert yanmadan çekecektir, kendini şuh göstermeye çalışmıyacak, ama sizin kendisinde sevdiğinize saygı gibi birşeyler duyacaktır. Bu aşka karşılık verin, onu aşarak karşılık verin.

(Çeviren: Tahsin YÜCEL)

TILSIMLI DERİ

Bu roman, Felsefe incelemeleri*'ni meydana getiren romanların başında yer alır. İlkin 1831 yılında yayınlanmıştır. Romanın olayı 1830-1831 yılları arasında geçer, kahramanı ise Raphael de Valentin adında bir genç adamdır. Raphael son kaynaklarını da kumarda kaybettikten sonra, kendini öldürmeyi düşünmektedir. Ama daha düşüncesini gerçekleştirmeden, bir antikacıda tılsımlı bir deri bulur. Bu tılsım, yaşının patırtılı tutkularını gerçekleştirebilecek niteliktedir. Onu alır almaz, Raphael büyük bir güç kazanır, zevklerin akıntısına bırakır kendini, sefih bir hayat sürmeye başlar, bu arada bir aşk yaşamayı da kurar, zalim Feodera'dan meleğimsi Pauline'e gider. Birbiri kovalayan deneylerinde kendini tüketir. Hayatının boyuna göre*

biçilmiş deri, sağladığı her yeni sevinçte biraz daha küçülüp daralır. Bir gün, derinin alabildiğine küçülmüş olduğunu görür, kötü kaderini önlemek için çareler arar, ama bütün çabalar boşunadır: acı sondan kurtulmanın çaresi yoktur, tılsımı tükendiği zaman, kendisi de ölecektir. Bu macera, Balzac'ın başlıca görüşlerinden birini özetler: silik, durgun bir hayat sürenler çok, dopdolu, tutkulu bir hayat sürenler az yaşarlar.

Balzac hayatının büyük bir kısmını borçlar altında ezilmiş bir durumda yaşadı. Bu yüzden olacak, eserlerinde sık sık paradan, borçlardan, alacaklılardan söz açar. Aşağıdaki parça, bunun en güzel örneklerinden biridir.

Bu banka adamları, bu ticaret pişmanlıkları eskiden Paris sokaklarından geçerlerken, ilgisizlikle bakardım onlara; ama bugün önceden lânet ediyorum kendilerine. Bir sabah içlerinden biri gelip de çiziktirdiğim on bir senedin sebebini sormayacak mıydı? İmzam üç bin frank ediyordu, ben bile o kadar etmezdim! Yüzleri bütün umutsuzluklar karşısında, hattâ ölüm karşısında bile kaygısız duran haciz memurları, bir mahkûma: "İşte saat üç buçuğu vuruyor," diyen cellâtlar gibi doğruluyorlardı önümde. Yardımcılarının beni yakalamak, adımı karalamak, onu kirletmek, onu alaya almak gibi bir hakları vardı. Borçluydum! Borçlu olmak, başkasının malı olmak mıdır? Başka adamlar hayatımın hesabını soramazlar mıydı? niçin paralarını ödemeden sucuklu puding yiyor, buzlu içkiler içiyordum? niçin böyle uyuyor, yürüyor, düşünüyor, eğleniyordum? Bu şiirin ortasında, bir fikrin kucağındayken, ya da dostlarla, sevinçle, hoş şakalarla çevrili bir öğle yemeğinde, elinde yıpranmış bir şapkayla, kestane rengi bir elbise giymiş bir beyin içeriye girdiğini görebilirdim. Bu bey benim borcum olacak, senedim olacak, sevincimi solduracak, kendisiyle konuşmam için beni masadan kalkmak zorunda bırakacak bir hayalet olacak; sevincimi, sevgilimi alacak elimden, herşeyimi alacak, yatağımı bile. Pişmanlık daha dayanılır birşeydir, bizi ne sokağa, ne de Sainte Pélagie'ye atar, o iğrenç günah batağına daldırmaz bizi, olsa olsa darağacına götürür, orda da cellât insanı soylulaştırır: cezamızı çektiğimiz sırada, herkes suçsuzluğumuza inanır; oysa toplum, parasız sefihte hiç bir erdem görmez. Sonra yeşil kumaşlar

giymiş, mavi gözlükler ya da çok renkli şemsiyeler taşıyan bu iki ayaklı borçların, gülümsediğimiz bir anda, bir sokak köşesinde yüz yüze geldiğimiz bu kişileşmiş borçların, bu insanların korkunç bir imtiyazı, "Monsieur de Valentin bana borçlu, ama paramı vermiyor. Elimde kıskıvrak. Hele bana bir surat assın da görsün!" demek gibi bir imtiyazları da vardır. Alacaklılarımızı selâmlamamız, incelikle selâmlamamız gerekir. "Ne zaman ödiyeceksiniz paramı?" derler. Biz de yalan söylemek, para için bir başka adama yalvarmak, kasasının üzerine oturmuş bir budala önünde eğilmek, soğuk bakışını, o bir şamardan iğrenç sülük bakışı sineye çekmek, hesap ahlâkına, koyu cahilliğine katlanmak zorundayızdır. Borç, onların anlamadıkları bir hayal ürünüdür. Bir borçluyu çoğu zaman ruh atılışları alıp götürür, etkileri altına alırlar, oysa para içinde yaşıyanları, paradan başka birşey bilmiyenleri büyük olan hiç birşey etkisi altına alamaz, cömertlikle ilgili hiç birşey onlara yol göstermez. Paradan nefret ediyordum. Sonra borç senedi, aile yükü taşıyan, erdemli bir ihtiyar haline de geçebilir. Belki de Greuze'ün canlı bir tablosuna, çocuklarla çevrili bir inmeliye, bir askerin dul karısına borçlu olacağım, yalvaran ellerini uzatacaklar bana. Kendileriyle birlikte ağlamamız gereken, paralarını verdikten sonra da yardımlarına koşmamız gereken korkunç alacaklılar. Ödeme gününden bir önceki gün, idamlarından önce, düellodan önce uyuyan, her zaman yalancı bir umutla ığralanan insanların sahte sakinliğiyle yatmıştım. Ama uyanıp da ruhumu bir bankerin cüzdanına hapsedilmiş, listeler üzerine yatmış, kırmızı kalemle deftere geçmiş hissettiğim zaman, borçlarım çekirgeler gibi fışkırdı her yandan; duvardaki saatimde, koltuklarımdaydılar, en sevdiğim eşyalara işlenmişlerdi. Châtelet'nin aç gözlülerinin avı olunca, bu yumşak, maddesel köleler kaldırılıp şiddetle ortaya atılacaklardı demek. Ah! cesedim gene bendim. Evimin çıngırağı yüreğimde çınlıyordu, kıralların vurması gereken yere, başıma vuruyorlardı. Bir işkenceydi, mükâfat olarak cenneti de yoktu. Evet, cömert bir insan için borç cehennemdir, ama haciz memurlarıyla, iş adamlarıyla saç saça, baş başa bir cehennem. Ödenmemiş bir borç bir küçüklüktür, bir dolandırıcılık başlangıcıdır, daha da kötüsü, bir yalandır! cinayet taslakları yapar, darağacının direklerini birleştirir.

(Çeviren: Tahsin YÜCEL)

MUTLAK PEŞİNDE

Mutlak peşinde, İnsanlık Komedyası'nın Felsefe incelemeleri *arasında yer alan romanlardandır. İlk yayınlanışı 1834 yılına rastlar. Romanın olayı 1812-1824 yılları arasında geçer. Balzac'ın başlıca hayat görüşlerinden birini pek güzel bir şekilde ortaya koyan eserin konusu şöyle özetlenebilir: Kimyacı Balthazar Claes, Duai'de oturmaktadır. Bilim tutkusunun büyük ateşiyle yanıp kavrulur; saf elması yapmasını sağlıyacak basit cismi keşfedebilmek umuduyla, insanüstü çabalar harcamaktadır. Kendini bütün gücü, bütün varlığıyla Mutlak düşüne verdiği için, ister istemez, çevresindekilerin cellâdı haline gelmiştir. Laboratuarına çılgınca para harcıyarak çocuklarının geleceğini tehlikeye düşürür, kocasının sevgisini kendisinden çalan bilim karşısında zorlu bir kıskançlık duyan karısının hayatını da burnundan getirir. Zavallı kadın en sonunda ölüp gider. Balthazar'ın kızı Marguerite, babasının tutkusuyla savaşmaya başlar, en sonunda Brötanya'da kimyacılıkla ilgisi olmayan bir işte çalışmayı kabul edip evden ayrılmak zorunda bırakır onu. Babasının yokluğundan faydalanarak Claes'lerin servet durumunu gene eski seviyesine getirmeyi başarır. Balthazar geri döndüğü zaman, iyileşmiş gibi görünmektedir. Ama Marguerite evlenip de eşiyle birlikte yolculuğa çıkınca, bu gidiş Balthazar'ın uyuklayan tutkusunu yeniden uyandırır, ikinci bir kere daha batırır servetini, yokluk içinde ölür.*

LOUIS LAMBERT

Louis Lambert *de* İnsanlık Komedyası'nın Felsefe incelemeleri *arasında yer alan romanlardandır. Swedenburg'un etkisiyle yazılmış, mistik bir eserdir. İlk yayınlanışı 1831-1833 yıllarına rastlar. Romanın olayı 1812-1824 yılları arasında geçer. Romanın kahramanı Louis Lambert, Vendôme kolejinde bir öğrencidir. İlluminizmin büyük etkisi altındadır; Swedenburg gibi gibi düşünerek "meleklerin insanlar arasında belirdiklerine" inanır; kişisel bir eğilime boyun eğerek "iç varlığını" "dış varlığına" galip getirerek meleksel hayata erişmeye çalışır. Aynı zamanda bilgi problemini de çözmek için uğraşmaktadır, bütün oluşları*

esirî bir özün etkisi ile açıklamak yolunu tutar, elektrik, sıcaklık ve ışık gibi düşünce ve irade de bu özün belirli şekillerindendir. Olgunluk çağına geldiği zaman, bir yandan büyük bir aşk yaşarken, bir yandan da düşüncelerine devam eder, ama akıl, görücü ruhunu aydınlatan şimşeksi görüntüleri birbirine bağlamayı başaramaz olmuştur; meleklik ile bilginin çifte düşünde bütün gücünü tükettikten sonra, pek genç denilebilecek bir yaşta, yirmi sekiz yaşında ölür.

SERAPHITA

Séraphita *da* İnsanlık Komedyası'*nın* Felsefe incelemeleri *arasında yer alan romanlardandır. Bu roman da* Louis Lambert *gibi mistik bir romandır ve Swedenborg'un etkisiyle yazılmıştır, ama* Séraphita, Louis Lambert *gibi ölümle değil, metafizik bir umutla biter. Balzac bu eseri ilkin 1835 yılında yayınlamıştır. Olay 1799-1800 yılları arasında geçer. Eserin konusu kısaca şöyledir: Norveç'te Minna adında bir genç kız, sevdiğini sandığı ve Séraphitus diye adlandırdığı esrarlı bir yaratığın ardından karlı tepelere tırmanır. Ama nişanlısı Wilfrid ile vasisi rahip Becker'e göre, onun ardından gittiği bu yaratık erkek değil, bir genç kızdır, adı da Séraphita'dır. Rahip Becker iki gence Swedenburg'un öğretisini açıklar, onlara Séraphitus-Séraphita'nın İsveçli ustanın bir müridinden doğmuş, meleksi bir yaratık olduğunu bildirir. Melek onlara evrensel bağıntıları belirterek bilgilerini tamamlar, "göğe götüren yolu" öğretir onlara. Sonra ruhu havalanır, yükselir, israfiller arasına alınır. Wilfrid ile Minna, yıldırımla vurulmuşcasına şaşkın bir halde, onun değişimini görürler; böylece, yüce muammaları şöyle bir gördükten sonra, kendilerini Tanrı'ya götürecek yolda el ele ilerlemiye hazırlanırlar.*

SON

İÇİNDEKİLER

Hayatı ve Eseri

Hayatı	3
Eseri	14
İnsanlı Komedyasının kronolojik tablosu	18
Dilimize çevrilmiş eserleri	21

Romanları

İnsanlık Komedyası	25
Modeste Mignon ...	30
Otuz Yaşındaki Kadın	32
Goriot Baba	35
Eugénie Grandet	43
Sönmüş Hayaller	47
Cesar Birotteau	53
La Cousine Bette	55
Cousin Pons	62
Esrarlı Bir Vak'a	71
Köy Hekimi	80
Köy Papazı	81
Vadideki Zambak	87
Tılsımlı Deri	90
Mutlak Peşinde	93
Louis Lambert	93
Seraphita	94



Türk Klâsikleri serimizin yanında ve onu tamamlayıcı nitelikte hazırlanmış olan Dünya Klâsikleri serisinde medeniyetimizin ortak malı büyük edebiyatçıların her birine bir cilt ayrılmaktadır

Kılavuz kitap vazifesini görecek olan bu ciltlerde yazarın hayatı, sanatı ve eserleri hakkında geniş bir tanıtma yazısı ile birlikte başlıca eserlerinin özetleri ve bu eserlerden seçilmiş örnekler, notlar ve açıklamalarla verilecektir.

Bütünü, örnekleriyle canlı bir dünya edebiyatı tarihi teşkil edecek olan bu kitapların hazırlanmasına elden geldiği kadar özenilmektedir.

3 Lira